
Roberto Bolaño
Tolima žvaigždė

1984 metais, iki tol gyvenęs klajoklišką politinio aktyvisto ir bohemiško menininko gyvenimą, R. Bolaño išspausdino pirmąjį romaną, už kurį gavo „Ámbito Literario“ premiją. 1993 m. medikams diagnozavus sudėtingą hepatito formą, rašytoją tiesiog apsėdo mintis palikti gilų pėdsaką literatūroje. Dar tais pačiais metais pasirodė du jo romanai ir poezijos rinktinė, 1996 m. – romanai „Nacių literatūra Amerikoje“ ir „Tolima žvaigždė“, 1997 m. – pasakojimų rinkinys „Telefoniniai skambučiai“, už kurį autorius buvo apdovanotas garbingiausia Santjago miesto literatūros premija.

1998 m. romanas „Pašėlę detektyvai“ gavo du svarbius apdovanojimus: „Herralde“ premiją ir tarptautinę Rómulo Gallegoso premiją (laikoma Lotynų Amerikos literatūros Nobelio premija) „už prozos kokybę ir novatorišką pasakojimą“. 2000 m. rašytojui apsilankius gimtojoje žemėje gimė alegorinis pasakojimas, pavadintas „Čilės noktiurnu“ (lietuviškai išleistas 2008 m.). Sveikatai ėmus blogėti itin sparčiai, R. Bolaño nusprendė užrašyti tai, „kas liko iš jo gyvenimo“. Milžiniškos apimties – daugiau nei tūkstančio puslapių romaną „2666“, tapusį jo kūrybos viršūne, rašė iki pat mirties.

Roberto Bolaño

Tolima žvaigždė

Iš ispanų kalbos vertė
Zigmantas Ardickas

ISBN 978-609-427-059-8
UDK 821.134.2(83)-31
Bo-172

Roberto Bolaño
TOLIMA ŽVAIGŽDĖ

Knygos leidimą parėmė Lietuvos Respublikos kultūros rėmimo fondas

Versta iš:
Roberto Bolaño. ESTRELLA DISTANTE.
Barcelona: Editorial Anagrama, 1996.

Iš ispanų kalbos vertė Zigmantas Ardickas
Redaktorė Edita Birulienė
Leidyklos redaktorė Lolita Petrašiūnaitė
Knygos dizaineriai Lina Sasnauskaitė ir Aurimas Lažinskas

Tiražas 1200 egz.

Išleido:
Leidykla *kitos knygos*
www.kitosknygos.lt

Spausdino:
Standartų spaustuvė
www.standart.lt

Skiriu Victorijai Ávalos
ir Lautarui Bolaño

Kokia žvaigždė nukrenta
niekieno nepamatyta?

William Faulkner

Paskutiniame „Nacių literatūros Amerikoje" skyriuje gal kiek per daug schematiškai papasakojau (ne daugiau kaip dvidešimtyje puslapių) leitenanto Ramireso Hofmano iš Čilės oro pajėgų istoriją. Ją išgirdau iš savo tėvynainio Artūro B., „gėlių karų" (tiksliau, pasmerktų žlugti Lotynų Amerikos revoliucijų) veterano, vėliau nusižudžiusio Afrikoje, kuris nebuvo patenkintas mano pasakojimo versija. Paskutinis „Nacių literatūros Amerikoje" skyrius sumanytas kaip atsvara ar gal kaip prieš tai buvusio literatūrinio grotesko atomazga, o Artūras pageidavo ilgesnės istorijos, ne kitų istorijų atspindžio ar sprogdinimo, bet veidrodžio ir sprogimo savaime. Taigi mėnesiui su puse užsidarėme mano namuose Blanese ir su paskutiniu skyriumi rankose savo sapnų bei košmarų paveikti sukūrėme romaną, kuris štai dabar prieš skaitytoją. Mano vaidmuo apsiribojo gėrimų ruošimu, informacijos paieška keliose knygose ir ginčais su Artūru bei su kasdien vis gyvesne Pjero Menardo** šmėkla, ar tinka pakartoti tą ar kitą skyrelį (iš ano kūrinio), ir taip dėl daugelio.*

* Toliau – vertėjo ir redaktorės pastabos.
Gėlių karai – XV a. actekų ritualiniai karai, kurių tikslas – paimti belaisvių aukojimams.

** Pjeras Menardas – J. L. Borgeso herojus.

1

Pirmąkart Karlosą Vyderį pamačiau 1971 ar galbūt 1972 metais, kai Salvadoras Aljendė buvo Čilės prezidentas.

Tuomet vadinosi Albertu Ruisu-Tagle ir kartais ateidavo į Chuano Šteino poezijos dirbtuves Konsepsjone, vadinamojoje Pietų sostinėje. Negaliu sakyti, kad gerai jį pažinojau. Matydavau jį kartą, dukart per savaitę, kai ateidavo į dirbtuves. Per daug nekalbėdavo. Skirtingai nei aš. Dauguma tų, kurie ten ateidavome, kalbėdavome daug: ne tik apie poeziją, bet ir apie politiką, keliones (kurių tuomet niekas neįsivaizdavo tokių, kokios jos buvo paskui), dailę, architektūrą, fotografiją, revoliuciją ir ginkluotą kovą; ginkluotą kovą, kuri turėjo atnešti mums naują gyvenimą ir naują epochą, bet kuri daugumai mūsų buvo kaip sapnas ar, tiksliau, kaip raktas, atrakinsiantis svajų, dėl kurių vienintelių vertėjo gyventi, duris. Ir nors numanėme, kad sapnai dažnai virsta košmarais, mums tai buvo nesvarbu. Turėjome nuo septyniolikos iki dvidešimt trejų metų (man buvo aštuoniolika) ir beveik visi studijavome Literatūros fakultete, išskyrus

seseris Garmendijas, kurios studijavo sociologiją ir psichologiją, ir Albertą Ruisą-Taglę, kuris kažkokia proga buvo sakęs, kad yra savamokslis. Apie savamoksliavimą Čilėje dienomis iki 1973 metų buvo galima daug ką pasakyti. Tiesa ta, kad jis neatrodė kaip savamokslis. Noriu pasakyti: *išoriškai* į savamokslį nebuvo panašus. Pastarieji Čilėje aštuntojo dešimtmečio pradžioje Konsepsjono mieste nesirengė taip, kaip rengėsi Ruisas-Taglė. Savamoksliai buvo neturtingi. O kalbėjo jis kaip savamokslis, tas tiesa. Kalbėjo taip, kaip, spėju, šiandien kalbame mes visi, tie, kurie dar esame gyvi (kalbėjo taip, tarsi būtų debesyje), bet rengėsi per daug gerai, tarsi niekad nebūtų varstęs universiteto durų. Nesistengiu teigti, kad buvo elegantiškas – nors savotiškai toks buvo – nei kad rengėsi tam tikru būdu; jo stilius buvo eklektiškas: kartais pasirodydavo su kostiumu ir kaklaraiščiu, kartais – sportiniais drabužiais, neniekino mėlynų džinsų ir marškinėlių. Bet kad ir koks buvo drabužis, Ruisas-Taglė visada dėvėjo brangius geros kokybės rūbus. Žodžiu, Ruisas-Taglė buvo elegantiškas, o aš tuo metu netikėjau, kad Čilės savamoksliai, visada balansuojantys tarp beprotybės ir nevilties, gali būti elegantiški. Kažkuriuo metu prasitarė, kad jo tėvas ar senelis buvo giminės dvaro prie Puerto Monto savininkas. Jis mums pasakojo, arba girdėjome tai pasakojant Veroniką Garmendiją, kad penkiolikos metų nusprendė mesti mokytis ir atsidėti ūkio darbams bei skaityti knygas iš tėvo bibliotekos. Tie, kurie ateidavome į Chuano Šteino dirbtuves, laikėme savaime suprantama, kad jis buvo geras raitelis. Nežinau, kodėl savaime, nes niekad nematėme jo sėdant ant žirgo. Iš tikrųjų visos prielaidos, kurias galėjome

padaryti Ruiso-Taglės atžvilgiu, buvo nulemtos mūsų pavydo. Ruisas-Taglė buvo aukštas, lieknas, bet stiprus ir gražių veido bruožų. Pasak Bibjano O'Rajano, jo veidas buvo per daug neišraiškingas, kad būtų gražus, tačiau, aišku, Bibjanas taip teigė *a posteriori*, taigi tai nesiskaito. Kodėl pavydėjome Ruisui-Taglei? Daugiskaita čia perdėta. Pavydėjau aš. Priežastis, žinoma, buvo seserys Garmendijos, identiškos dvynės ir neginčytinos poezijos dirbtuvių žvaigždės. Tiek, kad kartais mums susidarydavo įspūdis (Bibjanui ir man), kad Šteinas rengė dirbtuves išimtinai jų labui. Pripažįstu, jos buvo geriausios. Veronika ir Anchelika Garmendijos, kai kuriomis dienomis tokios vienodos, kad būdavo neįmanoma jų atskirti, ir kitomis dienomis (bet ypač *kitomis* naktimis) tokios skirtingos, kad atrodydavo dvi viena kitos nepažįstančios, jei ne dvi priešės. Šteinas jas dievino. Jis sykiu su Ruisu-Tagle vienintelis visada žinojo, kuri yra Veronika ir kuri Anchelika. Aš apie jas vos galiu kalbėti. Kartais jos pasirodo mano košmaruose. Mes bendraamžiai, galbūt jos metais vyresnės ir yra aukštos, lieknos, tamsios odos ir labai ilgais juodais plaukais, kas, manau, tuo metu buvo madinga.

Seserys Garmendijos susidraugavo su Ruisu-Tagle beveik iš karto. Šis į Šteino dirbtuves įsirašė 1971 ar 1972 metais. Niekas anksčiau jo nebuvo matęs nei universitete, nei kitur. Šteinas jo neklausė, iš kur jis. Paprašė perskaityti tris eilėraščius ir nusprendė, kad jie neblogi. (Šteinas atvirai gyrė tik seserų Garmendijų eiles.) Ir jis liko su mumis. Iš pradžių mes mažai kreipėme į jį dėmesio. Bet pamatę, kad Garmendijos su juo draugauja, mes irgi tapome Ruiso-Taglės draugais. Iki tol jis buvo draugiškas, bet

išlaikė atstumą. Tik su Garmendijomis (tuo buvo panašus į Šteiną) buvo nuoširdžiai simpatingas, kupinas švelnybių ir dėmesio. Su kitais, kaip jau sakiau, elgėsi „draugiškai, bet išlaikė atstumą“, tai yra su mumis sveikindavosi, šypsodavosi, kai skaitydavome eilėraščius, būdavo mandagus ir saikingai kritiškas, niekad negindavo savo tekstų nuo mūsų atakų (būdavome triuškinantys), ir kai jam kalbėdavome, klausydavo su kažkuo, ko šiandien niekaip nedrįsčiau vadinti dėmesiu, bet tuomet mums atrodė būtent taip.

Skirtumas tarp Ruiso-Taglės ir likusiųjų buvo akivaizdus. Mes kalbėjome žargonu ir marksistiniu-mandrakistiniu* kratiniu (dauguma buvome MIR'o** ar trockinių partijų nariai ar prijaučiantys, nors ne vienas, manau, priklausė Socialistiniam jaunimui ar Komunistų partijai, ar vienai iš katalikiškos kairės partijų). Ruisas-Taglė kalbėjo ispaniškai. Ta tam tikrų Čilės vietovių ispanų kalba (*vietovių* daugiau menamų negu fiziškų), kur laikas, regis, neteka. Mes gyvenome su savo tėvais (tie, kurie buvome iš Konsepsjono) ar varganuose studentų pensionuose. Ruisas-Taglė gyveno vienas, arti centro, keturių kambarių su nuolat nuleistomis užuolaidomis bute, kuriame aš niekad nesilankiau, bet apie jį praėjus daugeliui metų Bibjanas ir Storulė Posadas man pripasakojo dalykų, jau paveiktų prakeiktos Vyderio legendos, kuriais nežinau, ar tikėti, ar priskirti savo seno bendramokslio vaizduotei. Mes beveik niekad neturėdavome pinigų, kitaip tariant, sidabrinių (smagu rašyti *sidabrinių*: šviečia lyg akis naktyje); Ruisui-Taglei niekad jų netrūko.

---

* Magas Mandrakė – populiarus Lotynų Amerikoje detektyvinių komiksų herojus.

** MIR (*Movimiento de Izquierda Revolucionario*) – Revoliucinis kairės sąjūdis.

Ką Bibjanas pasakojo apie Ruiso-Taglės namus? Pirmiausia kalbėjo apie jų nuogumą; susidarė įspūdį, kad namai buvo *paruošti*. Vieną kartą užsuko ten vienas. Ėjo pro šalį ir nusprendė (toks jau yra Bibjanas) pakviesti Ruisą-Taglę į kiną. Vos jį pažinojo ir nusprendė pakviesti į kiną. Rodė vieną iš Bergmano filmų, neprisimenu kurį. Bibjanas tuose namuose lankėsi porą kartų anksčiau, visada lydimas kurios nors iš Garmendijų, ir abiem atvejais apsilankymas, taip sakant, buvo laukiamas. Tada, per tuos vizitus su Garmendijomis, namas jam atrodė *pasiruošęs*, nusiteikęs akiai tų, kurie atėjo, gana tuščias, su erdvėmis, kur aiškiai kažko trūko. Laiške, kuriame man aiškino šiuos dalykus (laiške, rašytame po daugelio metų), Bibjanas sakė, kad jautėsi panašiai kaip Mia Farou „Rozmari kūdikyje", kai pirmą kartą su Džonu Kasavetesu eina į namus pas kaimynus. Kažko trūko. Polanskio filme tuose namuose trūko paveikslų, apdairiai nukabintų tam, kad neišgąsdintų Mios ir Kasaveteso. Ruiso-Taglės namuose trūko kažko neįvardijamo (ar to, ką Bibjanas po daugelio metų ir jau tiek išmanydamas tą istoriją ar gerą jos dalį laikė neįvardijamu, bet esamu, juntamu), tarsi šeimininkas būtų amputavęs savo interjero dalis. Arba tarsi jis būtų žaislinis konstruktorius, prisitaikantis prie kiekvieno svečio lūkesčių ir ypatybių. Šis pojūtis išryškėjo, kai tuose namuose buvo vienas. Ruisas-Taglė, akivaizdu, jo nelaukė. Ilgai neatidarė durų. Kai atidarė, atrodė, tarsi neatpažintų Bibjano, nors šis mane įtikinėjo, kad Ruisas-Taglė atidarė duris su šypsena ir nė akimirkos nesiliovė šypsotis. Nebuvo labai šviesu, kaip sutinka ir jis pats, todėl nežinau, ar mano draugas yra arti tiesos. Šiaip ar

taip, Ruisas-Taglė atidarė duris ir persimetęs keliais padrikais žodžiais (užtruko, kol jis suprato, kad Bibjanas atėjo pakviesti jo į kiną) vėl uždarė, prieš tai vis dėlto pasakęs, kad palauktų minutėlę, ir po kelių sekundžių atidarė ir šįkart pakvietė užeiti. Namai skendėjo prietemoje. Kvapas buvo aitrus, tarsi išvakarėse Ruisas-Taglė būtų gaminęs labai aštrų riebų patiekalą su daug prieskonių. Akimirką Bibjanas manėsi viename iš kambarių girdįs triukšmą ir pagalvojo, kad Ruisas-Taglė yra su moterimi. Kai ruošėsi atsiprašyti ir eiti sau, Ruisas-Taglė pasiteiravo, kokį filmą jis ruošiasi žiūrėti. Bibjanas tarė, kad Bergmano, Lautaro kino teatre. Ruisas-Taglė vėl ėmė šypsotis ta šypsena, kuri Bibjanui atrodė mįslinga, o man – savimi patenkinto žmogaus, jei ne aiškiai įžūli. Jis atsiprašęs pasakė, kad jau turi pasimatymą su Veronika Garmendija, be to, paaiškino, jog jam nepatinka Bergmano filmai. Tuomet Bibjanas jau buvo įsitikinęs, kad namuose yra kitas žmogus, kažkas nejudantis ir už durų besiklausantis jųdviejų pokalbio su Ruisu-Tagle. Pamanė, kad ten turėjo būti Veronika, nes kaip kitaip paaiškinti, kad Ruisas-Taglė, šiaip toks santūrus, paminėjo jos vardą. Bet kuo labiau stengėsi, niekaip negalėjo įsivaizduoti mūsų poetės tokioje situacijoje. Nei Veronika, nei Anchelika Garmendijos nesiklausė už durų. Tada kas? Bibjanas to neišsiaiškino. Tą akimirką turbūt vien težinojo, kad trokšta eiti sau, pasakyti sudie Ruisui-Taglei ir niekad negrįžti į tuos nuogus ir kraujuojančius namus. Tai jo žodžiai. Nors tokie, kaip jis juos apibūdina, namai negalėjo atrodyti steriliškesni. Švarios sienos, tvarkingai metalinėje lentynoje sudėtos knygos, pietietiškais užtiesalais apkloti krėslai. Ant medinės

taburetės – Ruiso-Taglės „Leica“, ta pati, kuria vieną pavakarę ėmė ir nufotografavo mus visus, poezijos dirbtuvių narius. Virtuvė, kurią Bibjanas matė pro praviras duris, atrodė normaliai, be tipiškų puodų ir neplautų lėkščių krūvų, būdingų studento, kuris gyvena vienas, namams (bet Ruisas-Taglė *nebuvo* studentas). Pagaliau nieko, kas būtų neįprasta, išskyrus bruzdesį, kuris galėjo sklisti iš gretimo buto. Pasak Bibjano, kol Ruisas-Taglė kalbėjo, jam susidarė įspūdis, jog šis nenorėjo, kad jis išeitų, ir kalbėjo tik tam, kad jį sulaikytų. Šis įspūdis, buvęs be jokio objektyvaus pagrindo, prisidėjo prie to, kad mano draugas nervinosi vis labiau, tiek, kad, anot jo, tai darėsi nepakenčiama. Įdomiausia, kad Ruisas-Taglė, atrodė, mėgavosi situacija: matydamas, kad Bibjanas vis labiau blykšta ir prakaituoja, ir toliau kalbėjo (spėju, apie Bergmaną) bei šypsojosi. Namuose tvyrojo tyla, kurią Ruiso-Taglės žodžiai tik dar labiau pabrėžė, bet niekaip nedrumstė.

Apie ką jis kalbėjo? klausė savęs Bibjanas. Savo laiške jis rašo, kad būtų svarbu tai prisiminti, bet kad ir kaip stengiasi, niekaip negali. Tikra yra tai, kad Bibjanas ištvėrė kiek galėjo, o paskui gan skubotai atsisveikino ir išėjo. Ant laiptų, prieš pat išeidamas į lauką, sutiko Veroniką Garmendiją. Ši jo paklausė, ar jam kas nutiko. Kas man gali nutikti? tarė Bibjanas. Nežinau, atsakė Veronika, bet esi išblyškęs lyg popieriaus lapas. Niekad nepamiršiu šių žodžių, rašo Bibjanas laiške: *išblyškęs lyg popieriaus lapas.* Ir Veronikos Garmendijos veido. Įsimylėjusios moters veido.

Liūdna tai pripažinti, bet taip yra. Veronika buvo įsimylėjusi Ruisą-Taglę. Ir net gali būti, kad ir Anchelika buvo jį

įsimylėjusi. Vieną kartą, labai seniai, Bibjanas ir aš kalbėjomės apie tai. Manau, jog mus jaudino, kad nė viena iš Garmendijų nebuvo įsimylėjusi ar bent susidomėjusi mumis. Bibjanui patiko Veronika. Man labiau krito į akį Anchelika. Niekad neišdrįsome pasakyti joms nė žodžio apie tai, nors manau, kad mūsų susidomėjimas jomis buvo visiems akivaizdus. Tuo mes niekuo nesiskyrėme nuo kitų vyriškos lyties dirbtuvių narių: visi, kas daugiau, kas mažiau, buvome įsimylėję seseris Garmendijas. Bet jos, bent viena iš jų, liko keistai apžavėtos savamokslio poeto.

Taip, savamokslio, bet besistengiančio išmokti – taip nusprendėme Bibjanas ir aš, kai sutikome jį Diego Soto poezijos dirbtuvėse, kitose Konsepsjono universiteto dirbtuvėse, kurios, sakykime, etika ir estetika rungėsi su Chuano Šteino dirbtuvėmis, nors Šteinas ir Sotas buvo, kaip tuomet vadinta ir, manau, tebevadinama, nuoširdūs draugai. Soto dirbtuvės buvo Medicinos fakultete, nežinau kodėl, blogai vėdinamame ir prastai apstatytame kambaryje, tik koridoriumi atskirtame nuo prozektoriumo, kur studentai anatomijos pamokose skrodė lavonus. Prozektoriumas, žinoma, kvepėjo formalinu. Koridorius kartais irgi. Ir kai kuriais vakarais, – mat Soto dirbtuvės veikė kiekvieną penktadienį nuo aštuonių iki dešimtos, nors dažniausiai baigdavosi po dvylikos, – tas kambarys irgi prikvipdavo formalino, kurio kvapą mes veltui bandėme užgožti traukdami vieną cigaretę po kitos. Nuolatiniai Šteino lankytojai nesilankė Soto dirbtuvėse ir atvirkščiai. Išimtis buvome tik Bibjanas O'Rajanas ir aš – iš tikrųjų taip mudu kompensuodavome savo chronišką paskaitų universitete nelankymą, prisistatydami ne

tik į šias dirbtuves, bet ir į bet kurį kultūrinį bei politinį renginį ar susirinkimą. Taigi vieną vakarą pamatyti ten pasirodžiusį Ruisą-Taglę buvo netikėtumas. Jis elgėsi daugmaž taip pat, kaip ir Šteino dirbtuvėse. Klausėsi, jo kritika buvo apgalvota, trumpa ir visada išsakoma mandagiu ir geranorišku tonu, savo kūrinius skaitė atsainiai ir abejingai ir netaręs nė žodžio priimdavo net bjauriausius komentarus, tarsi mūsų teismui pateikiami eilėraščiai būtų ne jo rašyti. Tai pastebėjome ne tik mudu su Bibjanu; vieną vakarą Sotas taip jam ir pasakė – rašąs nusišalinęs ir šaltai. Neatrodo, kad tai tavo eilėraščiai, tarė jis. Ruisas-Taglė ramiai tai pripažino. Aš ieškau, atsakė.

Medicinos fakulteto dirbtuvėse Ruisas-Taglė susipažino su Karmen Viljagran, ir jie susidraugavo. Karmen buvo gera poetė, nors ne tokia gera kaip seserys Garmendijos. (Geriausi poetai ir būsimi genijai rinkosi Chuano Šteino dirbtuvėse.) Taip pat susipažino ir susidraugavo su Marta Posadas, kitaip sakant, Storule Posadas, vienintele Medicinos fakulteto dirbtuvių studente, studijavusia mediciną, labai baltaode, labai stora ir labai liūdna mergina, kuri rašė eilėraščius proza ir iš tikrųjų, bent tuomet, troško tapti savotiška Čilės literatūros kritikos Marta Harneker*.

Tarp vyrų jis draugų neturėjo. Sutikęs Bibjaną ir mane, mandagiai pasisveikindavo, bet neparodydamas nė mažiausio familiarumo, nors per savaitę tai Šteino, tai Soto dirbtuvėse matydavomės aštuonias ar devynias valandas. Vyrai, atrodė, jo nė kiek nedomino. Gyveno vienas, namuose turėjo kažką keisto (pasak Bibjano), neturėjo kitiems poetams būdingo vaikiško

---

* Marta Harnecker – Čilės sociologė, žurnalistė, marksizmo teoretikė.

išdidumo dėl savo kūrybos, draugavo ne tik su gražiausiomis mano epochos merginomis (seserimis Garmendijomis), bet taip pat buvo užkariavęs dvi Diego Soto dirbtuvių moteris, žodžiu, buvo Bibjano O'Rajano ir mano paties pavydo objektas.

Ir niekas jo nepažinojo.

Chuanas Šteinas ir Diegas Sotas, kurie man ir Bibjanui buvo protingiausi Konsepsjono asmenys, nieko nesuprato. Seserys Garmendijos irgi ne, priešingai, Anchelika dukart mano akivaizdoje pagyrė Ruiso-Taglės dorybes: rimtas, korektiškas, tvarkingo proto, mokantis išklausyti kitus. Bibjanas ir aš jo nekentėme, bet ir mes nieko nesupratome. Tik Storulė Posadas pagavo kai ką, kas iš tikrųjų dėjosi už Ruiso-Taglės. Prisimenu vakarą, kai mes kalbėjomės. Nuėjome į kiną, o po filmo užsukome į restoraną miesto centre. Bibjanas atsinešė aplanką su Šteino ir Soto dirbtuvių narių tekstais, skirtais vienuoliktai trumpai Konsepsjono jaunųjų poetų, kurių nespausdino joks leidinys, antologijai. Storulė Posadas ir aš ėmėme kaišioti nosį po tuos popierius. Ką ketini įtraukti į antologiją? paklausiau puikiai žinodamas, kad esu vienas iš išrinktųjų. (Priešingu atveju mano draugystė su Bibjanu tikriausiai būtų nutrūkusi jau kitą dieną.) Tave, tarė Bibjanas, Martitą (Storulę), Veroniką ir Ancheliką, savaime aišku, Karmen, paskui įvardijo du poetus, vieną iš Šteino, kitą iš Soto dirbtuvių, ir galiausiai ištarė Ruiso-Taglės vardą. Prisimenu, kad Storulė akimirką patylėjo, kai jos pirštai (nuolat ištepti rašalu ir gerokai purvinais nagais, kas atrodė keista kaip medicinos studentei, nors Storulė, kalbėdama apie savo karjerą, tai darė taip apatiškai, kad niekam nebuvo

abejonių, jog ji niekad negaus diplomo) naršė po popierius, kol aptiko tris Ruiso-Taglės lapelius. Neįtrauk jo, staiga tarė ji. Ruiso-Taglės? paklausiau netikėdamas savo ausimis, nes Storulė buvo ištikima jo gerbėja. Bibjanas, priešingai, nieko nesakė. Tie trys eilėraščiai buvo trumpi, nė vienas nebuvo ilgesnis nei dešimt eilučių: viename buvo aprašomas peizažas, medžiai, vieškelis, nuo kelio nutolęs namas, medinė tvora, kalvos, debesys; pasak Bibjano, jis buvo „labai japoniškas"; mano manymu, tarsi jį būtų parašęs Chorchė Teiljeras*, patyręs smegenų sukrėtimą. Antrajame eilėraštyje buvo kalbama apie orą (jis ir vadinosi „Oras"), kuris prasiskverbia pro akmeninio namo plyšius. (Šiuo atveju tarsi Teiljerui būtų sutrikusi kalba ir vis tiek jis uoliai darbuotųsi literatūroje, nors tai manęs nebūtų stebinę, nes jau tuomet, 1973-iaisiais, bent pusei Teiljero pavainikių buvo sutrikusi kalba, o jie ir toliau atkakliai rašė). Paskutinį eilėraštį visiškai pamiršau. Tik prisimenu, kad kažkuriuo metu visai ne vietoj (arba taip man pasirodė) atsiranda peilis.

Kodėl manai, kad jo neturėčiau įtraukti? paklausė Bibjanas ištiesęs virš stalo ranką ir pasirėmęs galvą, tarsi ranka būtų pagalvė, o stalas – jo miegamojo lova. Maniau, kad jūs draugai, tariau aš. Ir esame, atsakė Storulė, bet vis tiek jo neįtraukčiau. Kodėl? paklausė Bibjanas. Storulė patraukė pečiais. Paskui pasakė: tarsi tai būtų ne jo eilėraščiai. Tarsi ir ne jo, nežinau, ar aiškiai sakau. Nagi paaiškink, tarė Bibjanas. Storulė pažiūrėjo man į akis (aš sėdėjau priešais ją, o Bibjanas šalia jos tarsi miegojo) ir tarė: Albertas geras poetas, bet dar neatsiskleidė. Nori

* Jorge Teillier (1935–1996) – Čilės poetas.

pasakyti, kad jis skaistus? pasiteiravo Bibjanas, bet nei Storulė, nei aš nekreipėme dėmesio. Ar esi skaičiusi kitų jo kūrinių? pasidomėjau. Ką rašo, kaip rašo? Storulė nusišypsojo sau pačiai, tarsi netikėtų tuo, ką ketino mums pasakyti. Albertas, tarė ji, iš pagrindų pakeis Čilės poeziją. Bet ar tu esi ką nors skaičiusi, ar kalbi taip iš nuojautos? Storulė šnarpštelėjo nosimi ir patylėjo. Vieną dieną, tarė staiga, nuėjau pas jį į namus. Mudu nieko nesakėme, bet mačiau, kad Bibjanas, išsipleikęs ant stalo, šypsojosi ir švelniai žvelgė į ją. Žinoma, jis manęs nelaukė, patikslino Storulė. Jau žinau, ką nori pasakyti, tarė Bibjanas. Albertas nuoširdžiai man išsikalbėjo, tęsė Storulė. Neįsivaizduoju Ruiso-Taglės, nuoširdžiai kam nors išsipasakojančio, kad ir kas tai būtų, tarė Bibjanas. Visi mano, kad jis įsimylėjęs Veroniką Garmendiją, tarė Storulė, bet tai netiesa. Jis pats taip tau sakė? pasidomėjo Bibjanas. Storulė nusišypsojo, tarsi žinodama didelę paslaptį. Prisimenu, tuomet pamaniau: man ši moteris nepatinka. Tikriausiai talentinga, protinga, ji – mūsų bičiulė, bet man nepatinka. Ne, to jis man nesakė, tarė Storulė, nors jis man pasakoja tai, ko kitiems nesako. Nori pasakyti – kitoms, įsiterpė Bibjanas. Aha, kitoms, atsakė Storulė. Ir ką tokio jis tau pasakoja? Storulė prieš atsakydama minutėlę pagalvojo. Apie naująją poeziją, ką gi daugiau. Tą, kurią ruošiasi parašyti? skeptiškai pasiteiravo Bibjanas. Tą, kurią jis sukurs, atsakė Storulė. Ir žinote, kodėl esu tokia įsitikinusi? Dėl jo valios. Akimirką palaukė, kad paklaustume jos ko nors daugiau. Jis turi geležinę valią, pridūrė, jūs to nežinote. Buvo vėlu. Bibjanas pažvelgė į Storulę ir pakilo susimokėti. Jei taip tiki juo, kodėl nori, kad

Bibjanas neįtrauktų jo į savo antologiją? paklausiau. Mes apsivyniojome kaklus šiltais šalikais (niekad daugiau nebenešiojau tokių ilgų šalikų kaip tada) ir išėjome į gatvės šaltį. Todėl, kad tai ne jo eilėraščiai, atsakė Storulė. Ir iš kur tu žinai? paklausiau suirzęs. Nes pažįstu žmones, liūdnu balsu pasakė Storulė, žiūrėdama į tuščią gatvę. Man tai atrodė puikybės viršūnė. Bibjanas išėjo paskui mus. Martita, tarė, aš būnu tikras dėl labai mažai ko, bet dėl vieno esu įsitikinęs – Ruisas-Taglė nepakeis iš pagrindų Čilės poezijos. Man atrodo, kad jis net ne iš kairiųjų, pridūriau aš. Kad ir kaip keista, Storulė man pritarė. Ne, ne iš kairiųjų, sutiko ji vis liūdnesniu balsu. Akimirką pamaniau, kad ji pravirks, ir pasistengiau pakeisti temą. Bibjanas nusijuokė. Turint tokių draugų kaip tu, Martita, nei priešų nereikia. Žinoma, Bibjanas juokavo, bet Storulė priėmė tai rimtai ir panoro tuoj pat eiti namo. Mes palydėjome ją iki namų. Važiuodami autobusu kalbėjomės apie filmą ir politinę padėtį. Prieš atsisveikindama ji įdėmiai pažiūrėjo į mus ir tarė, kad turi mūsų paprašyti kai ką pažadėti. Ką? paklausė Bibjanas. Nepasakokite Albertui nieko, apie ką kalbėjome. Gerai, tarė Bibjanas, pažadu, nesakysime jam, kad prašei manęs pašalinti jį iš mano antologijos. Kad jos ir neišleis, tarė Storulė. Labai gali būti, atsakė Bibjanas. Ačiū, Bibi, padėkojo Storulė (tik ji viena taip vadino Bibjaną) ir pabučiavo į skruostą. Nieko jam nesakysime, prisiekiu, įsiterpiau aš. Ačiū, ačiū, ačiū, padėkojo Storulė. Pamaniau, kad juokauja. Taip pat nieko nepasakokite Veronikai, tarė, ji gali kaipmat pasakyti Albertui, na, patys suprantate. Ne, nesakysime jai. Šitai lieka tarp mūsų trijų,

kalbėjo Storulė, pažadate? Pažadame, atsakėme. Galiausiai Storulė nusisuko nuo mūsų, atidarė savo namų duris ir matėme, kaip ji įeina į liftą. Prieš išnykdama paskutinį sykį pamojavo mums ranka. Kokia ji keistuolė, tarė Bibjanas. Aš nusijuokiau. Išsivaikščiojome, kas kur gyvenome: Bibjanas į savo pensioną, o aš – į savo tėvų namus. Čilės poezija, tą vakarą sakė Bibjanas, pasikeis tada, kai teisingai perskaitysime Enrikę Liną*, ne anksčiau. Šiaip labai negreitai.

Po kelių dienų įvyko karinis perversmas ir žlugo vyriausybė.

Vieną vakarą paskambinau seserims Garmendijoms, šiaip sau, be ypatingo preteksto, kad sužinočiau, kaip laikosi. Mes išvykstame, tarė Veronika. Jausdamas gumulą skrandyje paklausiau, kada. Rytoj. Nepaisydamas komendanto valandos išsireikalavau pasimatyti su jomis tą patį vakarą. Butas, kur abi seserys gyveno vienos, buvo nelabai toli nuo mano namų, be to, tai buvo ne pirmas kartas, kai nepaisiau komendanto valandos. Kai atėjau, buvo dešimta vakaro. Mano nuostabai Garmendijos gėrė arbatą ir skaitė (turbūt tikėjausi rasiąs jas tarp netvarkingai išmėtytų lagaminų kuriančias pabėgimo planus). Man pasakė, kad išvyksta, bet ne į užsienį, o į Nasimjentą, miestelį už kelių kilometrų nuo Konsepsjono, į savo tėvų namus. Nuraminot, tariau, maniau, kad vykstate į kokią Švediją ar panašiai. Kad ir kaip norėtųsi, atsakė Anchelika. Paskui kalbėjomės apie draugus, kurių nebuvome matę kelias dienas, įprastai tiems laikams spėliodami, kas iš jų tikrai suimtas, kas galbūt perėjo į pogrindį, kas buvo ieškomas. Garmendijos nieko nebijojo

* Enrique Lihn (1929–1988) – Čilės rašytojas, literatūros kritikas, dailininkas.

(neturėjo ko, jos buvo tik studentės, ir jų ryšys su tuomet vadintais „ekstremistais" apsiribojo draugyste su kai kuriais aktyvistais, ypač iš Sociologijos fakulteto), bet vyko į Nasimjentą, nes Konsepsjone buvo nebeįmanoma gyventi ir kadangi visada, pačios pripažino, grįždavo į tėvų namus, kai „realus gyvenimas" tapdavo nemalonus, atskleisdamas savo bjauriąją ir žiauriąją pusę. Tuomet turite tuoj pat išvykti, tariau, nes man atrodo, kad dalyvaujame pasaulio bjaurumo ir žiaurumo čempionato atidaryme. Jos nusijuokė ir pasakė, kad eičiau namo. Aš primygtinai pareikalavau, kad leistų pasilikti dar šiek tiek. Prisimenu tą vakarą kaip vieną laimingiausių savo gyvenime. Pirmą nakties Veronika pasakė, kad geriau likčiau miegoti ten. Niekas nebuvo vakarieniavęs, taigi trise įsisukome į virtuvę ir išsikepėme kiaušinienės su svogūnais, skrudinta duona ir užsiplikėme arbatos. Greitai pasijutau laimingas, be galo laimingas, galintis padaryti bet ką, nors žinojau, kad tomis akimirkomis viskas, kuo tikėjau, pranyko visiems laikams ir kad daug žmonių, tarp jų ne vienas draugas, buvo persekiojami ar kankinami. Bet man norėjosi dainuoti ir šokti, o blogos žinios (arba spėjimai apie blogas žinias) tik kurstė mano džiaugsmo laužą, jei leisčiau sau tokį posakį, be galo nuvalkiotą (tuomet būtume sakę *snobišką*), bet kuris išreiškia mano nuotaiką ir net drįsčiau teigti – Garmendijų ir daugelio, kuriems 1973 metais buvo dvidešimt ar mažiau, sielos būseną.

Penktą ryto užmigau ant sofos. Po keturių valandų mane pažadino Anchelika. Pusryčiavome virtuvėje, tyloje. Vidudienį įsidėjo porą lagaminų į savo automobilį, žaliosios citrinos

spalvos 1968 metų citronetą, ir išvyko į Nasimjentą. Daugiau jų niekad nemačiau.

Jų tėvai, dailininkų pora, buvo mirę prieš dvynėms sulaukiant penkiolikos, atrodo, žuvo eismo nelaimėje. Kartą mačiau jų nuotrauką: jis juodbruvas ir liesas, su dideliais išsikišusiais skruostikauliais, liūdna bei sutrikusia išraiška, būdinga gimusiems į pietus nuo Bio Bijaus; ji buvo ar atrodė aukštesnė už jį, šiek tiek storoka, su švelnia ir patiklia šypsena.

Mirdami paliko joms Nasimjento pakraštyje iš medžio ir akmens statytą namą, trijų aukštų, viršutinis – didelė palėpė, kurią jie naudojo vietoj dirbtuvių, ir žemių netoli Mulčeno, kurios joms leido gyventi neskurstant. Garmendijos dažnai kalbėdavo apie tėvus (pasak jų, Chulianas Garmendija buvo vienas geriausių savo kartos dailininkų, nors aš niekad negirdėjau minint jo vardo), ir jų eilėraščiuose neretai buvo kalbama apie dailininkus, pasimetusius Čilės pietuose, įsivėlusius į beviltišką darbą ir beviltišką meilę. Chulianas Garmendija beviltiškai mylėjo Mariją Ojarsun? Prisiminus nuotrauką man sunku tuo patikėti. Bet lengva suvokti, kad septintajame dešimtmetyje Čilėje būta žmonių, beviltiškai mylėjusių kitus žmones. Man tai atrodo keista. Atrodo tarsi filmas, pasimetęs užmirštoje didelės filmotekos lentynoje. Bet sutinku, kad taip ir buvo.

Nuo šiol mano pasakojimas daugiausia maitinsis prielaidomis. Garmendijos išvyko į Nasimjentą, į savo didelį namą miesto pakraštyje, kur gyveno tik jų teta, tokia Ema Ojarsun, vyresnioji mirusios motinos sesuo, ir sena tarnaitė, vadinama Amalija Maluenda.

Taigi išvyko į Nasimjentą ir užsidarė namuose, ir vieną gražią dieną, sakykime, po dviejų savaičių ar po mėnesio (nors nemanau, kad būtų tiek praėję) pasirodo Albertas Ruisas-Taglė.

Tai turėjo būti taip. Vakarėjant, vieną iš tų gaivių, bet sykiu melancholiškų Pietų popiečių, vieškelyje pasirodo automobilis, bet Garmendijos jo negirdi, nes groja pianinu ar pluša sode, ar su teta ir tarnaite kieme už namo nešioja malkas. Kažkas paskambina į duris. Po kelių skambučių tarnaitė atidaro duris, o ten stovi Ruisas-Taglė. Teiraujasi Garmendijų. Tarnaitė neleidžia įeiti ir sako, kad eis pašaukti merginų. Ruisas-Taglė kantriai laukia, atsisėdęs į pintą krėslą erdviame priebutyje. Pamačiusios jį, Garmendijos karštai sveikinasi ir bara tarnaitę, kad neleido įeiti. Pirmą pusvalandį Ruisas-Taglė apiberiamas klausimais. Tetai jis, žinoma, pasirodo simpatiškas jaunuolis, išvaizdus, išauklėtas. Garmendijos laimingos. Ruisas-Taglė, žinoma, pakviečiamas pavakarieniauti, ir jo garbei paruošiama priderama vakarienė. Nenoriu spėlioti, ką jie galėjo valgyti. Galbūt šokoladinius pyragaičius, galbūt empanadas*, bet ne, tikriausiai valgė ką nors kita. Žinoma, jos jį pakvietė likti nakvoti. Ruisas-Taglė geraširdiškai sutinka. Po vakarienės ir iki vėlyvos nakties Garmendijos skaito eilėraščius tetai besižavint, o Ruisui-Taglei sąmoksliškai tylint. Jis, žinoma, nieko neskaito, atsiprašo, sako, kad lyginant su tokiais eilėraščiais jo yra nieko verti. Teta primygtinai prašo, prašom, Albertai, paskaitykite mums ką nors savo, bet jis lieka neperkalbamas, sako, kad tuoj baigs kai ką

* Empanada – Lotynų Amerikoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Filipinuose paplitęs patiekalas. Tai sulenktas tešlos blynas, pripildytas įdaro. Lotynų Amerikoje dažnai parduodamas greito maisto restoranuose.

nauja, bet kol nepabaigs ir nenušlifuos, nenori to garsinti. Šypsosi, trauko pečiais, sako, ne, man gaila, bet ne, ne, ne, ir Garmendijos sutinka, teta, nebūk įkyri, jos mano, kad supranta, naivuolės, bet nieko jos nesupranta (žiūrėk, gims „nauja Čilės poezija“), bet manosi suprantančios ir skaito savo eilėraščius, savo nuostabius eilėraščius prieš patenkintą ir atlaidų Ruiso-Taglės žvilgsnį (kuris tikriausiai užsimerkia, kad galėtų geriau klausyti) ir kartkartėmis prieš sunerimusį tetos žvilgsnį: Anchelika, kaip gali rašyti tokias nesąmones, arba, Veronika, vaikeli, nieko nesupratau, Albertai, ar galėtumėt paaiškinti, ką reiškia ši metafora? Ir Ruisas-Taglė paslaugiai šneka apie ženklą ir reikšmę, apie Džois Mansur*, Silviją Plat**, Alechandrą Pisarnik*** (nors Garmendijos sako, ne, mums nepatinka Pisarnik, iš tikrųjų turėdamos omenyje, kad jos rašo ne taip, kaip toji Pisarnik), o Ruisas-Taglė jau kalba, o teta klauso ir pritaria, apie Violetą**** ir Nikanorą Parą***** (pažinojau Violetą ir jos balaganą, taip, sako vargšė Ema Ojarsun), o paskui kalba apie Enrikę Liną ir pilietinę poeziją, ir jei Garmendijos būtų buvusios dėmesingesnės, Ruiso-Taglės akyse būtų pamačiusios ironišką spindesį (pilietinė poezija, aš jums duosiu pilietinę poeziją), ir pagaliau, jau įsijautęs, kalba apie Chorchę Kaseresą, Čilės siurrealistą, mirusį 1949-aisiais dvidešimt šešerių metų amžiaus.

---

* Joyce Mansour (1928–1986) – poetė siurrealistė, daugiausia gyvenusi Kaire ir Paryžiuje, pradėjo rašyti prancūzų kalba.

** Sylvia Plath (1932–1936) – JAV poetė, novelistė, nusižudė.

*** Alejandra Pizarnik (1936–1972) – Argentinos poetė.

**** Violeta del Carmen Parra Sandoval (1917–1967) – žymi Čilės poetė, folkloristė ir dailininkė, nusižudė.

***** Nicanor Parra Sandoval (g. 1914) – Čilės matematikas ir poetas.

Ir seserys stojasi, o gal atsistoja tik Veronika, ir rausiasi didelėje tėvo bibliotekoje, ir grįžta su Kasereso knyga „Didžiosios poliarinės piramidės keliu“, išleista, kai poetui tebuvo dvidešimti. Garmendijos, galbūt tik Anchelika, kažkokia proga kalbėjo apie ketinimą perleisti Kasereso, vieno iš mūsų kartos legendų, raštus, todėl nieko keisto, kad Ruisas-Taglė jį paminėjo (nors Kasereso poezija neturi nieko bendra su Garmendijų eilėraščiais; Violeta Para turi, Nikanoras turi, bet ne Kaseresas). Ir taip pat pamini Enę Sekston* ir Elizabetą Bišop**, ir Denisę Levertov*** (poetes, kurias mėgsta Garmendijos ir kurias kažkada yra vertusios ir skaičiusios dirbtuvėse, dideliam Chuano Šteino pasitenkinimui), o paskui visi juokiasi iš tetos, kuri nieko nesupranta, ir valgo naminius sausainius, ir groja gitara, o kažkuris pastebi tarnaitę, kuri savo ruožtu žiūri į juos iš tamsiosios koridoriaus dalies, bet nedrįsta įeiti, ir teta jai liepia ateiti, Amalija, neslapukauk, ir tarnaitė, traukiama muzikos ir linksmybių, žengia du žingsnius artyn, bet nė vieno daugiau, o netrukus stoja naktis, vakarėlis baigiasi.

Po kelių valandų Albertas Ruisas-Taglė, nors jau reikėtų pradėti jį vadinti Karlosu Vyderiu, atsikelia.

Visi miega. Galbūt jis permiegojo su Veronika Garmendija. Nesvarbu. (Noriu pasakyti: jau nebesvarbu, nors tuomet, be abejo, mūsų nelaimei, tai buvo svarbu.) Tikra yra tai, kad Karlosas Vyderis užtikrintai kaip lunatikas atsikelia ir tyliai apeina

---

* Anne Sexton (1928–1974) – JAV poetė, Pulicerio premijos laureatė, sirgo depresija, nusižudė.

** Elizabeth Bishop (1911–1979) – JAV poetė, novelistė, Pulicerio premijos laureatė.

*** Denise Levertov (1923–1997) – anglų kilmės JAV poetė.

namus. Ieško tetos kambario. Jo šešėlis slenka koridoriais, kur šalia lėkščių ir vietinės keramikos kabo Chuliano Garmendijos ir Marijos Ojarsun paveikslai. (Nasimjentas, man regis, garsėja savo fajansu ar keramika.) Vyderis, šiaip ar taip, varsto duris labai atsargiai. Pagaliau randa tetos miegamąjį, pirmame aukšte, šalia virtuvės. Priešais tikriausiai yra tarnaitės kambarys. Kaip tik, kai jis įslienka į aną kambarį, pasigirsta prie namo artėjančio automobilio keliamas triukšmas. Vyderis nusišypso ir paskuba. Vienu šuoliu atsiduria galvūgalyje. Dešinėje rankoje laiko kablį. Ema Ojarsun ramiai miega. Vyderis ištraukia pagalvę ir uždengia jai veidą. Tuoj pat vienu mostu perrėžia jai gerklę. Tą akimirką automobilis sustoja priešais namą. Vyderis jau išėjęs iš miegamojo, įeina į tarnaitės kambarį. Bet lova tuščia. Akimirką Vyderis nežino, ką daryti: jam norisi suspardyti lovą, sulaužyti seną sukiužusią medinę komodą, kur suversti Amalijos Maluendos drabužiai. Bet tai trunka tik sekundę. Netrukus jis jau tarpduryje, normaliai kvėpuoja ir duoda kelią keturiems atvykusiems vyrams. Šie pasisveikina galvos linktelėjimu (su aiškia pagarba) ir įžūliais žvilgsniais varsto namo prieblandą – kilimus, užuolaidas, tarsi nuo pirmos akimirkos ieškotų tinkamiausių vietų slėptis ir vertintų jas. Bet jie nesiruošia slėptis. Jie ieško tų, kurie nuo jų slepiasi.

Ir paskui juos į vyserų Garmendijų namus įžengia naktis. Ir po penkiolikos minučių, galbūt po dešimties, kai jie pasišalina, naktis iš karto išeina, naktis įeina, naktis išeina, veiksminga ir greita. Ir niekad nebuvo rasta lavonų, nors ne, yra *vienas* lavonas, tik vienas lavonas, kuris po daugelio metų bus

rastas bendrame kape, Anchelikos Garmendijos, mano dievinamosios, kūnas, bet tik jis, tarsi įrodymui, kad Karlosas Vyderis žmogus, o ne dievas.

2

Tomis dienomis, kai skendo paskutinės Liaudies vienybės fronto gelbėjimosi valtys, buvau suimtas. Mano sulaikymo aplinkybės buvo banalios, jei ne groteskiškos, bet faktas, kad buvau kalėjime, o ne gatvėje ar kavinėje, ar užsidaręs savo kambaryje nenorėdamas keltis iš lovos (ir tai buvo labiausiai tikėtina), leido man dalyvauti pirmame poetiniame Karloso Vyderio pasirodyme, nors tuomet nežinojau, kas toks Karlosas Vyderis nei kokia lemtis ištiko seseris Garmendijas.

Tai atsitiko pavakarį – Vyderis mėgo sutemas – kai kartu su kitais suimtaisiais, kokiais šešiasdešimt asmenų, centre „La Peña", sėdėdami kalinių skirstymo punkte Konsepsjono pakraštyje, jau beveik Talkahuane, gelbėjomės nuo nuobodulio žaisdami šachmatais kieme ar tiesiog šnekučiuodami.

Dangumi, prieš pusvalandį visiškai giedru, į rytus ėmė plaukti debesų skiautės; iš pradžių tie debesys, forma panašūs į smeigtukus ar cigaretes, dar sklęsdami virš pakrantės buvo

juodai balti, paskui, pasukę savo maršrutu virš miesto, tapo rožiniai ir galiausiai, traukdami aukštupio link, keitė spalvą į skaistaus cinoberio.

Tą akimirką, nežinau kodėl, man susidarė įspūdis, kad esu vienintelis kalinys, žvelgiantis į dangų. Turbūt todėl, kad man buvo devyniolika.

Iš po debesų lėtai pasirodė lėktuvas. Iš pradžių tai buvo dėmė, dydžiu ne didesnė už uodą. Apskaičiavau, kad jis, apskridęs pakrantę, grįžta į netoli esančią oro bazę. Pamažu, bet be pastangų, tarsi sklęstų ore, jis artėjo prie miesto, įsiterpęs tarp cilindrinių debesų, kurie plaukė labai aukštai, ir adatos pavidalo debesų, kuriuos vėjas vilko beveik sulig stogais.

Atrodė, kad lėktuvas skrenda taip lėtai, kaip debesys, bet tuoj supratau, jog tai optinė apgaulė. Kai skrido virš centro „La Peña“, jo keliamas triukšmas buvo kaip sugedusios skalbiamosios mašinos. Iš ten, kur buvau, mačiau lakūno figūrą, ir akimirką man pasirodė, kad jis pakėlė ranką ir su mumis atsisveikino. Paskui lėktuvas pakėlė snukį, pakilo aukštyn ir štai jau skrido virš Konsupsjono centro.

Ir ten, tose aukštumose, ėmė rašyti eilėraštį danguje. Iš pradžių pamaniau, kad lakūnas išprotėjo, ir tai man neatrodė keista. Tomis dienomis beprotybė nebuvo išimtis. Maniau, kad sukasi ore nevilties apakintas, o paskui pasileis į kokį pastatą ar miesto aikštę ir suduš į šipulius. Bet tuoj pat, tarsi paties dangaus pagimdytos, padangėje pasirodė raidės. Pilkai juodu dūmu didžiuliame žydrai rožinio dangaus ekrane tobulai išvedžiotos raidės, nuo kurių, į jas žiūrint, akys stingo į ledą. IN PRINCIPIO...

CREAVIT DEUS... COELUM ET TERRAM*, skaičiau tarsi sapnuodamas. Man susidarė įspūdis – turėjau viltį – kad čia reklaminė kampanija. Tik nusijuokiau. Tada lėktuvas pargrįžo mūsų pusėn, į vakarus, vėl ėmė suktis ir padarė dar vieną ėjimą. Šįkart eilutė buvo kur kas ilgesnė ir ištįso iki pietinių priemiesčių. TERRA AUTEM ERAT INANIS... ET VACUA... ET TENEBRAE ERANT... SUPER FACIEM ABYSSSI... ET SPIRITUS DEI... FEREBATUR SUPER AQUAS...**

Akimirką atrodė, kad lėktuvas išnyko horizonte, nuskrido Pakrantės kalnų arba Andų kryptimi, prisiekiu, nežinau, kažkur į pietus, didžiųjų miškų kryptimi, bet paskui jis grįžo.

Tuo metu beveik visi, buvę centre „La Peña", žiūrėjo į dangų.

Vienas iš suimtųjų, vardu Norbertas, kuris ėjo iš proto (bent taip diagnozavo kitas iš suimtųjų, psichiatras socialistas, kurį netrukus, kaip man pasakojo, sušaudė visiškai sveiko proto ir emociškai stabilų), pabandė užlipti ant aptvaro, kuris skyrė vyrų kiemą nuo moterų, ir ėmė šaukti, jog tai „Messerschmitt 109", Liuftvafės naikintuvas „Messerschmitt", geriausias 1940-ųjų naikintuvas. Įdėmiai į jį pažiūrėjau, o paskui į kitus suimtuosius, ir viskas man atrodė panardinta į skaidrią pilkumą, tarsi centras „La Peña" nyktų laike.

Prie įėjimo į sporto salę, kur naktį išsitiesę ant grindų miegojome, pora kalinių liovėsi kalbėti ir įsistebeilijo į dangų. Visi suimtieji atsistoję žiūrėjo į dangų, palikę šachmatų partijas,

---

* Pradžioje... Dievas sukūrė... dangų ir žemę.

** O žemė buvo padrika... ir dyka... tamsa gaubė bedugnę... ir dvasia iš Dievo... dvelkė virš vandenų...

skaičiavimą, kiek dienų spėjamai mūsų laukė už grotų, išsipasakojimus. Beprotis Norbertas, įsikibęs į aptvarą lyg beždžionė, juokėsi ir šnekėjo, kad į Žemę grįžo Antrasis pasaulinis karas, ir klysta tie, kurie manė, kad tai Trečiasis, tai Antrasis grįžta, grįžta, grįžta. Mums, čiliečiams, labai laimingai tautai, teko garbė jį priimti, pasakyti „Sveikas atvykęs", sakė jis ir per barzdą jam tekėjo seilės, labai baltos seilės, kontrastuojančios su dominuojančiu pilku fonu, šlapino marškinių apykaklę ir išsiliejo didele šlapia dėme ant krūtinės.

Lėktuvas pasviro ant vieno sparno ir grįžo į Konsepsjono centrą. DIXITQUE DEUS... FIAT LUX... ET FACTA EST LUX* sunkiai perskaičiau, arba galbūt atspėjau arba įsivaizdavau, arba susapnavau. Kitoje aptvaro pusėje, prisidėjusios rankas prie kaktos, su ramybe, kuri spaudė širdį, moterys irgi atidžiai sekė lėktuvo suktukus. Akimirką pamaniau, kad jei Norbertas būtų panoręs išeiti, niekas nebūtų jam sutrukdęs. Visi, išskyrus jį, buvo sustingę ir nejudėjo, suimtieji ir sargybiniai, veidai atgręžti į dangų. Iki tos akimirkos niekad nebuvau matęs tiek bendro liūdesio (arba taip pamaniau *tą* akimirką; dabar man atrodo liūdnesni kai kurie mano vaikystės rytai, negu tas pranykęs 1973-iųjų pavakarys).

O lėktuvas vėl skrido virš mūsų. Nubrėžė apskritimą virš jūros, pakilo ir grįžo į Konsepsjoną. Joks lakūnas, sakė Norbertas, net pats Galandas** ar Rudis Rudleris nepadarytų geriau,

* Tuomet Dievas tarė... Tebūna šviesa... Ir šviesa pasirodė.

** Adolf Josef Ferdinand Galland (1912–1996) – Antrojo pasaulinio karo Liuftvafės lakūnas, numušęs 104 priešo lėktuvus, generolas leitenantas.

nei Hana Reič*, nei Antonas Fogelis, nei Karlas Heincas Švarcas, nei Talko atsakas Brėmeno Vilkui, nei Štutgarto Nutrūktgalvis Kurikas, nei pats persikūnijęs Hansas Marselis** Paskui Norbertas pažvelgė į mane ir pamerkė akį. Jo veidas degė.

Konsepsjono danguje pasirodė tokie žodžiai: ET VIDIT DEUS... LUCEM QUOD... ESSET BONA... ET DIVISIT... LUCEM A TENEBRIS***. Paskutiniai žodžiai nyko rytuose tarp adatų pavidalo debesų, traukusių virš Bio Bijaus. Tas pats lėktuvas vienu metu pakilo vertikale ir pradingo, visiškai išnyko iš dangaus. Tarsi visa tai būtų buvęs tik miražas arba košmaras. Drauge, ką jis ten sudėliojo, išgirdau, kaip klausė kalnakasys iš Lotos. Centre „La Peña" pusė suimtųjų (vyrų ir moterų) buvo iš Lotos. Nė nenumanau, jam atsakė, bet, atrodo, kažką svarbaus. Kitas balsas tarė: nesąmonės, bet tone buvo galima nuspėti baimę ir nuostabą. Karabinierių prie sporto salės durų padaugėjo, dabar jų buvo šeši, ir jie kuždėjosi tarpusavyje. Norbertas priešais mane, rankomis įsikibęs į aptvarą ir nepaliaujamai judindamas kojas, tarsi ketintų žemėje padaryti duobę, sušnibždėjo: tai blickrigo atgimimas arba aš nepataisomai einu iš proto. Nusiramink, tariau. Negaliu būti ramesnis, plaukiu sau ant debesies, tarė jis. Paskui giliai atsiduso ir iš tikrųjų, regis, nusiramino.

Šią akimirką su keistu traškesiu, tarsi kas būtų sutraiškęs labai didelį vabzdį ar mažytį pyragaitį, vėl pasirodė lėktuvas. Dar kartą skrido nuo jūros. Mačiau rankas, kurios kilo rodydamos į

---

* Hanna Reitsch (1912–1979) – Vokietijos lakūnė bandytoja Antrojo pasaulinio karo metu.

** Hans-Joachim Marseille (1919–1942) – Liuftvafės naikintuvo pilotas, Antrojo pasaulinio karo skraidymo asas.

*** Dievas matė... kad šviesa... buvo gera... ir atskyrė... šviesą nuo tamsos.

jį, nešvarias rankoves, kurios iškeltos rodė jo kursą, girdėjau balsus, bet taip pat tai buvo tik oras. Niekas iš tikrųjų nedrįso kalbėti. Norbertas stipriai užsimerkė ir tuoj vėl išpūtė akis. Šventasis dangau, sakė, Tėve mūsų, atleisk mums už mūsų brolių nuodėmes ir atleisk mums už mūsų nuodėmes. Esame tik čiliečiai, Viešpatie, sakė, nekalti, nekalti. Sakė tai garsiai ir aiškiai, ir jo balsas nedrebėjo. Visi, žinoma, jį girdėjome. Kai kurie juokėsi. Už nugaros išgirdau burnojimą, kuriame maišėsi nešvankybė ir šventvagystė. Atsigręžiau ir žvilgsniu ėmiau ieškoti kalbėjusiojo. Suimtųjų ir karabinierių veidai sukosi lyg laimės rate, išblyškę, išskydę. Priešingai, Norberto veidas buvo stabilumo centras. Tai buvo simpatiškas veidas, tarsi smingantis į žemę. Protarpiais jo kūnas pašokdavo, tarsi nelaimingo pranašo, kuris dalyvauja seniai skelbtame ir keliančiame baimę mesijo atėjime. Lėktuvas riaumodamas praskrido virš mūsų galvų. Norbertas susiėmė už alkūnių, tarsi mirtų nuo šalčio.

Pamačiau lakūną. Šįkart jis nepamojavo. Buvo panašus į akmeninę statulą, uždarytą kabinoje. Dangus temo, netrukus visa tai uždengs naktis, debesys jau buvo ne rožiniai, bet juodi su raudonais apvadais. Kai skrido virš Konsepsijono, jų simetriška figūra priminė Roršacho dėmę.

Šįkart parašė vieną žodį, didesnį nei ankstesnieji, ten, kur, mano manymu, buvo kaip tik pats miesto centras: MOKYKITĖS. Paskui lėktuvas ėmė drebėti, prarado aukštį, stengėsi nupikiruoti ant plokščio vieno pastato stogo, tarsi lakūnas būtų išjungęs motorą ir duotų pirmą pamoką, kurią mes privalėtume išmokti. Bet tai truko tik akimirką, kiek naktis ir vėjas

užtruko, kad nutrintų paskutinio žodžio raides. Paskui lėktuvas pranyko.

Kelias sekundes visi tylėjo. Kitoje aptvaro pusėje išgirdau vienos moters verksmą. Norbertas ramia veido išraiška, tarsi nieko nebūtų įvykę, kalbėjo su dviem visai jaunais kaliniais. Man susidarė įspūdis, kad jie prašė jo patarimo. Dieve mano, jie prašo patarimo bepročio. Už savęs išgirdau neaiškius komentarus. Kažkas buvo įvykę, bet iš tikrųjų nieko neįvyko. Du mokytojai kalbėjo apie reklaminę Bažnyčios kampaniją. Kokios Bažnyčios? paklausiau. Na, ką reiškia „kokios“? atsakė ir abu nusisuko. Aš jiems nepatikau. Paskui karabinieriai pabudo ir sustatė mus kieme paskutiniam patikrinimui. Moterų kieme kiti balsai liepė rikiuotis. Ar tau patiko? paklausė manęs Norbertas. Patraukiau pečiais, žinau tik tiek, kad niekad to nepamiršiu, tariau. Ar supratai, kad ten buvo „Messerschmitt“, pasiteiravo Norbertas, ir, manau, jis atskrido iš ano pasaulio. Patapšnojau jam per nugarą ir tariau, kad tikriausiai taip ir buvo. Eilė pajudėjo, grįžome į sporto salę. Ir jis rašė lotyniškai, pasakė Norbertas. Taip, tariau, bet aš nieko nesupratau. O aš supratau, atšovė Norbertas, ne veltui kelerius metus mokiau tipografijos, jis kalbėjo apie pasaulio pradžią, valią, šviesą ir tamsą. *Lux* – tai šviesa. *Tenebrae* – tamsa. *Fiat* – tebūnie. Tebūnie šviesa, supranti? Man *fiat* skamba kaip itališkas automobilis, atsakiau. Tu klysti, bičiuli. O pabaigoje mums visiems palinkėjo sėkmės. Tau taip atrodo? perklausiau. Taip, visiems be išimties. Poetas, tariau. Taip, išsilavinęs žmogus, atsiliepė Norbertas.

3

Ta pirmoji poetinė akcija Konsepsjono danguje akies mirksniu Karlosui Vyderiui pelnė kai kurių neramių Čilės sielų susižavėjimą.

Netrukus jį ėmė kviesti į kitus užrašų danguje pasirodymus. Iš pradžių nedrąsiai, bet greitai su įsitikinimu savo teisumu, būdingu kareiviams ir džentelmenams, kurie moka atpažinti meno kūrinį vos jį pamatę, nors jo ir nesupranta, Vyderio dalyvavimas šventėse ir minėjimuose tapo dažnas. Virš aerodromo Tenkaso publikai, kurią sudarė aukšti karininkai ir verslininkai, lydimi savo šeimų – vedyboms pribrendusios dukros kraustėsi iš proto dėl Vyderio, o jau ištekėjusios alpo iš liūdesio – likus kelioms minutėms iki tada, kai naktis viską uždengs, jis nupiešė žvaigždę, mūsų vėliavos žvaigždę, spindinčią ir vienišą virš nenumaldomo horizonto. Po kelių dienų prieš įvairialypę ir demokratišką publiką, mugės atmosferoje vaikštinėjančią šen bei ten po šventines palapines Kondoro kariniame oro uoste, jis parašė eilėraštį, kurį smalsus ir apsiskaitęs

žiūrovas įvertino kaip literatūrišką. (Patikslinu: su pradžia, kurios nebūtų supeikęs ir Isidoras Isu, ir su netikėta pabaiga, kuri tiktų čilietiškai liaudies dainai.) Viename iš jo eilėraščių netiesiogiai buvo kalbama apie seseris Garmendijas. Vadino jas „dvynėmis“ ir kalbėjo apie uraganą ir kažkieno lūpas. Ir nors tuoj pat sau prieštaravo, dėmesingas skaitytojas jau galėjo laikyti jas mirusiomis.

Kitame eilėraštyje kalbėjo apie tokią Patriciją ir tokią Karmen. Pastaroji tikriausiai buvo poetė Karmen Viljagran, kuri dingo pirmomis gruodžio dienomis. Anot jos motinos liudijimo Bažnyčios tyrimo komisijai, ši motinai sakiusi, kad susitarusi susitikti su draugu, ir nebegrįžusi. Motina spėjo paklausti, kas tas draugas. Nuo durų slenksčio Karmen atsakė: poetas. Po daugelio metų Bibjanas O’Rajanas ištyrė Patricijos tapatybę; pasak jo, kalbama apie septyniolikmetę Patriciją Mendes, priklausiusią Jaunųjų komunistų rengtoms literatūros dirbtuvėms ir dingusią tuo pat metu, kaip ir Karmen Viljagran. Jųdviejų skirtumas krito į akis: Karmen skaitė Mišelį Leiri* prancūziškai ir priklausė viduriniosios klasės šeimai; Patricija Mendes buvo jaunesnė, žavėjosi Pablu Neruda ir buvo kilusi iš proletarų šeimos. Ji nestudijavo universitete, kaip Karmen, nors ir svajojo kada nors studijuoti pedagogiką; tuo tarpu dirbo buitinių elektros prietaisų parduotuvėje. Bibjanas aplankė jos motiną ir sename mokykliniame sąsiuvinyje galėjo paskaityti šiek tiek Patricijos eilių. Jos buvo prastos, pasak Bibjano, blogiausio Nerudos stiliaus, savotiškas *Dvidešimties eilėraščių apie meilę* ir *Kurstymo nužudyti*

---

* Julien Michel Leiris (1901–1990) – prancūzų rašytojas siurrealistas ir etnografas.

Niksoną kratinys, bet skaitant tarp eilučių buvo galima kai ką įžiūrėti. Šviežumą, nuostabą, norą gyventi. Šiaip ar taip, baigė savo laišką Bibjanas, niekas nežudomas už tai, kad blogai rašo, juo labiau kai žmogui dar nesuėję nė dvidešimt metų.

Vyderio pasirodymas Kondoro oro uoste vadinosi „Ugnies mokiniai". Generolai, stebėję jį iš garbės ložių, manė, – visiškai teisėtai, – kad tai jo sužadėtinių, draugių vardai ar galbūt kokių nors Talkahuano kekšių pravardės. Tačiau kai kurie artimiausi jo bičiuliai žinojo, kad Vyderis vardija, kaip užkeikimą mini mirusių moterų vardus. Bet pastarieji nieko neišmanė apie poeziją. Arba taip manė. (Vyderis, žinoma, sakė, kad išmano, išmano daugiau nei daugelis žmonių, pavyzdžiui, poetai ir dėstytojai, oazių ir skurdžių nesuteptų dykumų žmonės, bet niekšai bičiuliai nesuprato jo arba geriausiu atveju atlaidžiai manė, kad leitenantas taip iš jų šaiposi.) Jiems tai, ką Vyderis išdarinėjo lėktuvo borte, tebuvo pavojingas pasirodymas, pavojingas visais atžvilgiais, bet ne poezija.

Tomis dienomis jis dalyvavo dar dviejuose oro pasirodymuose: viename Santjage, kur vėl rašė eilutes iš Biblijos ir iš „Čilės atgimimo", kitame – Anchelese (Bio Bijaus provincija), kur dalijosi dangų su dviem kitais lakūnais, o šie, skirtingai nei Vyderis, buvo civiliai, be to, daug vyresni už jį, ir rašė užrašus danguje jau daug metų. Drauge su jais jis nupiešė danguje didelę (kartkartėmis plazdančią) Čilės vėliavą.

Kai kurie laikraščiai ar radijas kalbėjo, kad jis gabus didžiausiems žygdarbiams. Niekas negalėjo prieš jį atsilaikyti. Jo instruktorius iš akademijos pareiškė, kad jis – apsigimęs lakūnas,

įgudęs, instinktyvus, gebąs be vargo pilotuoti naikintuvus ir bombonešius. Vienas draugas, kurio dvare būdamas paauglys jis praleido atostogas, pasakojo, kad, jo tėvų nuostabai, o vėliau ir pykčiui, Vyderis be leidimo pilotavo seną sukiužusį „Piper“ ir paskui su juo nusileido į siaurą, pilną duobių vieškelį. Tą 1968-ųjų vasarą (Pietų vasarą, keliais mėnesiais anksčiau už įvykius, kai kukliame Paryžiaus namų prižiūrėtojo būste gimė literatūrinis sąjūdis, žinomas kaip „Barbariški raštai“, kuris paskutiniais Vyderio gyvenimo metais suvaidino ypatingą vaidmenį, Vyderis praleido be savo tėvų, drąsus ir drovus paauglys (pasak jo bendraklasio), iš kurio galėjai tikėtis bet kokios ekstravagancijos, bet kokio sprogimo, bet kuris tuo pat metu mokėjo priversti aplinkinius jį mylėti. Mano motina ir senelė jį dievino (sako jo bendraklasis), anot jų, Vyderis visada atrodė kaip ką tik išgyvenęs audrą: bejėgis, permirkęs iki kaulų, bet sykiu žavingas.

Tačiau visuomenės požiūriu jo reputacija turėjo ir juodų dėmių: blogos kompanijos, neformalai ir valkatos, su kuriais Vyderis kartais naktimis eidavo išgerti ar lankydavosi blogos reputacijos vietose. Bet tos juodos dėmės, gerai pažiūrėjus, tebuvo juodos dėmės ir niekaip nepaveikė nei jo charakterio, nei manierų, juo labiau – jo įpročių. Kai kurie spėjo, jog tai net būtina literatūrinei karjerai rašytojo, kuris siekė pažinti Absoliutą.

Tomis oro pasirodymų dienomis jo karjera sulaukė vieno įtakingiausių Čilės literatūros kritikų paramos (literatūros požiūriu tai beveik nieko nesako, bet Čilėje nuo Alonės* laikų tokia parama reiškia daug); tai buvo toks Nikasijas Ibakačė,

* Literatūros kritiko Hernáno Díazo Arrietos (1891–1984) slapyvardis.

antikvaras ir uolus katalikas, kasdien lankantis mišias, nors ir Nerudos draugas, o anksčiau – Huidobro*, susirašinėjęs su Gabriela Mistral**, mėgstamas Pablo de Rokos*** taikinys ir (anot jo paties) Nikanoro Paros atradėjas, pagaliau žmogėnas, mokėjęs anglų ir prancūzų kalbas ir nuo širdies smūgio miręs septintojo dešimtmečio pabaigoje. Savo savaitinėje „El Mercurio“ skiltyje Ibakačė parašė straipsnį apie neįprastą Vyderio poeziją. Šiame tekste buvo rašoma, kad mes (Čilės skaitytojai) stebime iškylant didį naujųjų laikų poetą. Paskui, kaip jam įprasta, ėmėsi viešai patarinėti Vyderiui ir leidosi į mįslingus ir kartais nerišlius komentarus apie įvairius Biblijos leidimus. Taip mes sužinojome, kad Vyderis per savo pirmąjį pasirodymą Konsepsjono danguje ir virš centro „La Peña“ naudojosi lotyniškąja Vulgata. Šį tekstą į ispanų kalbą „pagal šventųjų tėvų ir katalikų aiškintojų supratimą“ išvertė šviesiausiasis Donas Felipė Scijas de San Migelis ir 1852 metais keliais tomais išleido Madrido leidykla „Gaspar y Roig Editores“. Ibakačei prisipažino pats Vyderis per ilgą naktinį pokalbį telefonu. Ibakačė jo klausė, kodėl šis nepasinaudojo garbingojo tėvo Scijo vertimu, ir Vyderio atsakymas buvo toks: kadangi lotynų kalba danguje daro didesnį įspūdį; nors iš tikrųjų jis greičiausiai pavartojo žodį „smūgis“. Kita vertus, tai jam nesutrukdė per kitus pasirodymus naudoti ispanų kalbą ir remtis įvairiais Borcheso paminėtais Biblijos leidimais, ir net Jeruzalės Biblija, išversta į ispanų kalbą Raimundo Peljegrio ir išleista

* Vicente Huidobro (1893–1948) – Čilės rašytojas, rašęs prancūzų kalba, žymiausias avangardizmo Lotynų Amerikoje teoretikas ir praktikas.

** Gabriela Mistrál (1889–1957) – Čilės poetė, diplomatė, Nobelio premijos laureatė.

*** Pablo de Rokha (1895–1968) – Čilės poetas.

Valparaise 1875 metais. Pasak Ibakačės, šis prakeiktas leidinys išpranašavo Ramiojo vandenyno karą, kuris po kelerių metų supriešino Čilę su Peru ir Bolivijos aljansu. O dėl patarimų, perspėjo *jaunąjį poetą* apie „ankstyvos šlovės“ pavojų, apie neigiamą pusę esant literatūriniame avangarde, „kuris gali ištrinti ribas, skiriančias poeziją nuo dailės ir teatro, tiksliau sakant, nuo vaizduojamojo meno ir teatrinio vyksmo, apie būtinybę nesitraukti ir nuolat tobulintis, trumpai tariant, Ibakačė patarė Vyderiui nesiliauti skaičius. Skaityk, jaunuoli, atrodė sakąs, skaityk anglų ir prancūzų poetus, Čilės poetus ir Oktaviją Pasą*.

Ibakačės apologija, vienintelė, kurią produktyvusis kritikas parašė apie Vyderį, buvo iliustruota dviem nuotraukomis. Pirmoje matyti lėktuvas, ar gal lėktuvėlis, ir jo lakūnas pakilimo take, sprendžiant iš visko, kariniame oro uoste. Nuotrauka daryta iš nemažo atstumo, todėl Vyderio veido bruožai neryškūs. Jis buvo su odine striuke kailine apykakle, uniformine Čilės oro pajėgų kepure, džinsais ir batais, priderintais prie džinsų. Po nuotrauka užrašas: „Leitenantas Karlosas Vyderis Muleroso oro uoste“. Antroje nuotraukoje greičiau buvo galima atspėti nei įžiūrėti eilutes, poeto užrašytas Ancheleso danguje kaip didingai plazdančios Čilės vėliavos kūrimo epilogą.

Netrukus iki to aš buvau paleistas į laisvę iš centro „La Peña“, kur buvau uždarytas be jokių kaltinimų, kaip ir dauguma ten patekusiųjų. Pirmomis dienomis neišėjau iš namų, kad net sukėliau savo motinos ir tėvo nerimą ir abiejų jaunesniųjų brolių pajuoką, o šie visai pagrįstai apšaukė mane bailiu. Po

---

* Octavio Paz (1914–1998) – Meksikos rašytojas, diplomatas, Nobelio premijos laureatas.

savaitės mane aplankė Bibjanas O'Rajanas. Kai likome mano kambaryje vieni, pasakė, kad turi dvi naujienas – vieną gerą, o kitą blogą. Geroji buvo ta, kad mus pašalino iš universiteto. Blogoji – kad buvo pradingę beveik visi mūsų draugai. Pasakiau, kad tikriausiai jie sulaikyti arba pasitraukė į užmiestį, kaip seserys Garmendijos. Ne, atsiliepė Bibjanas, dvynės irgi pradingusios. Tariant „dvynės", jo balsas suvirpėjo. Tai, kas dėjosi vėliau, sunku paaiškinti (nors šioje istorijoje viską sunku paaiškinti): aš sėdėjau lovos gale, Bibjanas puolė man į glėbį (pažodžiui) ir ėmė nepaguodžiamai raudoti man ant krūtinės. Iš pradžių pamaniau, kad jam koks nors priepuolis. Paskui suvokiau ir jau nė kiek neabejojau, kad daugiau niekada nebepamatysime seserų Garmendijų. Paskui Bibjanas atsikėlė, priėjo prie lango ir greitai susitvardė. Viskas – tik spėlionės, tarė nusisukęs nuo manęs. Taip, atsiliepiau nežinodamas, ką jis turi omenyje. Yra ir trečia naujiena, tarė Bibjanas, tarsi dar būtų negana. Gera ar bloga? Paklausiau. Bauginanti, atsakė Bibjanas. Nagi, sakyk, tariau, bet tuoj pat pridūriau: ne, palauk, leisk atsikvėpti. Ir tai nuskambėjo taip, tarsi sakyčiau, leisk paskutinį kartą pažvelgti į savo kambarį, savo namus, savo tėvų veidus.

Tą vakarą su Bibjanu patraukėme aplankyti Storulės Posadas. Iš pirmo žvilgsnio atrodė tokia pat kaip visada, net geresnė, guvesnė. Hiperaktyvi, nepaliaujamai judėjo iš vienos vietos į kitą, kas ilgainiui imdavo nervinti su ja esančiuosius. Jos nepašalino iš universiteto. Gyvenimas tęsėsi. Reikėjo ką nors daryti (kad ir penkiskart per pusvalandį perstatyti vazą, paprasčiausiai, kad neišeitum iš proto) ir ieškoti teigiamos kiekvienos situacijos

pusės, tai yra susiremti su situacijomis po vieną, o ne su visomis iškart, kaip ji buvo įpratusi iki tol. Ir bręsti. Bet greitai supratome, kad Storulės bėda buvo baimė. Buvo labiau išsigandusi negu kada nors gyvenime. Mačiau Albertą, tarė ji man. Bibjanas linktelėjo galva, jis jau žinojo tą istoriją, ir man susidarė įspūdis, kad kai kurios vietos jam atrodo neįtikėtinai. Jis man paskambino telefonu, tarė Storulė, norėjo, kad ateičiau pas jį į namus. Pasakiau, kad jo niekad nebūna namie. Jis paklausė, iš kur žinau, ir nusijuokė. Jau tada jo balse pastebėjau kažką keisto, bet Albertas visada buvo gan slėpiningas, ir neteikiau tam reikšmės. Išėjau su juo susitikti. Mes susitarėme dėl laiko, ir aš ten prisistačiau punktualiai. Namai buvo tušti. Ruiso-Taglės nebuvo namie? Buvo, bet namai buvo tušti, nebeliko nė vieno baldo. Tu išsikraustai, Albertai? paklausiau. Taip, storuliuke, tarė jis, ar tai matyti? Aš labai nervinausi, bet valdžiausi ir pasakiau, kad pastaruoju metu visi užsimanė persikraustyti. Ir jis paklausė, kas tie visi. Diegas Sotas, tariau, išvažiavo iš Konsepsjono. Taip pat Karmen Viljagran. Ir paminėjau tave (tai yra mane), nes tuomet nežinojau, kur tu buvai pasidėjęs, ir seseris Garmendijas. O manęs neminėjai, įsiterpė Bibjanas, ar apie mane nieko nesakei? Ne, apie tave nieko. O ką sakė Albertas? Storulė pažvelgė į mane, ir tik tuomet supratau, kad ji ne tik protinga, bet ir stipri ir daug kenčia (bet ne dėl politinių priežasčių, Storulė kentėjo, kadangi svėrė daugiau kaip aštuoniasdešimt kilogramų ir stebėjo spektaklį, kur valdė seksas, kraujas ir meilė, sėdėdama ložėje, visiškai atkirsta nuo scenos už neperšaunamo stiklo). Jis pasakė, kad žiurkės visada sprunka. Aš negalėjau patikėti, ką

išgirdau, ir paklausiau: ką sakei? Tada Albertas atsisuko ir plačiai šypsodamasis pažiūrėjo į mane. Viskas baigėsi, storuliuke. Tuomet mane apėmė baimė ir pasakiau, kad liautųsi kalbėjęs mįslėmis ir papasakotų man ką smagesnio. Baik tas nesąmones, kalės vaike, ir atsakyk, kai su tavim kalbu. Gyvenime nesielgiau taip vulgariai, tarė Storulė. Albertas atrodė panašus į gyvatę. Ne, veikiau į Egipto faraoną. Tik šypsojosi ir toliau žiūrėjo į mane, nors akimirkomis man atrodė, kad jis slankioja tuščiame kambaryje. Bet kaip galėjo slankioti, jei ramiai stovėjo? Seserys Garmendijos mirusios, tarė. Viljagran irgi. Netikiu, tariau. Dėl ko jos turėtų būti mirusios? Norėjai mane išgąsdinti, kvaily? Visos poetės mirusios, tarė. Tai tiesa, storuliuke, ir tau teks manimi patikėti. Mes sėdėjome ant grindų. Aš kampe, o jis svetainės centre. Prisiekiu, pamaniau, kad ims mane mušti, kad staiga, netikėtai mane užklupęs, pradės mane daužyti. Akimirką pamaniau, kad vietoj apsimyšiu. Albertas nenuleido nuo manęs akių. Norėjau paklausti, kas bus su manimi, bet balsas manęs neklausė. Baik tuos prasimanymus, sušnibždėjau. Albertas manęs neklausė. Atrodė, kad dar kažko laukia. Ilgą laiką tylėjome. Nevalingai užsimerkiau. Kai atsimerkiau, Albertas stovėjo atsirėmęs į virtuvės duris ir žiūrėjo į mane. Tu miegojai, Storule, tarė man. Ar knarkiau? paklausiau. Taip, tarė, knarkei. Tik tuomet supratau, kad Albertas persišaldęs. Turėjo rankoje didžiulę geltoną nosinę, į kurią dukart nusišnypštė. Tau gripas, tariau ir nusišypsojau. Kokia tu pikta, Storule, tarė jis, man tik sloga. Buvo tinkamas metas išeiti, taigi atsistojusi pasakiau, kad turbūt per daug jam įkyrėjau. Tu niekad man neįkyri, atsakė jis.

Tu viena iš nedaugelio, kurios mane supranta, Storule, ir už tai reikia atsidėkoti. Bet šiandien neturiu nei arbatos, nei vyno, nei viskio – nieko. Pati matai, persikraustau. Aišku, tariau. Pamojavau jam ranka, ko šiaip dažniausiai nedarau namuose, o tik lauke, ir išėjau.

O kas nutiko su seserimis Garmendijomis? paklausiau. Nežinau, atsakė Storulė, grįždama iš savo svajų, iš kur man žinoti? Kodėl jis tau nieko nedarė? pasiteiravo Bibjanas. Manau, todėl, kad iš tiesų esame draugai, atsakė Storulė.

Dar ilgai šnekėjomės. Vyderis, arba *wieder*, kaip mums sakė Bibjanas, vokiškai reiškia „vėl", „dar kartą", „iš naujo", kai kuriuose kontekstuose, būsimojo laiko sakiniuose – „dar ir dar", „kitą kartą". Ir kaip sakė jo draugas Anselmas Sanchuanas, anksčiau Konsepsjono universitete studijavęs vokiečių filologiją, tik nuo XVII amžiaus prieveiksmis *wieder* ir galininko prielinksnis *wider* ortografiškai atsiskyrė, kad geriau būtų skiriama reikšmė. *Wider*, senąja vokiečių kalba *widar* arba *widari*, reiškia „prieš", „priešais", o kartais „dėl". Ir apibėrė mus pavyzdžiais: *Widerchrist* – antikristas, *Widerhaken* – kablys, *Widerraten* – atkalbėjimas, *Widerlegung* – apgynimas, atmetimas; *Widerlage* – molas; *Widerklage* – kontrkaltinimas; *Widernatürlichkeit* – pabaisiškumas ir klaida. Visi šie žodžiai jam atrodė demaskuojantys. Ir įsijautęs net sakė, kad *Weide* reiškia „svyruoklinį gluosnį", o *weiden* – „ganyti, raminti, rūpintis besiganančiais gyvuliais", kas jam priminė Silvos Asevedo* eilėraštį „Vilkai ir avys" ir pranašišką jo pobūdį, kurį kai kurie jame įžiūrėjo.

---

* Silva Acevedo (g. 1942) – Čilės poetas.

Be to, *weiden* reiškia „liguistai mėgautis objekto, kuris skatina mūsų seksualumą ir / ar mūsų sadistinius polinkius, kontempliavimu". Ir tada Bibjanas žiūrėjo į mus išplėtęs akis, o mes žiūrėjome į jį visi trys ramūs, sudėję rankas, tarsi mąstytume ar melstumės. O paskui jis grįžo prie Vyderio, išsekęs, įsigąsdinęs. Atrodė, kad laikas, tarsi žemės drebėjimas, būtų ėjęs šalia mūsų, o mes svarstėme, kad gali būti, jog lakūno Vyderio senelis vadinosi Veideriu ir kad amžiaus pradžioje klaida imigracijos įstaigose Weiderį pavertė Wiederiu. Jei tik nesivadino Biederiu, tai yra „sąžiningu", „kukliu", – juk labiodentalinę W ir bilabialinę B iš klausos lengva supainioti. Taip pat jis prisiminė, kad daiktavardis *Widder* reiškia „aviną", ir iš čia kiekvienas galėjo padaryti kokias tik norėjo išvadas.

Po dviejų dienų Storulė paskambino Bibjanui ir pasakė, kad Albertas Ruisas-Taglė ir yra Karlosas Vyderis. Atpažino jį iš „Mercurio" nuotraukos. Gana nepagrįstas dalykas, kaip po kelių savaičių ar mėnesių man aiškino Bibjanas, atsižvelgus į tai, kad nuotrauka neaiški ir nelabai patikima. Kuo rėmėsi Storulė nustatydama tapatybę? Man regis, šeštuoju jausmu, sakė Bibjanas, ji manosi atpažįstanti Ruisą-Taglę iš *laikysenos*. Šiaip ar taip, tuo metu Ruisas-Taglė buvo dingęs visiems laikams ir turėjome tik Vyderį, kadangi tik jis mūsų varganoms, tuščioms dienoms suteikdavo šiek tiek prasmės.

Bibjanas tuomet pradėjo dirbti pardavėju batų parduotuvėje. Tai buvo nenusakoma vieta, netoli nuo centro, tarp knygynų, kurie pamažu buvo uždaromi, liūdnokų restoranų, kur padavėjai pasakiškais ir kiek apgaulingais pasiūlymais medžiojo klientus

tiesiog gatvėje, ir siaurų, ilgų ir menkai apšviestų drabužių parduotuvių. Žinoma, daugiau niekad nebelankėme jokių poezijos dirbtuvių. Kartais Bibjanas man aiškino savo projektus: norėjo angliškai parašyti apsakymų, kurių veiksmas vyksta airiškame kaime, norėjo išmokti prancūzų kalbos, bent tam, kad galėtų skaityti Stendalį originalo kalba, svajojo užsidaryti Stendalyje ir leisti metams eiti (nors pats, prieštaraudamas sau, sakė, kad tai įmanoma su Šatobrianu, XIX amžiaus Oktaviju Pasu, bet ne su Stendaliu, niekaip su Stendaliu), pagaliau norėjo parašyti knygą – Amerikos nacių literatūros antologiją. Didžią knygą, sakė jis, kai pasitikdavau jį prie išėjimo iš parduotuvės, kuri apimtų visus nacių literatūros pasireiškimus mūsų žemyne, nuo Kanados (kur ypač daug reiškiasi prancūzakalbiai rašytojai) iki Čilės, kur tikriausiai galima atrasti tendencijų visiems skoniams. Be to, nepamiršo ir Karloso Vyderio ir su filatelisto aistra bei kruopštumu rinko viską apie jį arba apie jo kūrinius.

Ėjo 1974-ieji, jei atmintis manęs neapgauna. Vieną gražią dieną spauda mus informavo, kad Karlosas Vyderis, įvairių privačių įstaigų remiamas, nuskrido į Pietų ašigalį. Kelionė buvo sunki, su daugeliu nusileidimų, bet visur, kur nutūpdavo, danguje rašė savo eilėraščius. Tai buvo eilėraščiai naujojo geležies amžiaus Čilės rasei, sakė jo gerbėjai. Bibjanas sekė tą kelionę žingsnis po žingsnio. Manęs, tiesą sakant, jau nedomino, ką gali padaryti arba liautis daręs tas oro pajėgų leitenantas. Vieną sykį Bibjanas man parodė nuotrauką: ši buvo daug geresnė negu ta, kurioje Storulė manė atpažinusi Ruisą-Taglę. Iš tikrųjų Vyderis ir Ruisas-Taglė buvo panašūs, bet tuomet aš tik ir tegalvojau,

kaip išsinešdinti iš šios šalies. Tikra tai: nei nuotraukoje, nei pareiškimuose jau neliko nieko iš to Ruiso-Taglės, tokio santūraus, tokio mandagaus, tokio žaviai neužtikrinto (net ir tokio savamokslio). Vyderis buvo įsikūnijęs pasitikėjimas savimi ir drąsa. Jis kalbėjo apie poeziją (ne apie Čilės ar Lotynų Amerikos, bet apskritai apie poeziją) taip autoritetingai, kad tai nuginkluodavo bet kurį pašnekovą (nors turiu pasakyti, kad jo tuometiniai pašnekovai buvo naujajam režimui palankūs žurnalistai, negebantys prieštarauti mūsų oro pajėgų karininkui), ir nors iš jo perrašytų atsakymų galėjai matyti, kad jo šnekoje pilna neologizmų ir kvailysčių, taip būdingų mūsų prieštaringai kalbai, taip pat buvo justi tos šnekos jėga, grynumas ir sklandi mintis – vientisos asmenybės atspindys.

Prieš paskutinį skridimą (iš Punta Arenaso į antarktinę Artūro Prato bazę) viename miesto restorane jo garbei buvo surengta iškilminga vakarienė. Vyderis, kaip pasakojama, be saiko prisigėrė ir skėlė antausį kažkokiam jūreiviui, neparodžiusiam deramos pagarbos vienai damai; apie šią moterį sklandė įvairūs gandai: visi jie sutampa dėl vieno, kad organizatoriai jos nekvietė ir nė vienas iš dalyvaujančiųjų jos nepažinojo; vienintelis priimtinas jos dalyvavimo vakarienėje paaiškinimas – kad ji prasmuko nekviesta arba atėjo su Vyderiu. Jis ją vadino „mano dama“ arba „mano panelė“. Moteriai buvo apie dvidešimt penkeri, buvo aukšta, juodbruva ir gerai sudėta. Iškilmingos vakarienės metu, turbūt per desertą, ji sušuko Vyderiui: Karlosai, rytoj tu užsimuši! Visiems tai pasirodė labai neskoninga. Tuomet ir atsitiko tas incidentas su jūreiviu. Paskui kilo kalbos, o kitą rytą,

pamiegojęs tris ar keturias valandas, Vyderis išskrido į Pietų ašigalį. Kelionė buvo dosni nutikimų, ir ne kartą vos neišsipildė nepažįstamosios, kurios, žinoma, niekas iš pakviestųjų daugiau nematė, prognozė. Sugrįžęs į Punta Arenasą, Vyderis pareiškė, kad didžiausia grėsmė buvo tyla. Atsiliepdamas į tikrą ar apsimestinę žurnalistų nuostabą paaiškino, kad ta tyla buvo Horno rago bangos, tiesiančios savo liežuvius iki lėktuvo papilvės, bangos lyg neregėti melviliški banginiai ar kaip nukirstos rankos, bandančios pasiekti jį viso skrydžio metu, bet tylios, užčiauptos, tarsi tose platumose garsas būtų būdingas vien žmonėms. Tyla – lyg raupsai, pareiškė Vyderis, tyla – lyg komunizmas, tyla – lyg baltas ekranas, kurį reikia užpildyti. Jeigu jį užpildai, tau nebegali nutikti nieko bloga. Jei esi tyras, jau nieko blogo nenutiks. Pasak Bibjano, jis apibūdino angelą. Žvėriškai žmogišką angelą? paklausiau. Ne, žioply, atsakė Bibjanas, mūsų nelaimės angelą.

Švariame Artūro Prato bazės danguje Vyderis parašė ANTARKTIDA – TAI ČILĖ. Užrašas buvo nufilmuotas ir nufotografuotas. Parašė ir kitų eilučių, eilučių apie baltą ir juodą spalvą, apie ledą, apie tai, kas paslėpta, apie Tėvynės šypseną, nuoširdžią, subtilią, nepriekaištingai nupieštą šypseną, panašią į akį, kuri iš tiesų žvelgia į mus, o paskui grįžo į Konsepsjoną, o vėliau vyko į Santjagą, kur pasirodė per televiziją (žiūrėjau tą laidą per prievartą: Bibjanas pensione neturėjo televizoriaus ir atėjo pažiūrėti pas mane į namus), ir tikrai, Karlosas Vyderis buvo Ruisas-Taglė (koks begėdiškumas vadintis Ruisu-Tagle, sakė Bibjanas, jis pasirinko gerą pavardę), bet tarsi tai buvo ir ne jis, taip atrodė man, mano tėvų televizorius buvo nespalvotas

(mano tėvai buvo laimingi, kad Bibjanas čia, žiūri televizorių ir vakarieniauja su mumis, tarsi nujausdami, kad aš netrukus išvyksiu ir jau nebeturėsiu tokio draugo kaip jis), ir Karloso Vyderio blyškumas (fotogeniškas blyškumas) darė jį panašų ne tik į Ruiso-Taglės šešėlį, bet į daugelį kitų šešėlių, į kitus veidus, į kitus chimeriškus lakūnus, irgi skraidžiusius iš Čilės į Antarktidą lėktuvais, apie kuriuos beprotis Norbertas iš nakties dugno sakė, jog tai naikintuvai „Messerschmitt“, eskadrilės „Messerschmitt“, pasprukusios iš Antrojo pasaulinio karo. Bet mes žinojome, kad Vyderis neskraido eskadrilėje. Jis skraidė vienas mažu lėktuvu.

4

Chuano Šteino, mūsų poezijos dirbtuvių vedėjo, istorija – neaprėpiama kaip ir tų metų Čilė.

Gimęs 1945 metais, per perversmą buvo išleidęs dvi knygas – vieną Konsepsjone (500 egzempliorių), kitą Santjage (500 egzempliorių), kurios kartu nesudarė daugiau kaip penkiasdešimties puslapių. Jo eilėraščiai buvo trumpi, paveikti Nikanoro Paros ir Ernesto Kardenalo*, kaip ir daugumos jo kartos poetų, bei lyrinės Chorchės Teiljero** poezijos, nors Šteinas mums labiau rekomendavo skaityti Liną, negu Teiljerą. Jo skonis dažnai skyrėsi nuo mūsų arba net buvo atvirai antagonistinis: jis nevertino Chorchės Kasereso (Čilės siurrealisto, kurį mes dievinome), nei Rosamelio del Valjės***, nei Angitos. Jam patiko Pesoa Velisas**** (kai kuriuos jo eilėraščius jis mokėjo mintinai), Magaljanesas

* Ernesto Cardenal (g. 1925) – Nikaragvos revoliucionierius, rašytojas, jėzuitas.

** Jorge Teillier Sandoval (1935–1996) – Čilės poetas.

*** Rosamel del Valle (1900–1965) – Čilės poetas.

**** Carlos Pezoa Véliz (1879–1908) – Čilės poetas, žurnalistas.

Mourė[*] (nerimtumas, kurį mes kompensavome dažnai pasinerdami į baisiojo Braulio Arenaso[**] poeziją), geografiniai ir gastronominiai Pablo de Rokos eilėraščiai (kurių mes – sakydamas „mes", kaip dabar suprantu, turiu omenyje tik Bibjaną O'Rajaną ir save, apie kitus pamiršau, net jų literatūrines meiles ir baimes – tai štai, jo poezijos mes vengėme, kaip kad vengiama per bedugnės duobės, ir apskritai jau geriau skaityti Rablė), Nerudos meilės poezija ir jo „Gyvenamoji vieta – žemė" (kurie mums, nuo ankstyvos vaikystės sergantiems neruditu, kėlė alergiją ir odos egzemą). Mūsų požiūris apie jau minėtus Parą, Liną ir Teiljerą sutapo, nors nuomonės skyrėsi dėl kai kurių jų kūrinio indėlio (mus sužavėjusių „Mechanizmų" pasirodymas privertė pasipiktinusį ir sutrikusį Šteiną parašyti laišką senajam Nikanorui ir apkaltinti jį dėl kai kurių pokštų, kuriuos šis sau leido kritiniu revoliucinės kovos Lotynų Amerikoje laiku; Para jam atsakė ant atviruko su iliustracija iš „Mechanizmų", patardamas nesijaudinti, nes niekas nei iš dešiniųjų, nei iš kairiųjų vis tiek neskaito, ir Šteinas, man regis, su meile išsaugojo tą atviruką). Be to, mums patiko Armandas Uribė Arsė[***], Gonsalas Rochas[****] ir kai kurie Šteino kartos poetai, tai yra gimę penktajame dešimtmetyje, kuriuos dažnai skaitydavome labiau dėl to, kad jie gyveno šalia mūsų, negu dėl estetinio artumo, bet kurie turbūt labiausiai mus paveikė. Chuanas Luisas Martinesas (kuris mums atrodė tarsi mažas šalyje pasimetęs kompasas), Oskaras

[*] Manuel Magallanes Moure (1878–1924) – Čilės poetas romantikas, dramaturgas.

[**] Braulio Arenas (1913–1988) – Čilės rašytojas.

[***] Armando Uribe Arce (g. 1933) – Čilės poetas.

[****] Gonzalo Rojas Pizarro (1917–2011) – Čilės poetas.

Hanas[*] (gimęs ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje, bet koks čia skirtumas), Gonsalas Miljanas[**] (jis dukart buvo mūsų dirbtuvėse ir paskaitė savo eilėraščių, trumpų, bet daugybę), Klaudijus Bertonis[***] (jis buvo beveik mūsų, gimusiųjų šeštajame dešimtmetyje, kartos), Chaimė Kesada[****] (vieną dieną jis su mumis nusikaušo ir atsiklaupęs pragertu balsu ėmė bliauti devyndienio maldą), Valdas Rochas[*****] (kuris vienas pirmųjų nutolo nuo vadinamosios „lengvos poezijos", tais Paros ir Kardenalo laikais kėlusios furorą) ir, žinoma, Diegas Sotas, Šteinui geriausias jo kartos poetas, o mums – *vienas* iš dviejų geriausių. Tas kitas buvo Šteinas.

Bibjanas ir aš daug kartų lankėmės jo namuose, mažame namelyje prie stoties, kurį Šteinas nuomojosi nuo tada, kai buvo Konsepsjono universiteto studentas, ir kur tebegyveno jau būdamas to paties universiteto dėstytojas. Namuose buvo daugiau žemėlapių nei knygų. Tai pirmiausia patraukė Bibjano ir mano dėmesį: rasti tiek mažai knygų (palyginti Diego Soto namai buvo panašūs į biblioteką) ir tiek daug žemėlapių. Čilės, Argentinos, Peru žemėlapiai, Andų žemėlapiai, Centrinės Amerikos kelių žemėlapis, kokio man daugiau neteko matyti, išleistas Šiaurės Amerikos protestantų bažnyčios, Meksikos žemėlapiai, Meksikos užkariavimo žemėlapiai, Meksikos revoliucijos žemėlapiai, Prancūzijos, Ispanijos, Vokietijos, Italijos žemėlapiai,

[*] Óscar Hahn (g. 1938) – Čilės poetas, eseistas, literatūros kritikas.

[**] Gonzalo Millán (1947–2006) – Čilės poetas.

[***] Claudio Bertoni (g. 1946) – Čilės poetas, fotografas.

[****] Jaime Quezada (g. 1942) – Čilės poetas, eseistas, literatūros kritikas.

[*****] Waldo Rojas (g. 1944) – Čilės poetas, eseistas.

Anglijos geležinkelių žemėlapis ir anglų literatūroje aprašytų kelionių geležinkeliu žemėlapis, Graikijos ir Egipto, Izraelio ir Artimųjų Rytų, senovės ir šiuolaikinės Jeruzalės, Indijos ir Pakistano, Birmos, Kambodžos žemėlapiai, Kinijos kalnų ir upių bei Japonijos sintoistų šventyklų žemėlapiai, Australijos dykumos ir Mikronezijos, Velykų salos ir Pietų Čilės miesto Puerto Monto žemėlapiai.

Šteinas turėjo daugybę žemėlapių, kaip dažnai būna tiems, kurie karštai trokšta keliauti ir dar niekad nėra išvykę iš savo šalies.

Kartu su žemėlapiais ant sienos kabėjo dvi įrėmintos nuotraukos. Abi buvo nespalvotos. Vienoje buvo matyti vyras ir moteris, sėdintys prie namo durų. Vyras buvo panašus į Chuaną Šteiną – šviesūs šiaudų spalvos plaukai ir mėlynos akys su tamsiais ratilais paakiuose. Jis sakė, jog tai jo tėvas ir motina. Kita nuotrauka buvo oficialus Raudonosios armijos generolo Ivano Černiachovskio portretas. Pasak Šteino, tai buvo geriausias Antrojo pasaulinio karo generolas. Bibjanas išmanė šiuos reikalus, todėl išvardijo Žukovą, Konevą, Rokosovskį, Vatutiną, Malinovskį, bet Šteinas liko neperkalbamas: Žukovas buvo šaunus ir šaltas, Konevas – žiaurus, tikriausiai kekšės sūnus, Rokosovkis turėjo talentą ir turėjo Žukovą, Vatutinas buvo geras generolas, bet ne geresnis už vokiečių generolus, savo priešininkus, apie Malinovskį buvo galima pasakyti tą patį, niekas negalėjo prilygti Černiachovskiui (galbūt prilygtų tik tuomet, jei viename asmenyje sujungtume Žukovą, Vasilevskį ir tris geriausius šarvuočių kariuomenės vadus). Černiachovskis turėjo

įgimtą dovaną (jei tai įmanoma karo mene), buvo mylimas savo pavaldinių (kiek kareiviai gali mylėti generolą), be to, buvo jaunas, jauniausias generolas, vadovaujantis armijai (Tarybų Sąjungoje vadintai „frontu“), ir vienas iš nedaugelio aukštų vadų, žuvęs priešakinėje linijoje 1945 metais, kai karas jau buvo laimėtas, ir buvęs tada vos trisdešimt devynerių.

Greitai supratome, kad tarp Šteino ir Černiachovskio, be susižavėjimo tarybinio generolo strateginiais ir taktiniais gebėjimais, yra dar kai kas. Vieną pavakarę, kai kalbėjomės apie politiką, paklausėme jo, kaip tai įmanoma, kad jis, trockistas, tiek nusižemino, kad tarybinės ambasados paprašytų generolo nuotraukos. Mes juokavome, bet Šteinas tai suprato rimtai ir naiviai prisipažino, kad nuotrauką jam padovanojo motina, kuri buvo Ivano Černiachovskio pusseserė. Tai ji prieš daugelį metų iš ambasados išprašė nuotrauką artimos didvyrio giminaitės teisėmis. Kai jis išėjo iš tėvų namų, ketindamas vykti studijuoti į Konsepsjoną, motina nieko nesakiusi davė jam šią nuotrauką. Paskui Šteinas pasakojo apie Černiachovskius, labai neturtingus Ukrainos žydus, likimo valia išsibarsčiusius po pasaulį. Mums paaiškėjo, kad jo motinos tėvas – generolo tėvo brolis, taigi jis buvo karvedžio antros eilės seserėnas. Šteinu mes ir taip žavėjomės, sakytum, besąlygiškai, bet tai atskleidus mūsų susižavėjimas išaugo iki begalybės. Metams bėgant apie Černiachovskį sužinojome daugiau: pirmais karo mėnesiais buvo 28-osios šarvuočių divizijos vadas, atsitraukdamas kovėsi Baltijos šalyse ir Novgorodo srityje, paskui neturėjo pareigų, kol jį skyrė vadovauti korpusui (o tai pagal tarybinę karinę

terminologiją tolygu divizijai) Voronežo srityje, įeinančiam į 60-ąją armiją (pagal tarybinę karinę terminologiją atitinka korpusą), kol per nacių puolimą 1942 metais buvo nušalintas 60-osios armijos vadas ir tos pareigos pasiūlytos Černiachovskiui, jauniausiam karininkui, tuo, žinoma, sukeliant pavydą ir apmaudą pavaldžiam Vatutinui (tuomet vadovavusiam Voronežo frontui, o tai pagal tarybinę karinę terminologiją atitinka armiją, bet, manau, jau esu tai minėjęs), kurį šis gerbė ir vertino, ir jis pavertė 60-ąją armiją nenugalima karo mašina, kuri traukė Rusijos, o paskui Ukrainos žemėmis ir niekas negalėjo jos sulaikyti. 1944 metais jis buvo paaukštintas vadovauti 3-iajam Baltarusijos frontui, sutriuškinusiam armijų grupę „Centras", sudarytą iš keturių vokiečių armijų, ir tai turbūt buvo pats didžiausias smūgis naciams per visą Antrąjį pasaulinį karą, stipresnis nei Stalingrado apsiaustis ar išsilaipinimas Normandijoje, blogiau nei operacija „Kobra" ar Dniepro forsavimas (kuriame jis dalyvavo), blogiau nei Ardėnų kontrpuolimas ar Kursko mūšis (kuriame jis dalyvavo). Taip pat žinojome, kad iš rusų armijų, dalyvavusių operacijoje „Bagrationas" (armijų grupės „Centras" sutriuškinimas), ypač pasižymėjo 3-iasis Baltarusijos frontas, kurio nesustabdomaspuolimas buvo iki tol nematyto greičio bei gylio, ir jis pirmas pasiekė Rytų Prūsiją. Sužinojome, kad būdamas paauglys jis neteko tėvų, gyveno svetimuose namuose su svetimomis šeimomis, kentė kaip žydai patyčias ir pažeminimus ir jį niekinusiems parodė, kad ne tik yra jiems lygus, bet ir daug geresnis, kad vaikystėje matė, kaip Ukrainos nacionalisto Petliūros pasekėjai Verbovo kaime

(kur nuožulnūs kalvų šlaitai nusėti baltų namukų) kankino ir norėjo nužudyti jo tėvą, kad jo paauglystė buvo Dikenso ir Makarenkos mišinys, kad per karą neteko savo brolio Aleksandro ir žinia apie tai buvo nuslėpta nuo jo visą vakarą ir visą naktį, nes Ivanas Černiachovskis vadovavo dar vienam puolimui, kad mirė vienas gatvės vidury, kad buvo dukart Tarybų Sąjungos didvyris, apdovanotas Lenino ordinu, keturiais Raudonosios Vėliavos ordinais, dviem Suvorovo pirmojo laipsnio ordinais, Kutūzovo pirmojo laipsnio ordinu, Bogdano Chmelnickio pirmojo laipsnio ordinu ir daugybe, nesuskaičiuojama daugybe medalių, kad vyriausybės ir partijos iniciatyva jam pastatyti paminklai Vilniuje ir Vinicoje (to Vilniuje šiandien, be abejo, jau nebėra, o tas Vinicoje irgi turbūt nugriautas), kad Insterburgo (Įsručio) miestas senojoje Rytų Prūsijoje šiandien jo garbei pavadintas Černiakovsku, kad Verbovo kaimo Tomašpolskio rajone kolūkis irgi vadintas jo vardu (šiandien nebėra ir kolūkių), ir kad Umanskio rajono Oksanino kaime pastatytas bronzinis didžiojo generolo biustas (einu lažybų iš mėnesio atlyginimo, kad bronzinis biustas buvo pašalintas; šiandien didvyris yra Petliūra; rytoj – kas žino). Žodžiu, kaip cituodamas Parą sako Bibjanas: taip praeina pasaulio šlovė – nei šlovės, nei pasaulio, nei apgailėtino sumuštinio su dešra.

Tikra yra tai, kad Černiachovskio paveikslas, įrėmintas su tam tikru pompastiškumu, buvo ten, Chuano Šteino namuose, ir tai turbūt buvo daug svarbiau (drįsčiau sakyti, be galo svarbiau) negu biustai ir miestai, pavadinti jo vardu, ir nesuskaičiuojamos prastai asfaltuotos Černiachovskio gatvės

Ukrainoje, Baltarusijoje, Lietuvoje ir Rusijoje. Nežinau, kodėl laikau tą nuotrauką, sakė mums Šteinas, tikriausiai todėl, kad jis – vienintelis tikrai svarbus Antrojo pasaulinio karo žydų generolas ir jo likimas buvo tragiškas. Nors veikiau ją saugau todėl, kad ją man padovanojo mano motina, kai palikau namus, lyg savotišką mįslę: mano motina nieko man nepasakė, tik padovanojo paveikslą, ką šiuo gestu ji norėjo man pasakyti? Ar nuotraukos dovanojimas buvo lyg dialogo pradžia? Ir taip toliau, ir taip toliau. Seserims Garmendijoms Černiachovskio nuotrauka atrodė gana bjauriai, jos verčiau būtų norėjusios matyti pakabintą Bloko, kuris joms atrodė tikrai gražus vaikinas, arba Majakovskio, idealaus meilužio, nuotrauką. Ir kam Černiachovskio seserėnui dėstyti literatūrą Čilės pietuose? kartais savęs klausdavo Šteinas, ypač pasigėręs. Kitais kartais sakydavo, kad ketina panaudoti rėmus ir įdėti ten Karloso Viljamso* nuotrauką, kur jis nufotografuotas su kaimo gydytojo kostiumu: su juodu lagaminėliu, stetoskopu, kabančiu lyg dvigalvė gyvatė ir beveik pasiruošusiu iškristi iš senos, per daugelį metų nutrintos, bet patogios ir gerai saugančios nuo šalčio striukės kišenės, einantį plačiu tuščiu šaligatviu palei medinius pinučius, nudažytus baltai ar žaliai, ar raudonai, už kurių galima spėti esant mažus kiemus ar nedidelius vejos plotelius – ir darbo įkarštyje paliktą žoliapjovę; jis nešioja tamsų sombrerą siaurais kraštais ir labai švarius, beveik spindinčius akinius, nors jų švarume nebuvo nieko ypač įžūlaus, nei labai laimingas, nei liūdnas, vis dėlto patenkintas (galbūt todėl, kad jam su striuke

* William Carlos Williams (1883–1963) – JAV poetas modernistas.

šilta, o gal kad žino, jog ligonis, kurį jis aplankė, mirtina liga nesirgo), ramiai sau žingsniuojantis, tarkime, šeštą žiemos vakaro valandą.

Bet jis niekad nepakeitė Černiachovskio portreto į Karloso Viljamso nuotrauką, kaip ketino. Dėl pastarosios autentiškumo kai kurie dirbtuvių nariai ir kartais net pats Šteinas turėjo šiokių tokių abejonių. Pasak Garmendijų, žmogus nuotraukoje labiau priminė prezidentą Trumaną, kažkuo persirengusį, nebūtinai gydytoju, *incognito* vaikštantį kaimo gatvėmis. Bibjano požiūriu, tai buvo vikrus fotomontažas: veidas buvo Viljamso, kūnas – kažkieno kito, galbūt tikrai kaimo gydytojo, o fonas sudurstytas iš įvairių fragmentų: medinė tvora iš vienos pusės, veja ir žoliapjovė iš kitos, paukščiukai ant tvoros ir net vienas skrendąs virš žoliapjovės, pilkas giedras vakarėjantis dangus – viskas sudėliota iš aštuonių ar devynių skirtingų nuotraukų. Šteinas nežinojo, ką ir sakyti, nors neatmetė jokių versijų. Šiaip ar taip, vadino ją „daktaro Viljamso nuotrauka" ir neatsikratė jos (kartais ją vadino daktaro Normano Rokvelo arba daktaro Viljamo Rokvelo nuotrauka). Be abejo, tai buvo vienas iš jo labiausiai vertinamų daiktų, ir tai nieko neturėtų stebinti, nes Šteinas buvo neturtingas ir mažai ką turėjo. Kartą (diskutavome apie grožį ir tiesą) Veronika Garmendija jo paklausė, ką jis matytų Viljamso nuotraukoje, jei tikrai žinotų, kad tai ne Viljamsas. Man patinka nuotrauka, pripažino Šteinas, man patinka manyti, jog tai Viljamas Karlosas Viljamsas. Bet ypač, po minutės pridūrė, kai mes jau buvome perėję prie Gramšio, man patinka nuotraukos ramybė, įsitikinimas, kad Viljamsas atlieka

savo darbą, kad pėsčias eina į darbą, tuščiu šaligatviu, neskubėdamas. O vėliau, kai mes kalbėjome apie poetus ir Paryžiaus komuną, jis netgi tarstelėjo, beveik pašnibždėjo: *nežinau*, bet nemanau, kad kas nors tai išgirdo.

Po perversmo Šteinas pradingo, ir ilgai Bibjanas ir aš manėme, kad jis miręs.

Iš tikrųjų visi laikė jį mirusiu, visiems atrodė natūralu, kad nužudė ožį žydą bolševiką. Vieną pavakarę Bibjanas ir aš priėjome prie jo namų. Bijojome skambinti į duris, nes paranojiškai įsivaizdavome, kad šis namas turėtų būti stebimas ir net kad duris mums galėjo atidaryti policija, pakviesti užeiti ir daugiau niekad nebeišleisti. Taigi praėjome pro tą namą tris ar keturis kartus, nematėme viduj šviesų ir nuėjome su sunkiu gėdos jausmu, bet ir su slaptu palengvėjimu. Po savaitės, nieko vienas kitam nesakę, vėl atėjome prie Šteino namų. Niekas neatsakė į mūsų skambutį. Pro gretimo namo langą į mus pažiūrėjo kažkokia moteris, ir ta scena ne tik miglotai priminė mums įvairių filmų fragmentus, bet ir dar sustiprino vienatvės ir apleistumo pojūtį, kurį mums kėlė ne tik Šteino namas, bet ir visa gatvė. Kai atėjome trečią kartą, mums atidarė jauna moteris, lydima dviejų vaikų, ne vyresnių kaip trejų: vienas vaikščiojo stačias, kitas – keturiomis. Ji mums pasakė, kad dabar čia gyvena jos vyras ir ji, kad nepažįsta ankstesniojo nuomininko, kad norėdami ką nors sužinoti, eitume pas šeimininkę. Tai buvo simpatiška moteris. Pakvietė užeiti ir pasiūlė išgerti arbatos, bet mes su Bibjanu atsisakėme. Nenorime jūsų trukdyti, sakėme. Nuo sienų buvo dingę žemėlapiai ir generolo Černiachovskio nuotrauka.

Jis buvo jūsų artimas draugas ir staiga išvyko, nė neperspėjęs? paklausė moteris šypsodamasi. Taip, tarėme, kažkas tokio.

Neilgai trukus visam laikui išvykau iš Čilės.

Neprisimenu, ar tada gyvenau Meksikoje, ar Prancūzijoje, kai gavau labai trumpą Bibjano laišką, telegrafišku stiliumi, beveik mįslę ar nesąmonę (bet iš jo bent buvo galima numanyti, kad Bibjanas džiūgauja), prie laiško buvo pridėta iškarpa iš laikraščio, tikriausiai Santjago dienraščio. Straipsnyje buvo kalbama apie įvairius „Čilės teroristus“, su „Sandinistų fronto“ kariuomene per Kosta Riką įžengusius į Nikaragvą. Vienas iš jų buvo Chuanas Šteinas.

Nuo tos akimirkos žinios apie Šteiną neseko. Jis pasirodydavo ir pradingdavo lyg šmėkla visose vietose, kur vyko kova, visose vietose, kur nusivylę, dosnūs, pamišę, drąsūs, bjaurūs lotynų amerikiečiai griovė, atkūrė ir vėl griovė tikrovę, su galutiniu siekiu, kuris pasmerktas žlugti. Mačiau jį dokumentiniame filme apie Pietų Nikaragvos miesto Rivaso paėmimą, su netvarkingai kirptais plaukais, liesesnį nei anksčiau, apsirengusį pusiau kaip kariškį, pusiau kaip universiteto vasaros mokyklos dėstytoją, rūkantį pypkę ir su sudaužytais, viela sutvirtintais akiniais. Bibjanas man atsiuntė iškarpą, kur buvo rašoma, kad Šteinas ir kiti penki seni MIR'o kovotojai kovėsi Angoloje su pietų afrikiečiais. Vėliau gavau dvi fotokopijas iš meksikietiško žurnalo (tuomet *tikrai* gyvenau Paryžiuje), kur buvo kalbama, kuo skiriasi kubiečiai Angoloje nuo kai kurių internacionalistų grupių, tarp jų du avantiūristai čiliečiai, vieninteliai likę gyvi (pasak jų pačių, o pokalbis su žurnalistu, spėju, vyko viename

Luandos bare, ir iš to taip pat darau išvadą, kad jie buvo girti) iš grupės, vadinamos „Čilės skrajūnais" – tas pavadinimas man priminė cirką „Žmonės ereliai" ir jo nepabaigiamus kasmetinius turnė po Čilės pietus. Žinoma, Šteinas buvo vienas iš išgyvenusių kairiųjų revoliucionierių. Iš ten, spėju, išvyko į Nikaragvą. Nikaragvoje protarpiais jis dingsta iš akiračio. Jis buvo vienas iš kunigo – partizanų vado, žuvusio užimant Rivasą, pavaduotojų. Paskui jis vadovauja batalionui ar brigadai ar yra kažkieno vado pavaduotojas, ar vyksta į užnugarį apmokyti naujokų. Jis nedalyvauja triumfo žygyje į Managvą. Kuriam laikui vėl pradingsta. Kalbėta, kad yra vienas iš komandos, kuri nužudė Somosą Paragvajuje, narių. Kalbėta, kad jis prisidėjo prie Kolumbijos partizanų. Net šnekėta, kad grįžo į Afriką, kad yra Angoloje ar Mozambike ar su Namibijos partizanais. Gyvena pavojuje, ir, kaip sakoma filmuose apie kaubojus, dar neišlieta kulka, kuri galėtų jį nužudyti. Bet grįžta į Ameriką ir kuriam laikui įsikuria Managvoje. Pasak Bibjano, vienas Argentinos poetas, su kuriuo jis susirašinėjo, jam paaiškino, kad viename šio poeto (tokio Di Anchelio) organizuotų Argentinos, Urugvajaus ir Čilės poezijos skaitymų Managvos kultūros centre, per kuriuos vienas iš asistentų, „šviesiaplaukis ir aukštas tipas su akiniais", pateikė įvairių pastabų apie čiliečių poeziją, apie skaitytų tekstų atrankos kriterijų (organizatoriai, tarp jų pats Di Anchelis, dėl politinių motyvų neleido įtraukti Nikanoro Paros ir Enrikės Lino eilėraščių), žodžiu, sudergė skaitymų rengėjus, bent tą jų veiklos dalį, kuri buvo susijusi su čiliečių poezija, bet tai padarė labai ramiai, neagresyviai, sakyčiau – sakė Di Anchelis, – labai ironiškai, su

liūdesio ar nuovargio atspalviu, kas jį ten žino. (Šis Di Anchelis tarp nesuskaičiuojamų korespondentų, su kuriais iš savo batų parduotuvės Konsepsjone susirašinėjo Bibjanas, buvo vienas iš begėdiškiausių, ciniškiausių ir linksmiausių; tipiškas kairysis karjeristas, vis dėlto pasirengęs prašyti atleidimo už savo aplaidumą ir visokius kraštutinumus; jo netaktiškumai, anot Bibjano, buvo chrestomatiniai, o jo liūdnas gyvenimas Stalino epochoje, be abejo, būtų galėjęs tikti didelio šelmių romano siužetui, nors septintojo dešimtmečio Lotynų Amerikoje gyvenimas tik toks ir buvo – liūdnas, pilnas mažų niekšybių, kai kurios iš jų nutikdavusios net be blogų ketinimų. Jam būtų geriau sekęsi tarp dešiniųjų, sakė Bibjanas, bet, keista, tokių kaip Di Anchelis kairės kariaunoje – legionas; bent, sakė, *vis dar* nepasiaukojo *literatūros kritikai*, bet viskas dar priešaky. Iš tikrųjų, per koktų devintąjį dešimtmetį perverčiau kelis meksikietiškus ir argentinietiškus žurnalus ir radau įvairių kritinių Di Anchelio straipsnių. Manau, kad jis padarė karjerą. Dešimtąjį dešimtmetį neteko vėl susidurti su jo rašiniais, mat kasdien skaitau vis mažiau žurnalų.) Svarbu tai, kad Šteinas buvo grįžęs į Ameriką. Ir buvo, pasak Bibjano, tas pats Chuanas Šteinas iš Konsepsjono, tas pats Ivano Černiachovskio seserėnas. Kurį laiką, pernelyg ilgai užtrukusio atodūsio laiką, jį buvo galima pamatyti tokiose vietose, kaip minėti Pietų Kūgio šalių* poetų skaitymai, dailės parodose, Ernesto Kardenalo draugijoje (dukart), teatre. Paskui jis dingo ir Nikaragvoje daugiau niekad nebepasirodė. Kur nors labai toli nenuvyko. Yra sakančių, kad prisijungė prie Gvatemalos

* Pietų Kūgio šalys: Argentina, Čilė, Urugvajus, Paragvajus.

partizanų, kiti tikina, kad kovoja su Farabundo Marti fronto vėliava. Mudu su Bibjanu nutarėme, kad taip pasivadinę partizanai nusipelno savo gretose turėti žmogų kaip Šteinas. Nors Šteinas tikriausiai savo rankomis būtų nužudęs (iš tolo Šteinas atrodė kaip žiauri ir nepermaldaujama figūra, kaip kokio Holivudo filmo veikėjo) Rokės Daltono mirties kaltininkus. Kaip tame pačiame sapne ar tame pačiame košmare suderinti Černiachovskio seserėną, bolševiką žydą iš Pietų Čilės miškų, su kalės vaikais, kurie nužudė *miegantį* Rokę, tam, kad būtų užbaigta diskusija, ir tai pritiko jų revoliucijai? Neįmanoma. Bet tikra tai, kad Šteinas ten. Ir dalyvauja įvairiuose užpuolimuose ir pasalose, o vieną dieną dingsta, ir šįkart – visam laikui. Tuomet aš jau gyvenau Ispanijoje, dirbau įvairų juodą darbą, neturėjau televizoriaus, nedažnai ir laikraštį nusipirkdavau. Pagal Bibjaną, Chuaną Šteiną užmušė per paskutinį FMLN (Farabundo Marti fronto) puolimą, kai jiems pavyko užimti kelis San Salvadoro kvartalus ir kuris buvo plačiai nušviečiamas. Prisimenu, mačiau šio tolimo karo nuotrupas valgydamas ir gerdamas Barselonos baruose, ir, nors žmonės žiūrėjo televizorių, pokalbių triukšmas ir nuolat nukraustomų ar atnešamų indų su patiekalais tarškesys neleido nieko išgirsti. Net vaizdai, kurie išliko atmintyje (vaizdai, kuriuos filmavo tie karo korespondentai), yra migloti ir fragmentiški. Visiškai aiškiai atsimenu tik du dalykus: menkutes barikadas San Salvadoro gatvėse, veikiau primenančias šaudymo stendus negu barikadas, ir mažą, tamsią ir nervingą vieno iš FMLN vadų figūrą. Jį vadino komandante *Achilu* ar komandante *Ulisu*, ir žinau, kad netrukus po to, kai pakalbėjo

per televiziją, jį užmušė. Pasak Bibjano, visi to beviltiško puolimo komandantės vadinosi graikų didvyrių ir pusdievių vardais. Koks buvo Šteino vardas: komandantė *Patroklas*, komandantė *Hektoras*, komandantė *Paris*? Nežinau. Tikriausiai ne *Enėjas* ir ne *Ulisas*. Mūšiui pasibaigus, kai buvo surenkami lavonai, tarp jų buvo ir aukšto šviesiaplaukio kūnas. Policijos archyvuose likęs trumpas aprašymas: randai ant rankų ir kojų, senos žaizdos, stovinčio ant užpakalinių kojų liūto tatuiruotė ant dešinės rankos. Tatuiruotės kokybė gera. Meistro darbas, dieviškas sąžiningumas, iš tų, kokių San Salvadore nedaroma. Policijos informacijos valdyboje nežinomasis šviesiaplaukis įvardintas kaip Chakobas Sabotinskis, Argentinos pilietis, buvęs ERP (Ejercito Revolutionario del Pueblo, Revoliucinė liaudies armija) narys.

Po daugelio metų Bibjanas nuvyko į Puerto Montą ir ieškojo Chuano Šteino tėvų namų. Šiuo vardu nieko nerado. Buvo vienas Stounas, du Šteineriai ir trys tos pačios šeimos Stynai. Stouną jis iškart atmetė. Aplankė tuodu Šteinerius ir tuos tris Stynus. Pastarieji mažai ką galėjo pasakyti, nebuvo žydai, nieko nežinojo apie jokią Šteinų ar Černiachovskių šeimą, klausė Bibjano, gal jis pats žydas, o gal tame reikale figūruoja pinigai. Tais laikais, manau, Puerto Montas buvo labai suklestėjęs ekonomiškai. Šteineriai tikrai buvo žydai, bet jų šeima atvyko iš Lenkijos, o ne iš Ukrainos. Pirmasis Šteineris, stambus agronomas, turėjęs antsvorio, nedaug kuo jam tepadėjo. Antroji Šteiner, pirmojo teta ir licėjaus fortepijono mokytoja, prisiminė našlę Štein, kuri 1974 metais išvyko į Ljankihuję. Bet ši ponia, pareiškė pianistė, nebuvo žydė. Šiek tiek sutrikęs Bibjanas

nukeliavo į Ljankihuję. Tikriausiai, manė jis, fortepijono mokytoja klysta dėl našlės Štein todėl, kad ši neišpažino judaizmo. Žinant Chuaną Šteiną ir jo šeimos istoriją (dėdė – Raudonosios armijos generolas), nebūtų keista, jei jie buvo ateistai.

Ljankihujėje nesunkiai rado našlės Štein namus – medinį žaliai dažytą namelį kaimo apylinkėse. Kai žengė pro tvorą, jo pasitikti išbėgo draugiškai nusiteikęs baltas su daugybe juodų dėmių šuo, lyg miniatiūrinė karvė. Paskambino skambučiu, kuris skambėjo lyg varpas, o gal tai ir buvo tikras varpas, ir po minutės duris atidarė kokių trisdešimt penkerių metų moteris, viena iš gražiausių moterų, kokias Bibjanui buvo tekę kada nors matyti.

Jis paklausė, ar čia gyvena našlė Štein. Gyveno, bet tai buvo seniai, linksmai atsakė moteris. Kaip gaila, tarė Bibjanas, jau dešimt dienų jos ieškau ir dabar turėsiu grįžti į Konsepsjoną. Tada moteris jį pakvietė užeiti, pasakė, kad kaip tik ruošiasi gerti arbatą, ir jei šis nori, gali prie jos prisijungti. Bibjanas, žinoma, sutiko, ir paskui moteris pranešė, kad našlė Štein jau treji metai kaip mirusi. Staiga moteris, regis, nuliūdo, ir Bibjanas pamanė, jog tai jo kaltė. Moteris pažinojo našlę Štein, ir nors niekad nebuvo draugės, turėjo gerą nuomonę apie ją: kiek valdinga moteris, viena iš tų kresnų vokiečių, bet širdyje geras žmogus. Aš jos nepažinojau, tarė Bibjanas, iš tikrųjų ieškojau jos, kad praneščiau apie jos sūnaus mirtį, bet galbūt taip ir geriau, visada siaubinga žmogui pasakyti, kad mirė jo sūnus. Tai neįmanoma, tarė moteris. Ji turėjo tik vieną sūnų, ir šis buvo gyvas, kai ji mirė, dėl jo tai tikrai galiu pasakyti, kad buvo mano draugas.

Bibjanas pajuto, kad springsta sumuštiniu su avokadu. Tik vienas sūnus? Taip, viengungis, labai gražus vaikinas, nežinau, kodėl niekad nevedė, spėju, todėl, kad buvo labai drovus. Tuomet būsiu dar kartą suklydęs, tarė Bibjanas, tikriausiai kalbame apie dvi skirtingas Šteinų šeimas. Ar tas našlės sūnus jau negyvena Ljankihujėje? Man sakė, kad jis pernai mirė Valdivijos ligoninėje, buvome draugai, bet aš nė karto jo neaplankiau ligoninėje, nebuvome tokie artimi. Nuo ko jis mirė? Manau, kad nuo vėžio, tarė moteris žiūrėdama Bibjanui į rankas. Ir jis buvo iš kairiųjų, tiesa? vos girdimu balsu pasiteiravo Bibjanas. Gali būti, tarė moteris, staiga vėl pralinksmėjusi, jai spindėjo akys, pasakojo Bibjanas, dar niekad nebuvau matęs taip spindinčių akių, buvo kairysis, bet nekovojo, buvo iš tyliosios kairės, kaip ir daugelis čiliečių po 1973 metų. Jis nebuvo žydas, tiesa? Ne, tarė moteris, nors kas žino, iš tikrųjų manęs religijos klausimai nedomina, bet ne, nemanau, kad jie buvo žydai, greičiau vokiečiai. Kaip jį vadino? Chuanu Šteinu. Chuanitu Šteinu. Ir ką jis veikė? Buvo mokytojas, nors mėgo taisyti variklius – traktorių, kombainų, siurblių, bet kokius, buvo tikras motorų genijus. Ir iš to nemažai prisidurdavo prie algos. Kartais pats pagamindavo atsarginių dalių. Chuanitas Šteinas. Ar jis palaidotas Valdivijoje? Man regis, taip, tarė moteris ir vėl nuliūdo.

Taigi Bibjanas nuvyko į Valdivijos kapines ir visą dieną, lydimas vieno iš tarnautojų, kuriam pasiūlė gerų arbatpinigių, ieškojo kapo to Chuano Šteino, aukšto, šviesiaplaukio, bet niekad neišvykusio iš Čilės. Tačiau, kad ir kaip jis stengėsi, nieko nerado.

5

Paskutinėmis 1973 metų ar pirmosiomis 1974 metų dienomis pradingo ir Diegas Sotas, didelis Chuano Šteino draugas ir varžovas.

Jie visada buvo kartu (nors niekad nė vieno jų nematėme kito dirbtuvėse), visada diskutavo apie poeziją, nors Čilės dangus kristų gabalais, Šteinas aukštas ir šviesiaplaukis, Sotas žemaūgis ir tamsaus gymio, Šteinas atletiškas ir stiprus, Sotas liaunų kaulų kūno, kuriame jau buvo galima nuspėti būsimus apvalumus ir sudribimą, Šteinas Lotynų Amerikos poezijos orbitoje, ir Diegas Sotas, verčiantis prancūzų poetus, kurių Čilėje niekas nežinojo (ir kurie, labai bijau, tebėra nežinomi). Ir šitai, žinoma, daugelį pykdė. Kaip tai įmanoma, kad šis mažas bjaurus indėnas verstų ir susirašinėtų su Alenu Žufrua*, Denisu Rošu**, Marselinu Pleine***? Kas, dėl Dievo, tokie buvo Mišelis

* Alain Jouffroy (g. 1928) – prancūzų rašytojas, dailininkas, už poeziją 2007 laimėjęs Goncourt'ų premiją.

** Denis Roche (g. 1937) – prancūzų poetas ir fotografas.

*** Marcelin Pleynet (g. 1933) – prancūzų rašytojas.

Biulto[*], Matje Mesažjė[**], Klodas Peljo[***], Frankas Venaj[****], Pjeras Tilmanas[*****], Danielis Biga[******]? Kokių nuopelnų turėjo koks nors Žoržas Perekas, kurio knygas, išleistas „Danoel“, visur tampė tas pretenzingas niekšas Sotas? Dieną, kai jis nepasirodė Konsepsjono gatvėse su knyga po pažastimi, visada dailiai apsirengęs (priešingai nei Šteinas, kuris rengėsi kaip valkata), einantis į Medicinos fakultetą ar stovintis eilėje į kokį nors teatrą ar kiną, kai jis galiausiai ėmė ir išgaravo ore, niekas jo nepasigedo. Daugelį jo mirtis būtų net labai nudžiuginusi. Ne dėl grynai politinių klausimų (Sotas simpatizavo Socialistų partijai, bet tik tiek, nebuvo net ištikimas rinkėjas, aš jį vadinčiau kairiuoju pesimistu), bet dėl estetinių priežasčių, dėl malonumo matyti mirusį tą, kuris protingesnis už tave ir labiau už tave išsilavinęs bei stokoja socialinio gudrumo tai slėpti. Kai dabar tai rašau, atrodo neįtikėtina. Bet taip jau buvo, Soto priešai būtų galėję atleisti jam net už kandumą, bet niekad neatleido už abejingumą. Abejingumą ir protingumą.

Bet Sotas, kaip ir Šteinas (kurio neabejotinai daugiau niekad nesutiko), vėl pasirodė tremtyje Europoje. Pirmiausia gyveno VDR, iš kur išvyko pasitaikius pirmai progai po keleto nemalonių įvykių. Liūdname emigrantų folklore, kur daugiau kaip pusė istorijų išgalvotos arba yra tik tikrosios istorijos šešėlis,

---

* Michel Bulteau (g. 1949) – prancūzų poetas, eseistas.

** Mathieu Messagier (g. 1949) – prancūzų poetas.

*** Claude Pelieu (1934–2002) – prancūzų poetas, dailininkas, didesnę gyvenimo dalį praleidęs JAV.

**** Franck Vanaille – prancūzų poetas.

***** Pierre Tilman (g. 1944) – prancūzų poetas.

****** Daniel Biga (g. 1940) – prancūzų poetas, dailininkas.

pasakojama, kad vieną vakarą kitas čilietis jį kaip reikiant prikūlė, ir Sotas atsidūrė Berlyno ligoninėje su kaukolės traumomis ir dviem sulaužytais šonkauliais. Paskui įsikūrė Prancūzijoje, kur vertėsi iš ispanų ir anglų kalbų pamokų ir versdamas nepaklausiems leidiniams kai kuriuos keistus Lotynų Amerikos rašytojus, beveik visus amžiaus pradžios, fantastiškumo ar pornografiškumo puoselėtojus, tarp kurių buvo pamirštasis Valparaiso romanistas Pedras Pereda, derinęs abu šiuos žanrus, autorius šokiruojančio apsakymo, kuriame moteriai natūraliam jos artimųjų siaubui visoje jos anatomijoje išauga, arba, tiksliau, atsiveria, vaginos ir išeinamosios angos (apsakymo veiksmas vyksta trečiajame dešimtmetyje, bet, manau, kad nuostaba būtų buvusi tokia pati ir aštuntajame ar dešimtajame). Moteris įkalinama šachtininkams skirtame viešnamyje šalies šiaurėje, o tame viešnamyje uždaroma kambaryje be langų, kol galiausiai tampa didele amorfine ir nevaldoma įeitimi-išeitimi, užmuša seną sąvadautoją, valdžiusį viešnamį, kitas kekšes ir išsigandusius klientus, o tada išeina į kiemą ir leidžiasi į dykumą (eite ar skriste, Pereda to nepatikslina), kol išnyksta ore.

Taip pat jis bandė versti (nesėkmingai) Sofi Podolski, jaunąją belgų poetę, nusižudžiusią dvidešimt vienerių, Pjerą Gujotą*, knygų „Edenas, Edenas, Edenas“ ir „Prostitucija“ autorių (irgi nesėkmingai), ir Žoržo Pereko** „Išnykimą“, detektyvinį romaną, parašytą be raidės *e*, ir tai Sotas bandė (tik pusiau

---

* Pierre Guyotat (g. 1944) – prancūzų rašytojas.

** Georges Perec (1936–1982) – prancūzų rašytojas, filmų kūrėjas, eseistas, 1967 įsitraukė į eksperimentinę grupę *OuLiPo* (*Ouvroir de Littérature Potentielle* – Potencialios literatūros dirbtuvės).

sėkmingai) perkelti į ispanų kalbą, sekdamas Chardjeliu Ponsela*, kurio prieš pusę amžiaus rašytame apsakyme minėta balsė išsiskyrė savo nebuvimu. Bet viena yra rašyti be *e* ir visai kas kita – versti be *e*.

Kurį laiką mudu kartu gyvenome Paryžiuje, bet Soto ten niekad nesutikau. Tuo metu susitikinėti su senais draugais neturėjau ūpo. Be to, kaip buvo girdėti, finansinė Soto padėtis vis gerėjo, jis esą susituokė su prancūze, paskui sužinojau, kad jie turi sūnų (tuo metu aš gyvenau Ispanijoje, jei tai verta patikslinti), jis reguliariai dalyvauja Čilės rašytojų susitikimuose Amsterdame, jo kūrybą spausdina Meksikos, Argentinos ir Čilės poezijos žurnalai, manau, Buenos Airėse ar Madride netgi pasirodė jo knyga, paskui iš vienos draugės sužinojau, kad dėsto literatūrą universitete, ir tai teikė finansinį stabilumą ir laiko, kurį galėjo skirti skaitymui ir tyrimui, ir kad turi jau du vaikus, berniuką ir mergaitę. Nepuoselėjo jokios vilties grįžti į Čilę. Manau, jis buvo laimingas žmogus, protingai laimingas. Man nesunku buvo įsivaizduoti jį komfortiškame Paryžiaus bute ar galbūt vieno iš aplinkinių kaimų name, skaitantį savo kabineto tyloje, kol vaikai žiūri televizorių, o jo žmona gamina valgyti arba lygina, nes kas nors juk turi gaminti, ar ne, o gal veikiau lygina samdinė, portugalė ar afrikietė tarnaitė, ir tada Sotas gali skaityti savo garso nepraleidžiančiame kabinete, o gal rašyti, nors jis niekad nebuvo iš daug rašančių, ir nejausti sąžinės priekaištų dėl namų ruošos, o jo žmona savo kabinete greta vaikų kambario arba prie XIX amžiaus staliuko svetainės kampe

* Enrique Jardiel Poncela (1901–1952) – ispanų rašytojas.

tikrina vaikų namų darbus ar planuoja vasaros atostogas, ar išsiblaškiusi peržiūri kino skiltį laikraštyje, kad nuspręstų, kokį filmą jie žiūrės šį vakarą.

Anot Bibjano (kuris su juo daugmaž reguliariai susirašinėjo), nepasakysi, kad Sotas būtų suburžuazėjęs – jis toks buvo visada. Bendravimas su knygomis, sakė Bibjanas, reikalauja tam tikro sėslumo, tam tikro būtino laipsnio suburžuazėjimo, štai kad ir aš, tęsė Bibjanas, nors ir kitu mastu – dirbu batų parduotuvėje, kaskart vis koktesnėje ar mielesnėje, gerai nežinau, gyvenu tame pačiame pensione, darau (ar leidžiu, kad vyktų) daugmaž tą patį, ką ir Sotas.

Vienu žodžiu, Sotas buvo laimingas. Jis manė, kad pabėgo nuo prakeiksmo (ar bent taip manėme mes, Sotas, man regis, niekad netikėjo prakeiksmais).

Tuomet jį pakvietė dalyvauti seminare apie literatūrą ir kritiką ispaniškojoje Amerikoje, kuris vyko Alikantėje.

Buvo žiema. Sotas nekentė skraidyti, lėktuvu jis skrido tik kartą gyvenime, toje kelionėje, kuri jį 1973 metų pabaigoje iš Santjago atvedė į Berlyną. Taigi jis keliavo traukiniu ir per vieną naktį atsidūrė Alikantėje. Seminaras truko dvi dienas, savaitgalį, bet Sotas, užuot sekmadienį naktį grįžęs į Paryžių, dar vieną naktį liko Alikantėje. Užtrukimo priežastys nežinomos. Pirmadienio rytą nusipirko traukinio bilietą į Perpinjaną. Kelionė vyko sklandžiai. Atvykęs į Perpinjano stotį, pasiteiravo apie naktinius traukinius į Paryžių ir nusipirko bilietą pirmai nakties. Likusį vakaro laiką praleido vaikščiodamas po miestą, užeidavo į barus, aplankė antikvarinį knygyną, kur nusipirko

Gero de Kareros, prancūzų katalonų poeto avangardisto, žuvusio per Antrąjį pasaulinį karą, knygą, bet laiką stūmė skaitydamas kišeninį kriminalinį romaną, kurį įsigijo tą patį rytą Alikantėje (Vaskesas Montalbanas, Chuanas Madridas?) ir kurio nepabaigė, užlenktas lapas rodė, kad buvo pasiekęs 155 puslapį, nors kelionėje Alikantė–Perpinjanas rijo knygą su paaugliško godumu.

Perpinjane pavalgė picerijoje. Keista, kad nenuėjo į gerą restoraną ir neišbandė garsiosios Rusijono virtuvės, bet neabejotina, kad valgė picerijoje. Teismo eksperto pranešimas yra išsamus ir nepalieka nė menkiausios abejonės. Sotas vakarienei suvalgė žalių salotų, nemažą makaronų patiekalą, didžiulę (bet tikrai didžiulę) šokoladinių, braškinių, vanilinių ir bananinių ledų porciją ir išgėrė du puodelius juodos kavos. Taip pat išgėrė butelį itališko raudonojo vyno (galbūt netinkamo su makaronais, bet aš nieko neišmanau apie vynus). Vakarieniaudamas skaitė ir tą detektyvinį romaną, ir „Le Monde". Iš picerijos išėjo apie dešimtą vakaro.

Pagal kelis liudytojus, stotyje jis pasirodė apie vidurnaktį. Iki traukinio išvykimo buvo likusi valanda. Prie stoties baro prekystalio išgėrė puodelį kavos. Turėjo kelioninį krepšį, o kitoje rankoje laikė Kareros knygą, detektyvinį romaną ir „Le Monde" egzempliorių. Pasak jam kavą padavusio padavėjo, buvo blaivus.

Bare prabuvo ne daugiau kaip dešimt minučių. Tarnautojas matė jį vaikštant po peronus, lėtai, bet tvirtu ir užtikrinu žingsniu. Tarsi būtų šiek tiek girtas. Galima manyti, kad pasimetė tuose atviruose perėjimuose, apie kuriuos kalbėjo Dali. Galima

manyti, kad kaip tik to ir norėjo. Pasimesti vienai valandai nepranokstamoje Perpinjano stoties didybėje. Pereiti keliu (matematišku? astronomišku? mitišku?), kuris pagal Dali svajones slėpėsi nesislapstydamas stoties ribose. Iš tikrųjų, kaip turistas. Kaip turistas Sotas visad ir buvo nuo tada, kai paliko Konsepsjoną. Lotynų Amerikos turistas, vienodai sutrikęs ir nusivylęs (Gomesas Kariljas* – tai mūsų Vergilijus), bet vis tiek turistas.

Kas nutiko vėliau, neaišku. Sotas pasimetė katedroje arba kosminio siųstuvo bokšte, kokį primena Perpinjano geležinkelio stotis. Dėl vėlyvo meto ir šalčio – buvo žiema – stotis buvo beveik tuščia, nors netrukus, pirmą nakties, turėjo išvykti traukinys į Paryžių. Dauguma žmonių buvo bare ar pagrindinėje laukimo salėje. Sotas nežinia ko, galbūt patrauktas balsų, nueina į nuošalią salę. Čia randa tris jaunus neonacius ir ryšulį ant grindų. Jaunuoliai atsidėję spardė ryšulį. Sotas sustoja ant slenksčio, bet staiga pamato, kad ryšulys juda, kad iš skudurų išlenda ranka, neįtikėtinai purvina ranka. Valkata, o tai moteris, šaukia, nebemuškit manęs. To šauksmo niekas negirdi, išskyrus čilietį rašytoją. Galbūt Sotui akys pritvinksta ašarų, savigailos ašarų, nes nujaučia, kad rado savo likimą. Jam daugiau nebeteks rinktis tarp „Tel Quel"** ir OuLiPO***, vietoj to gyvenimas jam išrinko nusikaltimų suvestinę. Šiaip ar taip, jis meta ant slenksčio savo kelioninį krepšį, knygas ir žengia prie jaunuolių. Prieš

* Enrique Gómez Carrillo (1873–1927) – Gvatemalos literatūros kritikas, rašytojas, žurnalistas ir diplomatas.

** „Tel Quel" – vienas įtakingiausių Paryžiaus intelektualių žurnalų.

*** OuLiPO (*Ouvroir de Littérature Potentielle* – Potencialios literatūros dirbtuvės) – eksperimentinė rašytojų grupė, įkurta 1960 metais Prancūzijoje. Tokiu pačiu pavadinimu buvo leidžiamas ir žurnalas.

įsiveldamas į muštynes įžeidinėja juos ispaniškai. Atšiauria Pietų Čilės ispanų kalba. Jaunuoliai subado Sotą peiliu ir pabėga.

Žinia pasirodė Katalonijos laikraščiuose, labai trumpa žinutė, bet aš tai sužinojau iš Bibjano laiško, labai ilgo, beveik kaip detektyvo ataskaitos, paskutinio laiško, kurį gavau iš jo.

Iš pradžių buvau užsigavęs, kad nebegaunu laiškų iš Bibjano, bet paskui, atsižvelgęs, kad retai į juos atsakydavau, nusprendžiau, jog tai normalu, ir pagiežos jam nejaučiau. Po daugelio metų išgirdau istoriją, kurią man būtų patikę papasakoti Bibjanui, nors tuomet jau nežinojau, kur jam rašyti. Tai Petros istorija, ir tam tikra prasme ji susijusi su Sotu taip, kaip Chuano Šteino antrininko istorija su mūsiškiu Chuanu Šteinu. Petros istoriją reikėtų pasakoti kaip pasaką: kartą gyveno neturtingas Čilės vaikas... Atrodo, vaikas buvo vardu Lorensas, nors nesu tikras, o pavardę pamiršau, bet kai kurie ją prisimins, ir jam patiko žaisti ir laipioti po medžius bei aukštos įtampos stulpus. Vieną dieną užlipo ant tokio stulpo ir jį taip stipriai trenkė elektros srovė, kad jis neteko abiejų rankų. Jas teko amputuoti beveik iki pečių. Kadangi Lorensas augo Čilėje ir be rankų, tai jo padėtį darė savaime gana nepavydėtiną, be to, jis augo Pinočeto Čilėje, ir tai bet kokią nepavydėtiną padėtį darė beviltiška, bet tai buvo ne viskas, nes jis greitai atrado, kad yra homoseksualas, ir tai beviltišką jo padėtį darė neįsivaizduojamą ir nenupasakojamą.

Dėl visų šių aplinkybių nenuostabu, kad Lorensas tapo artistu. (Kuo gi dar galėjo būti?) Bet sunku būti artistu Trečiajame pasaulyje, jei esi neturtingas, be rankų ir dar gėjus.

Taigi Lorensas kurį laiką užsiėmė kitais dalykais. Mokėsi ir išmoko. Dainavo gatvėse. Ir įsimylėdavo, nes buvo nepataisomas romantikas. Jo nusivylimai (jau nekalbant apie pažeminimus, panieką, menkinimus) buvo baisūs, ir vieną dieną – baltu akmeniu pažymėtą dieną – nusprendė nusižudyti. Vieną ypač liūdną vasaros vakarą, kai saulė slėpėsi Ramiajame vandenyne, Lorensas šoko į jūrą nuo uolos, kuria naudojosi išimtinai tik savižudžiai (kurių netrūksta kiekviename save gerbiančiame Čilės pakrantės ruože). Atsimerkęs nėrė kaip akmuo ir matė, kaip vanduo vis tamsėja, matė iš savo burnos kylančius burbulus ir tada nevalingais kojų judesiais išplaukė. Bangos neleido jam pamatyti paplūdimio, tik uolas ir tolimus pramoginių jachtų ar žvejybos laivų stiebus. Paskui panėrė dar sykį. Ir šįkart neužsimerkė: ramiai (kaip gavęs nuskausminamųjų ligonis) judino galvą ir žvilgsniu ieškojo ko nors, bet ko, kad tik būtų gražu, ką galėtų išlaikyti atmintyje paskutinę akimirką. Bet juoduma uždengė bet kokį daiktą, besileidžiantį su juo į gelmę, ir jis nieko nepamatė. Tada, kaip moko legenda, jo gyvenimas tarsi filmas prasisuko jam prieš akis. Kai kurie fragmentai buvo nespalvoti, kiti – spalvoti. Jo vargšės motinos meilė, jo vargšės motinos pasididžiavimas, jo vargšės motinos nuovargis, kaip ji apkabindavo jį vakarais, kai visos neturtingos Čilės gyvenvietės atrodo kabančios ant vieno siūlo (nespalvota), baimės, naktys, kai jis šlapindavosi į lovą, ligoninės, žvilgsniai, žvilgsnių zoologijos sodas (spalvotai), draugai, kurie dalijasi tuo nedaugeliu, ką turi, guodžianti muzika, marihuana, grožis, atsiskleidžiantis neįtikėtinose vietose (nespalvota), tobula ir trumpa meilė, tarsi

Gongoros eilėraštis, fatališkas tikrumas (bet nirštant prieš tą fatališkumą), kad gyveni tik vieną kartą. Staiga įgavęs drąsos nusprendė, kad nemirs. Sakoma, kad tarė sau – dabar arba niekada, ir ėmė plaukti į paviršių. Pakilimas jam atrodė begalinis; išsilaikyti vandenyje atrodė beveik neįveikiama užduotis, bet jam pavyko. Tą vakarą išmoko plaukti be rankų, tarsi ungurys ar gyvatė. Šioje socialinėje politinėje konjunktūroje žudytis, tarė, yra absurdiškas ir perteklinis veiksmas. Geriau tapti slaptu poetu.

Nuo tada pradėjo piešti (su burna ir kojomis), šokti, rašyti eilėraščius ir meilės laiškus, pradėjo groti muzikos instrumentais ir kurti dainas (vienoje nuotraukoje matome jį kojų pirštais grojantį pianinu; artistas žiūri į kamerą ir šypsosi), ėmė taupyti pinigus, kad galėtų išvykti iš Čilės.

Tai buvo sunku, bet galiausiai jis sugebėjo išvykti. Gyvenimas Europoje, žinoma, buvo ne ką lengvesnis. Kurį laiką, ko gero, kelerius metus (nors Lorensas, jaunesnis už mane ir Bibjaną ir daug jaunesnis už Sotą ir Šteiną, išvyko iš Čilės tuomet, kai emigracijos lavina jau buvo atslūgusi), užsidirbo pragyvenimui kaip gatvės muzikantas ir šokėjas Olandijos (kurią dievino), Vokietijos ir Italijos miestuose. Gyvendavo pensionuose, miesto rajonuose, kur gyvena emigrantai arabai, turkai ar afrikiečiai, kai kuriais laimingais laikotarpiais – meilužių namuose, bet galiausiai juos palikdavo, arba jie jį, ir po kiekvienos gatvės darbininko dienos, išgėręs gėjų baruose ar pažiūrėjęs filmą be perstojo rodančiame kino teatre, Lorensas (ar Lorensa, kaip jam irgi patiko vadintis) užsidarydavo savo kambaryje piešti arba

rašyti. Didžiumą dalį savo gyvenimo jis gyveno vienas. Kai kurie jį vadino *akrobate atsiskyrėle*. Draugai jo klausdavo, kaip jis pakakojęs nusivalo užpakalį, kaip susimoka vaisių parduotuvėje, kaip laiko pinigus, kaip gaminasi valgyti. Kaip, dėl Dievo, sugeba gyventi vienas. Lorensas atsakydavo į visus klausimus, ir atsakymas beveik visada buvo – sumanumas. Su išmone žmogus įsimiklina padaryti viską. Jei, pavyzdžiui, Blezas Sendrarsas boksuodamasis galėjo įveikti stipriausius, kaip jis nesugebės nusivalyti – ir labai švariai – subinės.

Vokietijoje, įdomioje šalyje, bet kuri dažnai kelia šiurpulį, jis nusipirko protezus. Atrodė kaip tikros rankos ir jam labiausiai patiko dėl mokslinės fantastikos pojūčio, kai užsidėjęs juos vaikščiodavo ir jausdavosi robotu ar kiborgu. Iš tolo, pavyzdžiui, violetinėse sutemose eidamas susitikti su draugu, atrodė, kad tikrai turi rankas. Bet nusiimdavo juos dirbdamas gatvėje, o savo meilužiams, tiems, kurie nežinojo, kad jis su protezais, pirmiausia pasisakydavo neturintis rankų. Kai kuriems taip net labiau patikdavo, be rankų.

Prieš pat didingąją Barselonos olimpiadą vienas katalonų aktorius ar aktorė ar po Vokietiją keliaujančių katalonų aktorių grupė pamatė jį vaidinant gatvėje, ar galbūt mažame teatre, ir papasakojo apie jį žmogui, kuriam buvo pavesta ieškoti ko nors, kas įkūnytų Petrą, Mariskalio personažą ir parolimpinių žaidynių, vykusių tuoj po olimpiados, talismaną, o tiksliau simbolį. Sako, kad Mariskalis, pamatęs jį persirengusį Petra, išvinguriuojantį kojomis įmantrias figūras lyg koks šizofreniškas Didžiojo teatro šokėjas, pasakė: tai mano svajonių Petra.

(Sako, kad Mariskalis toks jau yra, santūrus.) Paskui įsišnekėjus sužavėtas Mariskalis pasiūlė Lorensui savo studiją, kad atvyktų į Barseloną piešti, rašyti, daryti ką nori. (Sako, kad toks jau jis yra, kilnus.) Iš tikrųjų Lorensui ar Lorensai nereikėjo Mariskalio studijos, kad būtų dar laimingesnis, negu buvo per parolimpines žaidynes. Nuo pirmos dienos tapo spaudos numylėtiniu, pasipylė interviu, atrodė, kad Petra temdė net patį Kobį (olimpiados talismaną). Tuo metu aš gulėjau Barselonos Valje Hebrono ligoninėje su išklerusiomis kepenimis ir apie jo triumfą, pokštus ir anekdotus sužinodavau skaitydamas po du tris laikraščius kasdien. Kartais skaitant jo interviu mane apimdavo juoko priepuoliai. Kitais kartais jie mane pravirkdydavo. Taip pat matydavau jį per televizorių. Savo vaidmenį jis vaidino puikiai.

Po trejų metų sužinojau, kad jis mirė nuo AIDS. Man tai pasakęs žmogus nežinojo, ar tai nutiko Vokietijoje, ar Pietų Amerikoje (jis nežinojo, kad Lorensas buvo čilietis).

Kartais, kai mąstau apie Šteiną ir Sotą, neišvengiamai pagalvoju ir apie Lorensą.

Kartais man atrodo, kad Lorensas buvo geresnis poetas negu Šteinas ir Sotas. Bet paprastai galvodamas apie juos matau visus kartu.

Nors juos vienija vienintelė aplinkybė – tai, kad gimė Čilėje. Ir knyga, kurią galbūt skaitė Šteinas, tikrai skaitė Sotas (apie ją jis rašo ilgame straipsnyje apie emigraciją ir klajones, išspausdintame Meksikoje) ir kurią taip pat entuziastingai skaitė, kaip visada, kai ką nors skaitė (kaip vartė puslapius? Su liežuviu,

kaip turėtume visi daryti!), Lorensas. Knyga vadinasi „Mano geštalto terapija“, o jos autorius yra gydytojas Fricas Perlsas, psichiatras, pabėgęs iš nacistinės Vokietijos ir klajojęs po tris žemynus. Ispanijoje, kiek žinau, ji nebuvo išversta.

6

Bet grįžkime į pradžią, grįžkime prie Karloso Vyderio ir į malonės metus – 1974-uosius.

Tuomet Vyderis buvo bangos viršūnėje. Po triumfo pasirodymų Antarktidoje ir daugelio Čilės miestų danguje jį pakvietė padaryti ką nors reikšmingo sostinėje, ką nors įspūdingo, kas pademonstruotų pasauliui, kad naujasis režimas ir avangardinis menas nė kiek nesipyksta, veikiau atvirkščiai.

Vyderis atvyko su malonumu. Santjage įsikūrė Providensijoje, kolegos bute, dienomis eidavo treniruotis į Kapitono Lindstromo aerodromą ir bendraudavo kariniuose klubuose arba lankydavosi savo draugų tėvų namuose, kur susipažino (arba jį supažindindavo, šitame visada buvo kažko pritempto) su seserimis, pusseserėmis ir draugėmis, kurios būdavo sužavėtos jo laikysenos ir tuo, koks jis išsiauklėjęs ir iš pažiūros drovus, bet taip pat jo šaltumo, atokumo, kurį galėjai įžvelgti jo akyse, arba, kaip sakė Pija Valje: tarsi už jo akių buvo kitos akys, o vakare, pagaliau išsilaisvinęs, visą savo laiką skirdavo bute ant svečių

kambario sienų rengti fotografijos parodą, kurios atidarymas turėjo sutapti su orinės poezijos pasirodymu.

Buto šeimininkas po kelerių metų pareikš, kad iki paskutinės akimirkos nematė nuotraukų, kurias Vyderis ketino eksponuoti. Jo pirmoji reakcija į Vyderio projektą, žinoma, buvo pasiūlyti jam bendrąjį kambarį, net visą namą, kad turėtų kur išskleisti nuotraukas, bet Vyderis atmetė pasiūlymą. Argumentavo, kad nuotraukoms reikia ribotos ir tiksliai apibrėžtos erdvės, kaip autoriaus butas. Sakė, kad po rašymo danguje pritinkama – be to, žavingai paradoksalu – kad orinės poezijos epilogas būtų apribotas poeto landyne. Dėl nuotraukų pobūdžio buto šeimininkas sakė, jog Vyderis norėjo, kad būtų staigmena, ir iš anksto tik pranešė, kad kalbama apie vizualinę, eksperimentinę, kvintesencinę poeziją, grynąjį meną, kai ką, kas bus įdomu visiems. Be to, liepė jam pažadėti, kad nei jis, nei niekas kitas neįžengs į jo butą iki atidarymo vakaro. Buto savininkas jam sakė, kad jei nori, gali paieškoti kažkurioje spintoje to kambario rakto, kad jam tikrai būtų ramu. Vyderis atsakė, jog nebūtina, jam pakanka karininko žodžio. Buto šeimininkas iškilmingai davė garbės žodį.

Savaime aišku, kvietimų skaičius į šventę Providensijoje buvo ribotas, buvo laukiama tik išrinktųjų: keli lakūnai bei jauni karininkai (vyriausias dar nebuvo pasiekęs majoro laipsnio), kuriuos pagrįstai buvo galima laikyti turinčiais estetinį skonį, trijulė žurnalistų, du dailininkai, senas dešinysis poetas, kuris anksčiau buvo avangardistas ir kuris po valstybinio perversmo, regis, atgavo jaunystės įkarštį, jauna žymi dama (kiek

žinoma, parodoje apsilankė *vienintelė* moteris, Tatjana von Bek Iraola) ir iš Vinja del Maro atvykęs silpnos sveikatos Karloso Vyderio tėvas.

Viskas prasidėjo blogai. Oro pasirodymo diena išaušo debesuota, su dideliais tamsių storų debesų kamuoliais, kurie leidosi į slėnį pietų link. Kai kurie iš viršininkų jam patarė neskristi. Vyderis nepaisė blogų nuojautų ir, sako, tamsiame angaro kampe su kažkuo susiginčijo. Paskui jo lėktuvas pakilo, ir žiūrovai daugiau viltingai nei žavėdamiesi pamatė kelis pirmuosius piruetus. Atliko skutamąjį skridimą, kilpą, atvirkščią kilpą. Bet nieko su dūmais. Armijos vyrai ir jų žmonos buvo patenkinti, nors kai kurie aukšti Oro pajėgų vadai klausinėjo vienas kitą, kas čia iš tikrųjų dedasi. Tada lėktuvas pakilo aukštyn ir pranyko didžiulio pilko debesies, kuris lėtai slinko virš miesto, tarsi vesdamas juodus audros debesis, pilve.

Vyderis keliavo debesies vidumi tarsi Jona banginio pilve. Kurį laiką oro pasirodymo žiūrovai tikėjosi, kad jis vėl griausmingai išnirs. Keli jautėsi nepatogiai, tarsi lakūnas būtų juos apgavęs, palikęs sėdėti čia, improvizuotose Kapitono Lindstromo aerodromo tribūnose, o pats tiria dangų, kuris baudžiasi pasiūlyti jiems tik lietaus, o ne poezijos. Dauguma pasinaudojo interliudu ir pakilo iš vietų, kad pajudintų sustingusius senus kaulus, pamankštintų kojas, pasisveikintų su pažįstamais, prisijungtų prie būrelių, kurie greitai formavosi ir sklaidėsi, kur visada kas nors neišklausomas iki galo, kur aptariami nauji gandai, naujos pareigos, nauji paskyrimai ir aktualiausios problemos, su kuriomis susiduria šalis. Jauniausi ir entuziastingiausi ėmė

komentuoti paskutines išdavystes ir sužadėtuves. Net besąlygiški Vyderio gerbėjai, užuot tyliai laukę vėl pasirodant lėktuvo ar šimtu įvairių būdų aiškinę, kodėl dangus toks lemtingai tuščias, leidosi į praktiškus kasdienio gyvenimo aptarimus, kurie tik labai menkai buvo susiję su Čilės poezija, Čilės menu.

Vyderis išniro toli nuo aerodromo, virš kraštinio Santjago rajono. Ten parašė pirmąją eilutę: *Mirtis – tai draugystė*. Paskui sklandė virš geležinkelio sandėlių ir iš pažiūros apleistų gamyklų, nors gatvėse buvo galima įžiūrėti žmones, tampančius kartonines dėžes, vaikus, landžiojančius pro tvoras, šunis. Tiesiai po kairei, tarsi rodyklei rodant devintą valandą, atpažino dvi didžiules lyg grybai gyvenvietes, atskirtas geležinkelio. Parašė antrąją eilutę: *Mirtis – tai Čilė*. Paskui pasuko trečios valandos link ir artėjo prie miesto centro. Greitai pasirodė prospektai, išblukusių spalvų pinučiai, papuošti špagomis ar gyvatėmis, karališkoji upė, zoologijos sodas, keli aukšti pastatai – Santjago gyventojų pasididžiavimas. Miesto vaizdas iš oro, kaip kažkur pabrėžė pats Vyderis, yra tarsi suplėšyta nuotrauka, kurios skutai, priešingai, nei manoma, linkę atsiskirti: padrika, lanksti kaukė. Virš Monedos parašė trečiąją eilutę: *Mirtis – atsakomybė*. Kai kurie pėstieji tai pamatė – neaiškią apkarpytą keverzonę tamsiame grėsmingame danguje. Labai mažai kas iššifravo jo rašomus žodžius: vėjas juos išdraikydavo vos per kelias sekundes. Vienu metu kažkas pabandė susisiekti su juo per radiją. Vyderis neatsakė. Horizonte, 11 valandos kryptimi, pamatė dviejų sraigtasparnių, kurie skrido jo pasitikti, siluetus. Skraidė ratais, kol jie prisiartino, o tada akimirkai juos pametė.

Grįždamas į aerodromą parašė ketvirtą ir penktą eilutę: *Mirtis – tai meilė* ir *Mirtis – tai augimas*. Kai pamatė aerodromą, parašė: *Mirtis – tai bendrumas*, bet niekas iš generolų ir generolienių ir generolų vaikų, ir aukštųjų vadų, civilių, dvasiškių ir kultūros veikėjų neįskaitė jo žodžių. Danguje formavosi elektrinė audra. Pulkininkas iš kontrolės bokšto paprašė jį paskubėti ir nusileisti. Vyderis pasakė supratęs ir vėl ėmė kilti. Kurį laiką buvusieji apačioje manė, kad jis vėl panirs į debesies vidų. Kapitonas, nebuvęs garbės ložėje, pakomentavo, kad Čilėje visi poetiniai aktai baigiasi nelaimėmis. Dauguma, sakė, – asmeninėmis ar šeimyninėmis, bet kai kurios tampa nacionalinėmis. Tada kitame Santjago pakraštyje, bet puikiai matomas iš Kapitono Lindstromo tribūnų, įspindo pirmas spindulys, ir Karlosas Vyderis parašė: *Mirtis – tai švara*, bet parašė taip prastai, meteorologinės sąlygos buvo tokios nepalankios, kad mažai kas iš žiūrovų, kurie jau ėmė kilti iš savo vietų ir skleisti pirmuosius skėčius, suprato, kas parašyta. Danguje liko juodos skiautės, dantiraštis, hieroglifai, vaiko keverzonės. Nors kai kurie jas suprato ir pamanė, kad Karlosas Vyderis išprotėjo. Ėmė lyti, ir visi išsilakstė. Viename iš angarų buvo paruošti kokteiliai, ir tokiu metu, per tokią liūtį visi buvo išalkę ir ištroškę. Kanapės išsibaigė per mažiau nei penkiolika minučių. Padavėjai, intendantūros naujokai, lakstė pirmyn atgal spazmiškai greitai ir taip stropiai, kad kai kurioms ponioms pažadino pavydą. Kai kurie karininkai komentavo keistą to lakūno poeto pasirodymą, bet dauguma pakviestųjų perėjo prie nacionalinės (ir net tarptautinės) svarbos klausimų.

Tuo tarpu Karlosas Vyderis tebebuvo danguje, kovodamas su stichijomis. Tik saujelė draugų ir žurnalistų, kurie laisvalaikiu rašė siurrealistinius eilėraščius (ar superrealistinius, kaip jie mėgo sakyti, pavartodami kvailoką ispanizmą), stovėdami ant spindinčio nuo lietaus tako, stebėjo kovojančio su audra lėktuvėlio sukinius. Paveikslas priminė kadrą iš filmo apie Antrąjį pasaulinį karą. Greičiausiai Vyderis net nesuprato, kad jo publika taip išretėjo.

Parašė ar manė, kad parašė: *Mirtis – mano širdis.* O paskui: *Imk mano širdį.* Vėliau savo vardą: *Karlosas Vyderis*, nebijodamas nei lietaus, nei žaibų. O ypač nesibaiminamas padrikumo.

O paskui jau nebeturėjo dūmų rašymui (jau kelias minutes iš fiuzeliažo veržęsi dūmai veikiau panėšėjo ne į raštą, o į gaisrą, susiliejusį su lietumi), bet parašė: *Mirtis – tai prisikėlimas*, ir apačioje likę ištikimieji nieko nesuprato, bet suvokė, kad Vyderis kažką rašo, atspėjo ar manė atspėję lakūno valią ir žinojo, kad nors nieko nesupranta, dalyvauja unikaliame akte, svarbiame ateities menui įvykyje.

Kai Karlosas Vyderis be vargo nusileido (jį mačiusieji sakė, kad prakaitas nuo jo žliaugė taip, tarsi šis būtų išėjęs iš saunos), jį pabarė kontrolės bokšto karininkas ir kai kurie aukštieji vadai, kurie vis dar vaikščiojo tarp likusiųjų kokteilių vakarėlyje, ir stačiomis išgėręs alaus (su niekuo nesikalbėjo, vienu skiemeniu atsakinėjo į jam užduodamus klausimus), išvyko į butą Providensijoje ruošti antrojo savo Santjago šventės akto.

Visa, kas aprašyta, gal taip ir vyko. O gal ir ne. Galbūt Čilės oro pajėgų generolai neatsivedė savo žmonų. Galbūt Kapitono

Lindstromo aerodrome niekad nebuvo surengtas oro poezijos rečitalis. Galbūt Vyderis savo eilėraštį rašė Santjago danguje nieko neprašęs leidimo, nieko neperspėjęs, nors tai mažai tikėtina. Galbūt tą dieną virš Santjago nebuvo nė lietaus, nors yra liudytojų (dykinėtojų, kurie žvelgė į viršų sėdėdami ant parko suoliuko, pro langą besižvalgančių vienišių), kurie net prisimena žodžius danguje ir vėlesnį apvalantį lietų. Bet galbūt viskas vyko kitaip. Haliucinacijos 1974 metais nebuvo retos.

Tačiau fotografijų paroda bute vyko visiškai taip, kaip toliau bus papasakota.

Pirmieji pakviestieji atvyko devintą vakaro. Dauguma buvo draugai nuo paauglystės ir ilgokai nesimatę. Vienuoliktą susirinko koks dvidešimt žmonių, visi saikingai išgėrę. Vis dar niekas nebuvo įžengęs į svečių kambarį, kuriame miegojo Vyderis ir ant kurio sienų savo draugų teismui jis ketino iškabinti nuotraukas. Leitenantas Chulijas Sesaris Munjosas Kanas, kuris po daugelio metų išleis knygą „Su kilpa ant kaklo“, savotišką autobiografinį ir saviplakos pasakojimą apie savo veiklą pirmais karinio režimo metais, rašė, kad Vyderis elgėsi normaliai (arba veikiau *nebūdingai*): buvo kur kas ramesnis nei įprastai, net nuolankus, o jo veidas atrodė lyg ką tik nupraustas), priiminėjo svečius taip, tarsi namai būtų jo (tai buvo visiškas, pernelyg geras, pernelyg idealus draugiškumas, rašo Munjosas Kanas), meiliai sveikino mokslo draugus, kurių buvo seniai nematęs, globėjiškai komentavo to ryto nutikimus aerodrome, neteikdamas didelės reikšmės nei jiems, nei savo asmeniui, geranoriškai kentė tokiems susibūrimams įprastus juokus (kartais užgaulius,

kartais nuoširdžiai neskoningus). Protarpiais jis pradingdavo, užsidarydavo kambaryje (ir šįkart tikrai užsirakindavo), bet visuomet neilgam.

Pagaliau lygiai dvyliktą nakties užlipęs ant kėdės svetainės viduryje paprašė tylos ir pasakė (pažodžiui, anot Munjoso Kano), kad metas susipažinti su naujuoju menu. Vėl tai buvo ankstesnysis Vyderis: valdingas, užtikrintas, akys tarsi atskirai nuo kūno, lyg būtų žvelgę iš kitos planetos. Paskui žengė prie savo kambario durų ir ėmė po vieną leisti vidun svečius. Po vieną, ponai, Čilės menas – ne minioms. Šitai pasakė (anot Munjoso Kano) juokaujamu tonu ir pažvelgęs į savo tėvą pamerkė jam pirma kaire, paskui dešine akimi. Tarsi vėl būtų dvylikos ir duotų slaptą ženklą. Tėvas ramiu veidu šypsojosi sūnui.

Pirmoji, kuriai teko įeiti į tą kambarį, buvo Tatjana fon Bek Iraola – logiška, kadangi ji ten buvo vienintelė moteris, impulsyvaus ir aikštingo charakterio. Tatjana, rašo Munjosas Kanas, buvo kariškių anūkė, duktė ir sesuo, šiek tiek pakvaišusiai nepriklausoma moteris ir visada darė tai, ką norėjo, draugavo su kuo įsigeidusi ir apie viską turėjo ekstravagantišką, dažnai prieštaringą, bet originalią nuomonę. Po kelerių metų ištekėjo už pediatro, išvyko gyventi į La Sereną ir turėjo šešis vaikus. Tos nakties Tatjana, su šiek tiek siaubo atmiešta melancholija prisimena Munjosas Kanas, buvo graži ir patikli mergina ir įžengė į tą kambarį tikėdamasi rasti herojiškų portretų arba nuobodžių Čilės dangaus nuotraukų.

Kambarys buvo įprastai apšviestas. Nė vienos papildomos lempos, nei kitokio šviesos šaltinio, paryškinančio nuotraukas.

Kambarys turėjo būti panašus ne į meno galeriją, o būtent į nuomojamą kambarį, laikiną jaunuolio būstą. Žinoma, kaip kažkas sakė, nebuvo jokių spalvotų šviesų, nei būgnų tratėjimo iš kokio nors po lova paslėpto magnetofono. Aplinka turėjo būti įprasta, normali, prislopinta.

Išorėje šventė tęsėsi. Jaunuoliai gėrė kaip jaunuoliai ir kaip nugalėtojai, be to, laikė taures kaip čiliečiai. Juokas buvo užkrečiamas, prisimena Munjosas Kanas, be jokios grėsmės ar šešėlio. Kažkur ėmė dainuoti trio, apsikabinę, akompanuojant vieno iš jų gitarai. Ramstydamiesi į sienas, grupėmis iš dviejų ar trijų, kai kurie kalbėjo apie ateitį ar meilę. Visi džiaugėsi, kad yra čia, lakūno poeto šventėje; buvo patenkinti savimi, ir džiaugėsi, kad yra Karloso Vyderio draugai, nors ne visai jį suprato, nors pastebėjo skirtumą tarp savęs ir jo. Koridoriuje eilė iro kas akimirką; vieniems baigėsi alkoholis ir ėjo įsipilti dar, kiti prisiekinėjo amžiną draugystę ir ištikimybę, kuri lyg sauganti banga juos vėl nunešdavo į svetainę, iš kur įraudusiais skruostais grįždavo vėl užimti savo vietos eilėje. Visur tvyrojo tiršti dūmai, ypač koridoriuje. Vyderis stovėjo prie durų ir nesitraukė. Koridoriaus gale vonioje ginčijosi ir stumdėsi (bet nesmarkiai) du leitenantai. Vyderio tėvas, vienas iš nedaugelio, liko rimtas ir nesitraukė iš eilės. Munjosas Kanas, kaip pats pripažino, nervingai vaikščiojo šen bei ten, pilnas neaiškių nuojautų. Abu reporteriai siurrealistai (ar superrealistai) kalbėjosi su namų šeimininku. Besiblaškydamas Munjosas kartą praeidamas nugirdo kelis žodžius: jie kalbėjo apie keliones, Viduržemio jūrą, Majamį, karštus paplūdimius, žvejų valtis, jausmingas moteris.

Nepraėjo nė minutė, kai Tatjana fon Bek išėjo. Buvo išbalusi ir persimainiusi. Visi į ją sužiuro. Ji pažvelgė į Vyderį – atrodė, tarsi norėtų kažką pasakyti, bet neranda žodžių – ir nesėkmingai bandė patekti į tualetą. Susivėmė koridoriuje ir svirduliuodama išėjo iš buto, padedama karininko, kuris galantiškai pasisiūlė palydėti ją iki namų, nepaisydamas fon Bek protestų, kad ji mieliau eisianti viena.

Antrasis užėjo kapitonas, buvęs Vyderio dėstytojas akademijoje. Jis pasiliko viduje. Vyderis šalia uždarytų durų (kapitonas įeidamas paliko jas pusiau praviras, bet Vyderis vėl jas uždarė) šypsojosi vis labiau patenkintas. Svetainėje kai kurie vienas kito klausė, kokia musė įkando Tatjanai. Vadinasi, ji girta, tarė balsas, kurio Munjosas Kanas nepažino. Kažkas uždėjo „Pink Floyd“ plokštelę. Kažkas pakomentavo, kad vieniems vyrams nepridera šokti, tai panašu į pederastų sueigą, tarstelėjo kitas balsas. Jam paprieštaravo, kad „Pink Floyd“ muzika skirta ne šokiams, o klausyti. Reporteriai siurrealistai kuždėjosi tarpusavyje. Vienas leitenantas pasiūlė tuoj pat eiti pas kekšes. Munjosas Kanas rašo, kad tuo metu jis jautėsi taip, tarsi jie būtų tamsią naktį po atviru dangumi, plikame lauke, bent taip skambėjo balsai. Koridoriuje susidariusi atmosfera buvo dar blogesnė. Beveik niekas nekalbėjo, tarsi odontologo priimamajame. Bet kur jūs matėte odontologo priimamąjį, kuriame *sugedę dantys* (sic) laukia stovėdami eilėje? klausė savęs Munjosas Kanas.

Vyderio tėvas nutraukė kerus. Jis mandagiai prasiskynė kelią, atsiprašė vardu kreipdamasis į karininkus, kurie buvo prieš jį eilėje, ir užėjo į kambarį. Paskui jį užėjo buto šeimininkas. Šis

beveik tuoj pat sugrįžo ir susidūrė akis į akį su Vyderiu; akimirką atrodė, kad smogs jam, buvo įsikibęs jam į atlapus, paskui nusisuko ir nuėjo į svetainę paieškoti ko nors išgerti. Nuo šios akimirkos visi, įskaitant Munjosą Kaną, panoro užeiti į miegamąjį. Ten rado sėdintį ant lovos kapitoną. Rūkė ir skaitė mašinėle rašytus užrašus, kuriuos prieš tai buvo nuplėšęs nuo sienos. Atrodė ramus, nors cigaretės pelenai biro jam ant kojos. Vyderio tėvas apžiūrinėjo kai kurias iš šimtų nuotraukų, puošusių sienas ir dalį miegamojo lubų. Kadetas, kurio buvimo čia niekas negalėjo paaiškinti, galbūt jaunesnysis vieno iš karininkų brolis, pravirko ir ėmė keiktis, ir jį teko ištempti jėga. Reporteriai siurrealistai rodė nepasitenkinimą, bet tvardėsi. Pasak Munjoso Kano, kai kuriose iš nuotraukų jis atpažino seseris Garmendijas ir kitus dingusiuosius. Dauguma buvo moterys. Nuotraukų fonas beveik nesikeitė, iš to galima spręsti, kad tai ta pati vieta. Moterys atrodė lyg manekenai, kai kada išnarstyti, sulaužyti, nors Munjosas Kanas neatmeta, kad kokiais trisdešimt procentų atvejų fotografuojamos jos buvo gyvos. Apskritai nuotraukos (anot Munjoso Kano) buvo prastos kokybės, nors žiūrovams kelia labai ryškų įspūdį. Tvarka, kokia jos išdėstytos, nėra atsitiktinė: laikomasi vienos linijos, vienokio argumentavimo, vienos istorijos (chronologinės, dvasinės), vieno plano. Iškabintos ant lubų (pasak Munjoso Kano) primena pragarą, bet tuščią pragarą. Prisegtos (smeigtukais) keturiuose kambario kampuose priminė epifaniją (apsireiškimą). Beprotybės apsireiškimą. Kitose nuotraukų grupėse vyravo eleginis tonas (bet kaip iš tokių nuotraukų gali sklisti *nostalgija* ir *melancholija*? klausė savęs Munjosas

Kanas). Simbolių nedaug, bet jie iškalbingi. Fransua Ksavje de Maistro (jaunesniojo Žozefo de Maistro* brolio) knygos „Sankt Peterburgo vakarai“ viršelio nuotrauka. Perfotografuota jaunos blondinės, tarsi ištirpstančios ore, nuotrauka. Nukirsto ir ant pilkų, korėtų cementinių grindų numesto piršto nuotrauka.

Po pradinio sąmyšio greitai visi nuščiuvo. Atrodė, tarsi per namą būtų perbėgusi aukštos įtampos srovė, palikdama juos be žado, sako Munjosas Kanas vienoje iš nedaugelio aiškių savo knygos vietų. Mes žiūrėjome vienas į kitą kaip svetimi, mūsų veidai, aišku, buvo atpažįstami, bet kažkokie skirtingimums patiems nemalonūs, be išraikų ir buki, kokie paprastai būna idiotų ar lunatikų veidai. Tuo tarpu kai kurie išėjo neatsisveikinę, o tarp tų, kurie nusprendė likti, bute sklandė keistas brolystės jausmas. Kaip įdomią žinią Munjosas Kanas priduria, kad tą ypač keblią akimirką suskambo telefonas. Kadangi namų šeimininkas nejudėjo, į skambutį atsiliepė jis. Senio balsas pasiteiravo kažkokio Lučo Alvareso. Alio, alio? ar galite pakviesti Lučą Alvaresą? Munjosas Kanas neatsakęs perdavė ragelį namų šeimininkui. Ar kas nors pažįsta Lučą Alvaresą? paklausė šis po ilgos pauzės. Tokios ilgos, kad senis, spėja Munjosas Kanas, tikriausiai kalbėjo apie kitus dalykus, kažko klausinėjo ir galbūt tai buvo susiję su Luču Alvaresu. Niekas jo nepažinojo. Kai kurie susijuokė; tai buvo nervingas juokas, nuskambėjęs pernelyg garsiai. Čia toks asmuo negyvena, pasakė namų šeimininkas dar kurį laiką tyliai paklausęs ir padėjo ragelį.

* Joseph de Maistre (1753–1821) – prancūzakalbis savojietis filosofas, rašytojas, teisininkas ir diplomatas.

Nuotraukų kambaryje jau nieko nebebuvo, išskyrus Vyderį ir kapitoną, o bute, pasak Munjoso Kano, liko ne daugiau kaip aštuoni žmonės, tarp jų Vyderio tėvas, kuris neatrodė ypač susijaudinęs (jis elgėsi taip, tarsi būtų dalyvavęs – ko gero, nenoromis, – kadetų šventėje, kuri dėl jam neaiškios ar nuo jo nepriklausančios priežasties nenusisekė). Namų šeimininkas, pažįstamas nuo paauglystės, stengėsi į jį nežiūrėti. Kiti išgyvenusieji po šventės kalbėjosi ar kuždėjosi tarpusavyje, bet nutildavo jam prisiartinus. Nejauki tyla, kurią Vyderio tėvas bandė užglaistyti siūlydamas gėrimų, šaltų ir karštų, ir sumuštinių, kuriuos vienas ramiai sau paruošė virtuvėje. Neimkit į galvą, donai Chose, tarė vienas iš karininkų, žiūrėdamas į grindis. Aš ir neimu, Chavjeritai, atsakė Vyderio tėvas. Karloso karjeroje, tarė kitas, tai tik nereikšmingas slystelėjimas. Vyderio tėvas pažvelgė į jį taip, tarsi nesuprastų, apie ką šis kalba. Jis buvo mums malonus, prisimena Munjosas Kanas, buvo ant bedugnės krašto ir to nežinojo arba neteikė tam reikšmės, arba kaip reta tobulai apsimetė.

Paskui Vyderis išėjo iš kambario ir pašnekėjo su tėvu virtuvėje; niekas negirdėjo, apie ką. Bet tai truko ne ilgiau kaip penkias minutes. Kai išėjo, abu rankose laikė taures su alkoholiu. Kapitonas irgi išėjo išgerti, o paskui vėl užsidarė nuotraukų kambaryje perspėjęs, kad niekas daugiau neužeitų. Vienas iš leitenantų kapitonui nurodžius sudarė sąrašą su visų šventėje dalyvavusiųjų vardais. Kažkuris prisiminė priesaiką, kitas ėmė kalbėti apie apdairumą (mokėjimą laikyti paslaptį) ir džentelmenišką garbę. Kavalerijos garbė, tarė vienas, iki tol tarsi

miegojęs. Kažkuris įsižeidė ir pareiškė, kad ne kariais reikia abejoti, o civiliais, darydamas užuominą į porą reporterių siurrealistų. Šie ponai, pareiškė kapitonas, žino, kaip jiems pridera elgtis. Siurrealistai paskubėjo jam pritarti ir teigti, kad čia iš esmės nieko neįvyko, šiaip ar taip, jie juk tarp aukštuomenės. Paskui kažkuris paruošė kavos, o daug vėliau, bet dar gerokai prieš auštant pasirodė trys kariškiai ir vienas civilis ir prisistatė kaip žvalgybos darbuotojai. Buvusieji tame bute Providensijoje įsileido juos manydami, kad šie suims Vyderį. Iš pradžių žvalgybininkų atvykimas buvo priimtas su pagarba ir tam tikra baime (ypač iš reporterių pusės), bet minutės ėjo ir nieko neatsitiko, anie buvo nebylūs, kūnu ir siela atsidavę savo darbui, ir išgyvenusieji šventę liovėsi kreipę į juos dėmesį, tarsi tai būtų tarnai, netinkamu metu atėję švarintis. Kurį laiką, kuris visiems labai prailgo, žvalgybininkai ir kapitonas buvo užsidarę su Vyderiu tame kambaryje (vienas iš Vyderio draugų norėjo įeiti „palaikyti morališkai“, bet civiliškai apsirengęs vyras liepė jam nebūti idiotu ir leisti jiems ramiai dirbti); paskui pro uždarytas duris pasigirdo keiksmai, keletą kartų suskambėjo žodis „pakvaišęs“, o paskui stojo tyla. Vėliau žvalgybininkai išėjo taip pat tyliai, kaip ir atėjo, ir išsinešė tris dėžes nuo batų, kurias jiems parūpino buto šeimininkas, su parodos nuotraukomis. Ką gi, ponai, tarė kapitonas, prieš nusekdamas paskui juos, geriausia dabar jums šiek tiek pamiegoti ir pamiršti viską, kas čia vyko šią naktį. Pora leitenantų išsitempė „ramiai“, bet visi kiti buvo per daug išvargę, kad laikytųsi protokolo ar kokių nors ritualų, ir net nepalinkėjo jam labos nakties (ar dienos,

nes jau aušo). Kaip tik tą akimirką, kai kapitonas išėjo trenkęs durimis, – juokinga detalė, kurios niekas neįvertino, – Vyderis išėjo iš savo kambario, perėjo salę į nieką nežiūrėdamas ir priėjo prie lango. Atitraukė užuolaidas (lauke dar buvo tamsu, bet tolumoje, kalnų pusėje, jau buvo matyti silpna šviesa) ir užsidegė cigaretę. Karlosai, kas atsitiko? paklausė tėvas Vyderio. Tas neatsakė. Kurį laiką atrodė, kad niekas nekalbės (kad visi tuoj pat užmigs, negalėdami atitraukti akių nuo Vyderio figūros). Svetainė, prisimena Munjosas Kanas, priminė ligoninės priimamąjį. Ar tu suimtas? pagaliau paklausė buto šeimininkas. Spėju, kad taip, atsakė Vyderis, nusisukęs nuo visų, žiūrėdamas į Santjago šviesas. Jo tėvas prisiartino prie jo kankinamai lėtai, tarsi nesiryždamas padaryti tai, ką ketino, ir galiausiai priėjęs jį apkabino. Trumpas apkabinimas, į kurį Vyderis neatsakė. Žmonės linkę perdėti, tarė vienas iš reporterių siurrealistų. Užsičiaupk, nutraukė buto šeimininkas. Ir ką dabar darysime? paklausė vienas iš leitenantų. Miegosime ir išsipagiriosime, tarė buto šeimininkas.

Munjosas Kanas Vyderio daugiau niekad nebematė. Tačiau paskutinis vaizdas neišdildomas: didžiulė sujaukta svetainė, buteliai, lėkštės, pilnos peleninės, išblyškusių ir išvargusių žmonių grupė – ir Karlosas Vyderis šalia lango, be jokių nuovargio žymių laikantis viskio taurę nė trupučio nedrebančioje rankoje ir žvelgiantis į naktinį peizažą.

7

Po tos nakties žinios apie Karlosą Vyderį yra neaiškios, prieštaringos, jo miglomis apgaubta figūra nepastovioje Čilės literatūros antologijoje tai pasirodo, tai pradingsta, svarstoma apie jo pašalinimą iš Oro pajėgų per naktinį slaptą teismo posėdį, kuriame jis dalyvavo su paradine uniforma, nors besąlygiški jo gerbėjai mieliau jį įsivaizduotų juoda kazoko miline, su monokliu ir rūkantį ilgą dramblio kaulo pypkę. Paikiausi jo kartos protai teigia matę jį klajojantį po Santjagą, Valparaisą ir Konsepsjoną, besiverčiantį įvairiais darbais ir dalyvaujantį keistuose meniniuose renginiuose. Pasikeitė vardą. Jis siejamas su įvairiais literatūriniais vienadieniais žurnalais, kur skelbia pasiūlymus dėl hepeningų, kurių niekad neįgyvendins arba dar blogiau – įgyvendins slapta. Viename teatrui skirtame žurnale pasirodo trumpa vienaveiksmė pjesė, pasirašyta kažkokio Oktavijo Pačeko, apie kurį niekas nieko nežino. Pjesė daugiau nei keista: veiksmas vyksta Siamo dvynių pasaulyje, kur sadizmas ir mazochizmas – vaikų žaidimai. Šiame pasaulyje baudžiama tik už

mirtį, ir apie ją – apie nebūtį, nieką, gyvenimą po gyvenimo – per visą kūrinį dvyniai ir svarsto. Kiekvienas kurį laiką (arba ciklą, kaip tai vadina autorius) praleidžia kankindamas savo Siamo dvynį, kuriam praėjus kankinamasis pavirsta kankintoju ir atvirkščiai. Bet kad tai įvyktų, „reikia pasiekti dugną". Kaip lengva spėti, pjesė skaitytojo netausoja ir nuo jo neslepia jokių žiaurumo variantų. Jos veiksmas vyksta Siamo dvynių namuose ir prekybos centro automobilių aikštelėje, kur jie sutinka kitus dvynius ir šie parodo įvairiaspalvę randų gamą. Pjesė baigiasi ne kaip galima tikėtis – vieno iš dvynių mirtimi, o nauju skausmo ciklu. Galbūt jos moralas pernelyg paprastas: tik skausmas sieja su gyvenimu, tik skausmas geba jį *atskleisti*. Viename universitetiniame žurnale pasirodo eilėraštis pavadinimu „Nulinė burna"; eilėraštis, iš pažiūros šmaikšti Chlebnikovo parodija, palydimas trijų autoriaus piešinių, iliustruojančių „nulinės burnos akimirką" (tai yra aktą, kai kuo plačiau išsižiojus vaizduojamas nulis arba raidė o). Pasirašo vėl Oktavijus Pačekas, bet Bibjanas O'Rajanas atsitiktinai aptinka autoriaus skyrių Nacionalinės bibliotekos archyvuose, ir ten kartu yra Vyderio oro poezijos, Pačeko kūrinių teatrui ir tekstų, pasirašytų dar trimis ar keturiais vardais, pasirodžiusių mažo tiražo žurnaluose, kai kurie iš jų marginaliniai ir išleisti labai pigiai, kiti prašmatnūs, ant puikaus popieriaus, su daugybe nuotraukų (viename perteikiama beveik visa Vyderio oro poezija, su visų jo pasirodymų chronologija) ir padoriai sumaketuoti. Tų žurnalų kilmės vieta įvairi: Argentina, Urugvajus, Brazilija, Meksika, Kolumbija, Čilė. Jų pavadinimai veikiau žymi strategiją nei siekius: „Hibernija", „Germanija",

„Audra", „Ketvirtasis Argentinos Reichas", „Geležinis kryžius", „Gana hiperbolių!" (Buenos Airėse leidžiamas žurnalas), „Dvibalsiai ir balsių susiliejimai", „Odinas", „Des Sängers Fluch" (jame aštuoniasdešimt procentų straipsnių skelbiami vokiškai ir jo 1975 metų antro ketvirčio 4 numeryje pasirodo „politinis meninis" interviu su tokiu K. V., mokslinės fantastikos autoriumi čiliečiu, kur šis iš dalies supažindina su savo netrukus pasirodysiančio pirmojo romano siužetu), „Rinktinės atakos", „Brolystė", „Pastoralinė poezija ir miesto poezija" (kolumbietiškas žurnalas, vienintelis šiek tiek įdomus: laukinis, destruktyvus, su SS simbolika, narkotikais, nusikaltimais, *beat* kartos poetų metrika bei scenografija žaidžiančių vidurinės klasės jaunų motociklininkų poezija), „Marso paplūdimiai", „Baltoji armija", „Donas Perikas"... Bibjanas buvo apstulbęs: tarp žurnalų – bent septyni čilietiški, leisti tarp 1973 ir 1980 metų, apie kurių egzistavimą jis, manęs, kad žino viską, kas vyko Čilės literatūrinėje scenoje, nė nenutuokė. Viename iš jų, kuris vadinosi „Mėsos saulėgrąžos" (Nr. 1, 1979 m. balandis), Vyderis Masanobu slapyvardžiu (turimas omenyje ne samurajų karys, kaip būtų galima pamanyti, bet japonų dailininkas Okumuras Masanobu, 1686–1764) kalba apie humorą, juokingumo pojūtį, kruvinus ar nekruvinus literatūros pokštus, ir vienus, ir kitus žiaurius, apie privatų ir viešą groteską, apie tai, iš ko galima pasijuokti, apie nenaudingą nesaikingumą ir daro išvadą, kad niekas, *absoliučiai niekas* negali teisti šios mažosios literatūros, kuri pajuokoje gimsta, pajuokoje plėtojasi ir pajuokoje miršta. Visi rašytojai yra komiški, rašo Vyderis. Visi rašytojai yra Vargdieniai, netgi kilusieji iš pasiturinčių

šeimų, netgi Nobelio premijos laureatai. Taip pat jis randa ploną knygelę rudais viršeliais, 1/8 lanko formato, pavadintą „Interviu su Chuanu Saueriu". Knyga pažymėta leidyklos „Ketvirtasis Argentinos reichas" ženklu, bet nėra nei firmos adreso, nei leidimo metų. Neužtruko suprasti, kad Chuanas Saueris, kuris interviu atsakinėja į klausimus, susijusius su fotografija ir poezija, yra Karlosas Vyderis. Atsakymuose, ilguose monologuose, kur dažnai nukrypsta nuo temos, jis bendrais bruožais apmeta savo meno teoriją. Pasak Bibjano, nuviliančią, tarsi Vyderis silpnumo akimirką imtų ilgėtis normalumo, kuriuo niekada nepasižymėjo, ar Čilės valstybės pripažinimo oficialiu poetu, „stovinčiu kultūros sargyboje". Šleikštu, kaip ir tikėti tais, kurie sako matę Vyderį, Valparaise prekiaujantį kojinėmis ir kaklaraiščiais.

Kurį laiką Bibjanas, kada tik ištaikęs progą, laikydamasis atsargumo lankosi tame užsimetusiame bibliotekos skyriuje. Netrunka įsitikinti, kad skyrius vis papildomas naujais leidiniais (nors dažnai nuviliančiais). Kelias dienas jis manėsi radęs raktą, kaip rasti žmonių vengiantį Karlosą Vyderį, bet (prisipažįsta viename laiške) bijo, ir jo žingsniai tokie apdairūs ir baikštūs, kad labiau primena nieko neveikimą. Trokšta rasti Vyderį, trokšta jį pamatyti, bet nenori, kad Vyderis matytų jį, ir jo baisiausias košmaras – kad jį kurią nors naktį *randa* Vyderis. Galiausiai Bibjanas įveikia savo baimes ir kasdien ima budėti bibliotekoje. Vyderis nepasirodo. Bibjanas ryžtasi kreiptis į bibliotekininką, senuką, kurio didžiausia pramoga – rinkti informaciją apie *visų* Čilės rašytojų, išleistų ir neišleistų, gyvenimą ir stebuklingus žygius. Šis Bibjanui atskleidžia, kad žmogus, nereguliariai

papildąs Vyderio archyvą, tikriausiai yra jo tėvas, pensininkas iš Vinja del Maro, kuriam autorius paštu atsiunčia visus savo kūrinius. Padaręs šį atradimą, Bibjanas vėl įsirausia į Vyderio dokumentus ir prieina prie išvados, kad kai kurie autoriai, kuriuos jis iš pradžių laikė Vyderio literatūriniais slapyvardžiais, yra visiškai ne jo: tai tikri rašytojai arba slapyvardžiai, bet kitų, ne Vyderio, ir kad jis arba įbruka tėvui kūrinius, kurie jam nepriklauso, arba jo tėvas apgaudinėja save, priskirdamas sūnui kito autoriaus kūrinius. Išvada (laikina, nors tam tikra prasme galutinė, paaiškina Bibjanas) jam atrodo liūdna ir grėsminga ir nuo tol, saugodamas savo emocinę pusiausvyrą ir fizinę sveikatą, stengiasi sekti Vyderio kūrybos kelią, bet laikytis atokiai, niekad daugiau nebandyti prisiartinti prie jo asmeniškai.

Progų tam netrūko. Vyderio legenda kai kuriuose literatūriniuose būreliuose augo lyg puta. Kalbėta, kad tapo rozenkreiceriu, kad su juo bandė susisiekti viena Žozefo Peladano* sekėjų grupė, kad kai kuriuose „Amphithéâtre des sciences mortes“** puslapiuose užšifruota jo įsiveržimo „į vienos Tolimųjų Pietų šalies meną ir politiką“ įžvalga ir pranašystė. Kalbėta, kad gyvena kaip bėglys vienos vyresnės už jį moters dvare, atsidėjęs skaitymui ir fotografijai. Kalbėta, kad retkarčiais (ir nieko neįspėjęs) lankosi ultradešiniosios dailininkės Rebekos Vivar Vivanko, labiau žinomos kaip madam VV, salone (Pinočetas ir kariškiai jai yra skystablauzdžiai, kurie galiausiai atiduos respubliką

* Joseph Peladan (1858–1918) – prancūzų rašytojas simbolistas, okultistas, vienas rozenkreicerių judėjimo Prancūzijoje įkūrėjų.

** „Mirusių mokslų amfiteatras“.

krikščionims demokratams), menininkų ir kareivių bendruomenių Aiseno provincijoje iniciatorė, iššvaisčiusi vieną seniausių Čilės šeimų turtų ir devintojo dešimtmečio pradžioje uždaryta į beprotnamį (iš jos keistų kūrinių išsiskiria naujos karinių pajėgų uniformos dizainas ir dvidešimties minučių trukmės muzikinė poema, kurią turėtų atlikti penkiolikmečiai paaugliai įšventinimo į suaugusiųjų gyvenimą apeigose, o jas, anot madam VV, reikėtų atlikti šiaurės dykumose, Kordiljerų sniegynuose ar tamsiuose Pietų miškuose, priklausomai nuo gimimo datos, planetų išsidėstymo ir t. t.). 1977 metų pabaigoje pasirodo žaidimas (strateginis *wargame*) apie karą Ramiajame vandenyne, kuris, nepaisant daugiau nei kuklios reklaminės kampanijos, užgimstančioje nacionalinėje rinkoje neblogai prasisuko. Jo autorius, pasak žinovų (ir Bibjanas O'Rajanas jiems neprieštarauja), yra Karlosas Vyderis. Tas karinis žaidimas, suskirstytas į laikotarpius po penkiolika dienų ir apimantis visą karą, kuris nuo 1879 metų supriešino Čilę su Peru ir Bolivijos aljansu, publikai pristatomas kaip įdomesnis už „Monopolį", nors žaidėjai netrunka suprasti, jog tai dvejopo ar trejopo lygmens žaidimas. Pirmasis lygmuo, sunkusis, pilnas lentelių, – kaip ir klasikinis *wargame*. Antrasis magiškai leidžia paveikti mūšiuose dalyvavusių vadų asmenybę ir charakterį: pavyzdžiui, klausiama (ir pridedamos tos epochos nuotraukos), ar Artūras Pratas galėjo būti įsikūnijęs Jėzus Kristus (ir pateikiamoje nuotraukoje Artūras Pratas tikrai labai panašus į kai kuriuos Jėzaus Kristaus atvaizdus), o toliau klausiama, ar Artūras Pratas-Jėzus Kristus – *atsitiktinumas*, *simbolis* ar *pranašystė*. (Ir tęsiant klausiama *tikrosios* „Uaskaro" abordažo reikšmės,

tikrosios Prato laivo *Esmeralda* vardo reikšmės, *tikrosios* prasmės to, kad abu priešininkai – čilietis Pratas ir peruietis Grau – buvo katalonai.) Trečiasis lygmuo sukasi apie paprastus žmones, įsiliejusius į pergalingą Čilės kariuomenę, kuri nenugalėta nužygiavo iki Limos, ir apie *Limoje*, slaptame susirinkime, vykusiame mažoje pogrindinėje kolonijinių laikų bažnyčioje, įkurtą darinį, kurį įvairūs autoriai daugiau ar mažiau sėkmingai, bet su tuo pačiu komiškumo jausmu vadino *Čilės rase*. Žaidimo autoriui (tikriausiai Vyderiui) Čilės rasė įsikūrė vieną gūdžią 1882 metų naktį, kai okupacinei kariuomenei vadovavo generolas Patricijus Linčas. (Taip pat yra Linčo nuotraukų ir vėrinys klausimų – nuo jo vardo reikšmės iki slaptų kai kurių jo karinių kampanijų priežasčių, – kodėl kinai *garbino* Linčą? – prieš ir po to, kai jis buvo vyriausiasis vadas.) Žaidimas, nežinia, kaip perėjęs cenzūrą ir imtas pardavinėti, tikrai nesulaukė sėkmės, kaip tikėtasi, ir sužlugdė leidyklos savininkus. Šie pasiskelbė bankrutavę, nors ir buvo anonsavę du kitus to paties autoriaus žaidimus: vienas susijęs su kova su araukanais, o kito, ne *wargame*, veiksmas vyksta mieste, neaiškiai primenančiame Santjagą, bet galėtų būti ir Buenos Airės (šiaip ar taip, tai būtų Didysis Santjagas arba Didžiosios Buenos Airės), su detektyvine problematika, bet netrūksta ir dvasingumo, savotiškas „Pabėgimas iš Koldico“* ir žmogiškosios dalios misterija.

Šie du žaidimai niekada neišvydo dienos šviesos ir kurį laiką nedavė Bibjanui ramybės. Prieš nutrūkstant mūsų

* Koldicas – viduramžių kalėjimas netoli Leipcigo, manoma, kad iš ten buvo beveik neįmanoma pabėgti; su šiuo pavadinimu sukurta kompiuterinių žaidimų, kur dalyviams siūloma galimybė pasprukti.

susirašinėjimui, man pranešė, kad užklausė didelės privačios Jungtinių Valstijų žaidimotekos, ar kartais tie žaidimai nebuvo pardavinėjami ten. Kaip atsakymą gavo trisdešimties puslapių katalogą su visais žaidimais *wargame*, išleistais Jungtinėse Valstijose per pastaruosius penkerius metus. Ieškomo ten nerado. Apie detektyvinį žaidimą Didžiajame Santjage, kurio klasifikacija ir platesnė, ir sunkesnė, jam išvis nieko neatsakė.

Kita vertus, Bibjano paieškos Jungtinėse Valstijose neapsiribojo žaidimų pasauliu. Iš vieno draugo sužinojau (nors nežinau, ar ta istorija tikra), kad Bibjanas susisiekė su vienu, tarkim, literatūrinių retenybių kolekcionieriumi iš Filipo K. Diko draugijos Glen Elene, Kalifornijoje. Atrodo, Bibjanas ėmė susirašinėti su šiuo kolekcionieriumi, kuris domėjosi „slaptais pranešimais literatūros, dailės, teatro ir kino kūriniuose“, papasakojo Karloso Vyderio istoriją, ir tas amerikietis manė, kad toks veikėjas anksčiau ar vėliau turi išnirti Jungtinėse Valstijose. Tas žmogėnas vadinosi Gremas Grinvudas ir kaip tikras šiaurės amerikietis tvirtai ir karingai tikėjo blogio, absoliutaus blogio, egzistavimu. Pagal jo asmeninę teologiją pragaras – atsitiktinumų pynė ar grandinė. Serijinius nužudymus jis aiškino kaip „likimo smūgio sprogimą“. Nekaltųjų mirtis (visa tai, ką mūsų protas atsisako priimti) aiškino kaip šio išlaisvinto atsitiktinumo kalbą. Velnio namai, sakė jis, vadinasi Laimingas atsitiktinumas ir Sėkmė. Jis pasirodydavo vietinės televizijos programose, kalbėdavo Vakarų pakrantės ar Naujosios Meksikos, Arizonos ir Teksaso valstijų mažų radijų laidose ir skleidė savo požiūrį į nusikaltimą. Kaip būdą kovai su blogiu jis rekomendavo mokymąsi skaityti, tai

apimtų skaičius, spalvas, ženklus ir mažų daiktų rikiavimą, naktines ar rytines televizijos programas, užmirštus filmus. Tačiau jis netikėjo kerštu: buvo prieš mirties bausmę ir už radikalią kalėjimų reformą. Visada vaikščiojo ginkluotas ir gynė piliečių teisę nešiotis ginklą, vienintelį būdą išvengti valstybės sufašistėjimo. Kovą su blogiu neapribojo Žemės planeta, kuri jo kosmologijoje kartais buvo panaši į pataisos koloniją: kai kur kosmose, sakė jis, yra išlaisvintų zonų, kur atsitiktinumas neprasiskverbia ir kur vienintelis skausmo šaltinis – atmintis. Tų zonų gyventojus vadina angelais, o jų armijas – legionais. Ne taip literatūriškai, bet radikaliau nei Bibijanas leido laiką kaišiodamas nosį į visokias keistenybes, apie kurias tik sužinodavo. Jo draugai buvo įvairūs: detektyvai, kovotojai dėl mažumų teisių, feministės, ištremtos į Vakarų motelius, kino režisieriai ir prodiuseriai, niekad nesukūrę nė vieno filmo ir gyvenę tokį pat audringą ir vienišą gyvenimą kaip ir jis. Filipo Diko draugijos nariai, nors ir entuziastiški, bet apskirtai santūrūs žmonės, laikė jį bepročiu, bet nekenksmingu ir iš esmės geru žmogumi, be to, žymiu Diko kūrinių tyrinėtoju. Taigi kurį laiką Gremas Grinvudas budriai laukė kokių nors ženklų, kuriuos galėjo palikti Vyderis Jungtinėse Valstijose, bet veltui.

Kita vertus, pėdsakai, kuriuos jis palieka paslankioje Čilės poezijos antologijoje, yra vis menkesni. Eilėraštis, pasirašytas slapyvardžiu Pilotas, išspausdintas vienadieniame žurnale ir iš pirmo žvilgsnio atrodantis kaip įžūlus Oktavijo Paso eilėraščio plagiatas. Kitas, ilgesnis, pasirodęs gana prestižiniame Argentinos žurnale, apie seną tarnaitę indėnę, kuri apimta siaubo

pabėga iš namų nuo poeto žvilgsnio, nuo naujos meilės formos, pasak Bibjano, nenuilstamo interpretatoriaus, kalba apie Amaliją Maluendą, seserų Garmendijų tarnaitę mapučių genties indėnę, kuri dingo dvynių pagrobimo naktį ir kurią kai kurie Katalikų bažnyčios bendradarbiai, tiriantys dingimus, prisiekė matę netoli Mulčeno ar Santa Barbaros, gyvenančią rančoje ant Kordiljerų šlaito, globojamą giminaičių ir tvirtai pasiryžusią niekad nebekalbėti nė su vienu čiliečiu. Eilėraštis (Bibjanas man atsiuntė fotokopiją) įdomus, bet nieko neįrodo, net gali būti, kad parašytas ne Vyderio.

Viskas verčia manyti, kad jis atsižadėjo literatūros.

Tačiau jo kūryba gyvuoja, atsitiktinai (kaip, ko gero, jam būtų patikę), bet gyvuoja. Kai kurie jaunuoliai ją skaito, permąsto, seka juo, bet kaip sekti ką nors, kas nejuda, kuris stengiasi, regis, sėkmingai, tapti nematomas?

Galiausiai Vyderis palieka Čilę, palieka žurnaliukus, kur jo inicialais ar neįtikėtinais slapyvardžiais buvo spausdinami jo paskutiniai kūriniai, nenoromis parašyti darbai, pamėgdžiojimai, kurie likdavo skaitytojui nesuvokiami, ir pradingsta, nors jo fizinis nebuvimas (iš tiesų jis visada buvo nesanti figūra) nepadaro galo spekuliacijoms, prieštaringiems ir aistringiems skaitymams, kuriuos sukelia jo kūryba.

1986 metais būrelyje, kuris susirinko prie velionio Ibakačės pelenų urnos, pasklinda žinia apie laišką (ir apie jo buvimą greitai sužino visi), spėjamai atsiųstą Vyderio draugo, kur pranešama apie šio mirtį. Laiške neaiškiai kalbama apie literatūrinio testamento vykdytojus, bet Ibakačės būrelio nariai,

suinteresuoti išlaikyti nesuteptą savo ir mokytojo vardą, ryžtingai užsisklendė ir neatsakė į laišką. Pasak Bibjano, žinia buvo klaidinga, galbūt prasimanyta pačių velionio kritiko sekėjų, kurie panašiai kaip jų mokytojas jau kentė nuo senatvinės silpnaprotystės.

Tačiau netrukus pasirodo pomirtinė Ibakačės knyga „Ką skaito rašytojai“, kur jis cituoja Vyderį. Šioje knygoje, rinkinyje pavyzdžių ir anekdotų, tikriausiai neautentiškų ir pretenzingai lengvų, mielų, stengiamasi aprašyti pagrindinius skaitinius autorių, kuriuos Ibakačė karštai ar globėjiškai komentuodavo per savo ilgą kritiko karjerą. Taigi komentuojami Huidobro skaitymo pomėgiai ir biblioteka (nuostabūs), Nerudos (numanomi), Nikanoro Paros (Vitgenšteinas ir Čilės liaudies poezija! Tikriausiai Para papokštavo su patikliu Ibakače arba Ibakačė pajuokavo su būsimais skaitytojais), Rosamelio del Valjės, Diaso Kasanuevos* ir daugelio kitų skaitiniai; krinta į akis, kad neminimas Enrikė Linas, prisiekęs antikvaro apologeto priešas. Tarp jaunųjų Vyderis yra jauniausias (tai liudija Ibakačės tikėjimą juo). Skyriuje apie jo skaitinius kritiko stilius, paprastai pilnas įmantrybių arba bendrybių, tipiškų šiek tiek manieringam laikraščio apžvalgininkui (koks iš esmės ir buvo), pamažu (ir be jokių šuolių!) atsisako šventiškai familiaraus tono, su kuriuo aptaria kitus savo stabus, draugus ar sekėjus. Savo kabineto vienatvėje Ibakačė bando sukurti Vyderio paveikslą. Pamiklinęs atmintį stengiasi suprasti Vyderio balsą, dvasią, veidą, įsivaizduotą per ilgą naktį pokalbių telefonu, bet jam nepavyksta, ir

* Humberto Díaz Casanueva (1906–1992) – Čilės poetas, diplomatas.

ta nesėkmė triukšminga ir pastebima jo užrašuose, jo prozoje, kuri nuo šelmiškos pereina prie pamokomos (bendras Lotynų Amerikos publicistų bruožas), o nuo pamokomos prie melancholiškos, sutrikusios. Skaitiniai, kuriuos Ibakačė priskiria Vyderiui, įvairūs ir galbūt labiau kritiko prasimanyti negu tikri: Herakleitas, Empedoklis, Eschilas, Euripidas, Simonidas, Anakreontas, Kalimachas, Onestas Korintietis. Leidžia sau Vyderio atžvilgiu sąmojį nurodydamas, kad dvi pagrindinės jo antologijos – „Gomurio antologija" ir „Čilės poezijos antologija" (nors galbūt gerai įsižiūrėjus tai visai ne pokštas). Jis pabrėžia, kad Vyderis – tas Vyderis, kurio balsas kitame laido gale skambėjo lyg lietus, lyg dargana, ir kai tai sako antikvaras, reikia suprasti pažodžiui, – susipažino su „Nusivylusiojo pokalbiu su savo siela" ir atidžiai perskaitė Džono Fordo* „Gaila, kad ji kekšė"; šio autoriaus raštus, įskaitant parašytus su bendraautoriais, jis išsamiai komentavo. (Pasak Bibjano, iš prigimties nepatiklaus, labiausiai tikėtina, kad Vyderis tik matė itališką filmą, pastatytą pagal Fordo pjesę, kuris Lotynų Amerikoje buvo rodomas 1973 metais ir kurio didžiausias ir galbūt vienintelis privalumas buvo jaunos ir jaudinančios Šarlotės Rampling dalyvavimas.)

Fragmentas, skirtas „perspektyvaus Čilės poeto Karloso Vyderio" kūrybos skaitymams, staiga nutrūksta, tarsi Ibakačė ūmai būtų suvokęs, kad žengia į tuštumą.

Bet yra ir kai kas daugiau: straipsnyje apie Ramiojo vandenyno pakrantės jūreivių kapines, šleikščiame ir nešvankiame tekste, perspausdintame iš knygos, pavadintos „Ofortai

* John Ford (1894–1973) – JAV kino režisierius ir rašytojas.

ir akvarelės“, Ibakačė visai ne vietoje, tarp pasakojimo apie kapines netoli Ventanaso ir kitas Valparaiso apylinkes, aprašo vakarą bevardėje gyvenvietėje, tuščią aikštę, kur virpa ilgi svyruojantys šešėliai, ir jauno vyro siluetą su tamsiu lietpalčiu ir šaliku aplink kaklą, iš dalies dengiančiu veidą. Ibakačė ir nepažįstamasis kalbasi, bet tarp jų – nuo žibinto krentančios šviesos juosta, stačiakampis, kurio nė vienas iš jų nedrįsta pereiti. Jų balsai, nepaisant juos skiriančio atstumo, yra aiškūs. Nepažįstamasis kartais vartoja šiurkštų žargoną, kuris nedera prie jo malonaus tembro, bet šiaip abu pašnekovai kalba kultūringai. Tas susitikimas, kuriam reikia visiško konfidencialumo, baigiasi aikštėje pasirodžius įsimylėjėlių porai, lydimai šuns. Pertrauka, trukusi tiek, kiek trunka atodūsis ar mirksnis, palieka Ibakačę vieną, atsirėmusį į lazdą, mąstyti apie keistumą ir likimą. Susitikimas iš tikrųjų galėjo baigtis ir pasirodžius porai karabinierių. Nepažįstamasis pranyksta tarp apleistos aikštės augmenijos, tarp jos šešėlių. Ar tai buvo Vyderis? Ar kritiko vaizduotės vaisius? Kas žino.

Nepaisant gandų apie jo mirtį ir nesant įrodymų, kad jis gyvas, užuot bėgant metams nugrimzdęs į užmarštį, Vyderis tampa mitine figūra ir jo pretenzingos idėjos randa pasekėjų. Kai kurie entuziastai leidžiasi į pasaulį nusiteikę jį rasti ir jei ne parsitempti jį atgal į Čilę, tai bent su juo nusifotografuoti. Viskas veltui. Vyderio pėdsakai dingsta Pietų Afrikoje, Vokietijoje, Italijoje... Po ilgos piligrimystės, kurią kai kas pavadintų vieno, dviejų, trijų mėnesių turistine kelione, vykę jo ieškoti jaunuoliai grįžta pralaimėję ir be lėšų.

Karloso Vyderio tėvas, spėjamai vienintelis žinojęs jo buvimo vietą, mirė 1990 metais. Visų pamiršta urna su jo plaikais yra vienoje kukliausių Valparaiso municipalinių kapinių kampelių.

Pamažu į Čilės literatūrinius būrelius prasiskverbia iš esmės raminanti idėja (nes laikai ėmė keistis), kad Karlosas Vyderis iš tikrųjų *miręs*.

1992 metais jo vardas vėl blyksteli teisminiame tyrime apie kankinimus ir dingusiuosius be žinios. Tai pirmas kartas, kai jis viešai minimas neliteratūriniame kontekste. 1993 metais jis susiejamas su *nepriklausoma operatyvine grupe*, atsakinga už kelių studentų mirtį Konsepsjono srityje ir Santjage. 1994 metais išeina Čilės žurnalistų knyga apie dingusius be žinios ir jis vėl ten minimas. Taip pat išleidžiama Oro pajėgas palikusio Munjoso Kano knyga, kurios viename skyrių smulkmeniškai aprašomas (nors Munjoso Kano proza kartais neatsispiria perdėto įkarščio, nervingo jausmingumo pagundai) vakarėlis su nuotraukomis bute Providensijoje. Prieš kelerius metus Bibjanas O'Rajanas kuklioje mažo formato poezijos knygų leidykloje išleido „Naują raganių sugrįžimą“. Knyga turėjo pasisekimą, todėl leidyklos tiražai pakilo iki neįsivaizduojamų aukštumų. „Naujas raganių sugrįžimas“ – patrauklus esė apie fašistinius literatūrinius Pietų Kūgio sąjūdžius 1972–1989 metais (stilistiškai jis kažkuo primena detektyvinius romanus, kuriuos aš ir Bibjanas rydavome Konsepsjono metais). Ten netrūksta mįslingų ir keistų personažų, tačiau pagrindinė figūra, kuri vienintelė iškyla tarp prakeiktojo dešimtmečio verpetų ir vapalionių, be abejo, yra Karlosas

Vyderis. Kaip įprasta sakyti su liūdesiu Pietų Amerikoje, jo figūra spindi sava vidine šviesa. Skyrius, kurį Bibjanas paskiria Vyderiui (didžiausias knygoje), vadinasi „Ribų tyrimas", ir jame, atsisakęs šiaip jau objektyvaus ir santūraus tono, Bibjanas būtent ir kalba apie spindesį, tarsi perpasakotų siaubo filmą. Tam tikrą akimirką nelabai sėkmingai palygina jį su Viljamo Bekfordo* „Vateku". Šiuo atžvilgiu cituoja Borcheso žodžius: „Teigiu, kad čia kalbama apie tikrai klaikų literatūros Pragarą". Jo aprašymai, apmąstymai, kuriuos jam sukelia Vyderio poetika, yra netvirti, tarsi šio buvimas greta jį trikdytų ir išmuštų iš pasirinkto kurso. Ir tikrai, Bibjanas, kuris atvirai juokiasi iš argentiniečių ar brazilų kankintojų, susidūręs su Vyderiu pastėrsta, ne vietoje vartoja būdvardžius, piktnaudžiauja nešvankybėmis, kokiais nors „šūdais" ar „šikti", stengiasi nemirksėti, kad jo personažas (lakūnas Karlosas Vyderis, savamokslis Ruisas-Taglė) nepranyktų už horizonto linijos, bet niekas, o juo labiau literatūroje, neįstengia ilgai nemirksėti, ir Vyderis nuolat pranyksta.

Jo ginti stoja tik trys seni ginklo draugai. Visi trys atsargos karininkai, visus tris veda meilė tiesai ir nesuinteresuotas altruizmas. Pirmasis, armijos majoras, sako, kad Vyderis buvo jautrus ir išsilavinęs žmogus, dar viena žiaurių metų, kai sprendėsi respublikos likimas, auka, žinoma, savaip. Antrasis, karo žvalgybos seržantas, labiau leidžiasi į kasdienes smulkmenas; jo vaizduojamas Vyderis – energingas jaunuolis, pokštininkas, darbštuolis (o žinia, buvo karininkų, kurie nieko nedarė), žmoniškas

* William Beckford (1760–1844) – žymus XVIII a. anglų meno kolekcionierius, Britanijos parlamento narys, gotikinio romano „Vatekas" autorius.

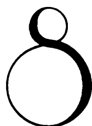
savo pavaldiniams, su kuriais, nepasakysiu, kad elgėsi kaip su vaikais, nes dauguma buvome vyresni už jį, bet kaip su jaunesniais broliukais. Mano broliukai, sakydavo Vyderis, kartais net nepritinkamai, su plačia šypsena veide (o kodėl jis toks laimingas?). Trečiasis, karininkas, lydėdavęs jį kai kuriuose žygiuose į Santjagą – jų buvo nedaug, kaip pasistengė patikslinti, – teigė, kad Oro pajėgų leitenantas darydavo tik tai, ką privalėjo daryti visi čiliečiai, ar norėjo, bet negalėjo padaryti. Pilietiniuose karuose belaisviai – kliuvinys. Šios maksimos ir laikėsi Vyderis ir kai kurie kiti, ir kas istorijos žemės drebėjimo epicentre galėtų apkaltinti jį, kad persistengė atlikdamas pareigą? Kartais, mąsliai pridūrė, belaisvio pribaigimas – daugiau malonė negu bausmė: *Karlitas Vyderis matė pasaulį tarsi nuo ugnikalnio, pone, į visus mus ir į save žiūrėjo tarsi iš labai toli, ir visi, atleiskite už atvirumą, jam atrodėme kaip vargani šliužai; jis buvo toks, jo istorijos knygoje Gamta nesielgė pasyviai, veikiau priešingai, judėjo ir pliekė mus, nors šiuos kirčius mes, vargšai neišmanėliai, įpratę priskirti nesėkmei arba likimui...*

Pagaliau vienas pesimistas ir drąsus teisėjas jį įtraukia kaip kaltinamąjį į bylą, kuri niekad nepajudės iš mirties taško. Vyderis, žinoma, teisme nepasirodo. Kitas teisėjas, šįkart iš Konsepsjono, jį pavadina pagrindiniu įtariamuoju byloje dėl Anchelikos Garmendijos nužudymo ir jos sesers bei tetos dingimo. Amalija Maluenda, Garmendijų tarnaitė iš mapučų genties, pasirodo kaip netikėta liudytoja ir vieną savaitę jos dalyvavimas yra aukso gysla žurnalistams. Prabėgę metai, regis, privertė ją pamiršti ispanų kalbą. Jos pasisakymai pilni

mapučiškų posakių, kuriuos du katalikų kunigai, jos asmens sargybiniai, nepaliekantys jos vienos nė akimirkai, imasi išversti. Nusikaltimo naktis jos atmintyje virto ilga žmogžudysčių ir neteisybių istorija. Jos istorija priminė cikliškai besikartojantį epą, tad tie, kurie su nuostaba jos klausėsi, suprato, kad iš dalies tai jos, pilietės Amalijos Maluendos, buvusios Garmendijų tarnaitės, istorija, bet iš dalies – Čilės istorija. Teroro istorija. Siaubo istorija. Taigi kai ji kalba apie Vyderį, leitenantas, regis, tampa daugeliu asmenų vienu metu: įsibrovėlis, įsimylėjėlis, karys, demonas. Kalbėdama apie seseris Garmendijas, lygina jas su oru, daržovėmis, šunyčiais. Prisimindama pragaištingąją nusikaltimo naktį, sako, kad girdėjo ispanišką muziką. Paprašyta patikslinti, ką reiškia „ispaniška muzika“, ji atsako: grynas įniršis, pone, grynas beprasmiškas įniršis.

Nė viena iš bylų neišsprendžiama. Per daug šalyje problemų, kad būtų galima užsiimti kaskart vis miglotesne seniai dingusio serijinio žudiko figūra.

Čilė jį pamiršta.

Kaip tik tada scenoje pasirodo Abelis Romeras ir iš naujo atsirandu aš. Mus Čilė irgi pamiršo.

Romeras buvo vienas garsiausių Aljendės epochos policininkų. Dabar jam per penkiasdešimt, jis žemo ūgio, tamsaus gymio, baisiai liesas ir juodais plaukais, suteptais briliantinu ar geliu. Jo šlovė, jo maža legenda susijusi su dviem kriminaliniais įvykiais, kurie kadaise sukrėtė, kaip įprasta sakyti, juodosios čilietiškos kronikos skaitytojus. Pirmasis – žmogžudystė (dėlionė, sakė Romeras), įvykdyta Valparaise, pensiono Ugaldės gatvėje kambaryje. Auka buvo rasta su peršauta kakta, o kambario durys buvo užstumtos skląsčiu ir užremtos kėde. Langai buvo uždaryti iš vidaus; be to, bet kas, išlipantis pro juos, būtų matomas iš gatvės. Nusikaltimo ginklas rastas šalia lavono, tad iš pradžių nuomonė buvo nedviprasmiška: savižudybė. Bet pirmosios ekspertizės atskleidė, kad auka neiššovė nė vieno šūvio. Velionis vadinosi Pisaru ir, kiek žinoma, neturėjo priešų; gyveno tvarkingą, gana vienišą gyvenimą ir neturėjo užsiėmimo, nei iš ko pragyventi, nors

greitai paaiškėjo, kad tėvai, pasiturinti pietiečių šeima, jam kas mėnesį pervesdavo tam tikrą sumą. Šis atvejis sužadino žurnalistų susidomėjimą: kaip žudikas išėjo iš aukos kambario? Užsklęsti skląstį iš lauko buvo beveik neįmanoma – tai buvo patikrinta kituose pensiono kambariuose. Užsklęsti skląstį ir dar užremti duris kėde virš rankenos – neįsivaizduojama. Tyrė langus: vieną kartą iš dešimties, jei jie uždaromi staigiu, stipriu judesiu, kaištis užsišaudavo. Bet norint pabėgti pro čia, reikėjo būti ekvilibristu ir kad niekas nematytų iš gatvės, o žmogžudystė įvyko valandą, kai joje paprastai pilna žmonių, taigi nepasisektų, jei kas pakeltų akis į viršų ir tave pastebėtų. Pagaliau, kadangi nebuvo kitų alternatyvų, policija padarė išvadą, kad žudikas pabėgo pro langą, ir nacionalinėje spaudoje jis buvo pakrikštytas ***ekvilibristu.*** Tada iš Santjago atsiuntė Romerą, ir šis išaiškino nusikaltimą per dvidešimt keturias valandas (kitų aštuonių tardymo, kuriame jis nedalyvavo, pakako, kad žudikas pasirašytų prisipažinimą, kuris nedaug skyrėsi nuo laikytosios tyrimo linijos). Įvykiai, kaip paskui man apie juos papasakojo Romeras, klostėsi taip: auka, Pisaras, turėjo kažkokių reikalų su pensiono šeimininkės sūnumi, tokiu Enrike Martinesu Koralesu, kitaip Enrikitu arba Anri, aistruoliu Vinja del Maro hipodromo, kur nuolat rinkosi, pasak Romero, prastos reputacijos žmonės arba su *juoda dalia*, kaip rašė Viktoras Hugo, kurio kūrinys „Vargdieniai“ – vienintelis „universalus literatūros brangakmenis“, kurį Romeras prisipažįsta skaitęs jaunystėje, nors, deja, laikui bėgant visiškai jį pamiršo, išskyrus Žavero savižudybę (prie „Vargdienių“ dar grįšiu vėliau). Atrodo, tas Enrikitas buvo prasiskolinęs ir kažkokiu būdu į savo

reikalus įtraukė Pisarą. Kurį laiką, kol Enrikitą persekiojo bloga lemtis, abu draugai kartu leisdavosi į avantiūras, apmokamas nieko neįtariančių aukos tėvų. Bet vieną dieną pensiono šeimininko sūnaus reikalai pasitaiso ir jis pasprunka nuo Pisaro. Šis pasijunta apgautas. Jie kivirčijasi, apsikeičia grasinimais, ir vieną dieną Enrikitas ateina į Pisaro kambarį ginkluotas pistoletu. Ketino tik pagąsdinti, o ne nužudyti, bet per pačią spektaklio kulminaciją, kai Enrikitas nukreipia vamzdį į Pisaro galvą, pistoletas netyčia iššauna. Ką daryti? Ir kaip tik tada, savo blogiausiame košmare, Enrikitas vienintelį kartą per visą gyvenimą pasielgia genialiai. Žino, kad jei ims ir išeis, įtarimai netrukus kris ant jo. Žino, kad jei Pisaro nužudymo nepagražins, netrukus ims įtarti jį. Todėl jam reikia perrengti nusikaltimą paslapties ir neįtikėtinumo rūbais. Užrakina duris iš vidaus, užstato kėdę, kad būtų patikimiau, įbruka pistoletą į velionio ranką, patikrina langus, ar uždaryti, ir kai mano, kad savižudybės scenografija paruošta, pasislepia spintoje ir laukia. Jis pažįsta savo motiną ir kitus pensiono gyventojus, kurie tuo metu valgo arba svetainėje žiūri televizorių, žino, neabejoja, kad jie nelaukdami karabinierių išlauš duris. Ir tikrai – durys išlaužiamos, ir Enrikitas, kuris net neuždarė spintos, ramiai prisijungia prie kitų pensiono gyventojų, su siaubu spoksančių į Pisaro kūną. Byla buvo labai paprasta, sako Romeras, bet man suteikė nepelnytą šlovę, už kurią vėliau brangiai sumokėjau.

Bet labiau jis išgarsėjo ištyręs pagrobimo bylą Las Karmenese, dvare netoli Rankagvos, keli mėnesiai prieš karinį perversmą. Pagrindinis veikėjas joje buvo Kristobalas Sančesas Grandė,

vienas turtingiausių šalies verslininkų, kuris, kaip spėjama, dingo patekęs į rankas kairuoliškai organizacijai, už jo paleidimą iš vyriausybės reikalavusiai astronominės pinigų sumos. Kelias savaites policija nežinojo, ką daryti. Romeras, vadovavęs vienai iš trijų operatyvinių grupių, ieškojusių Sančeso Grandės, neatmetė galimybės, kad šis pagrobimą suvaidino. Kelias dienas buvo sekamas jaunuolis iš „Tėvynės ir laisvės“, kol šis neatsargiai atvedė seklius į Las Karmeneso dvarą. Ten, kol pusė Romero vyrų supo didįjį namą, išstatęs tris snaiperius, su pistoletais abiejose rankose ir lydimas jaunučio detektyvo vardu Kontrerasas, drąsiausio iš visų, jis įsibrovė į namą ir suėmė Sančesą Grandę. Susišaudyme žuvo du „Tėvynės ir laisvės“ galvažudžiai, gynę verslininką, o Romeras ir vienas iš dengusiųjų užpakalinę namo dalį buvo sužeisti. Už šią operaciją iš Aljendės rankų jis gavo medalį „Už drąsą“, ir darbe tai buvo didžiausias jo gyvenimo pasitenkinimas, gyvenimo, jo paties žodžiais, veikiau kupino nuoskaudų, o ne džiaugsmų.

Žinoma, aš prisiminiau jo vardą. Buvo tapęs įžymybe. Dažnai pasirodydavo kriminalinėje kronikoje (prieš ar po sporto puslapių?), sykiu su vardais vietų, kurias tuomet laikėme gėdingomis (nežinojome, kas yra gėda), septintojo ir aštuntojo dešimtmečio nusikaltimo Trečiajame pasaulyje scenografija: skurdūs namai, dykvietės, prastai apšviesti vasarnamiai. Ir buvo gavęs medalį „Už drąsą“ iš Aljendės rankų. Medalį pamečiau, liūdnai tarė jis, ir nebeturiu jokios nuotraukos, kuri tai įrodytų, bet lyg vakar atsimenu dieną, kai jį man įteikė. Vis dar buvo panašus į policininką.

Po perversmo trejus metus praleido kalėjime, o paskui išvyko į Paryžių, kur gyveno versdamasis atsitiktiniais darbais. Apie tų darbų pobūdį niekad nieko man nesakė, bet pirmaisiais metais Paryžiuje ko tik nedarė: tai klijavo afišas, tai naktimis valė grindis įstaigose, kai pastatai užrakinti ir galima daug galvoti. Paryžiaus pastatų paslaptys. Šitaip vadino naktinius įstaigų pastatus, kai visi aukštai tamsūs, išskyrus vieną, o paskui ir čia užgęsta šviesa ir užsidega kitur, o paskui gęsta ši ir taip toliau. Retkarčiais, jei naktinėtojas praeivis ar afišų klijuotojas ilgam sustodavo, galėdavo pamatyti, kaip kažkas pasirodo vieno šių tuščių pastatų lange ir kurį laiką ten pasilieka, rūkydamas arba apžiūrinėdamas miestą, įsisprendęs rankomis: vyras ar moteris iš naktinės švaros tarnybos.

Romeras buvo vedęs, turėjo sūnų ir puoselėjo planus grįžti į Čilę bei pradėti naują gyvenimą.

Kai jo paklausiau, ko jis nori (bet jau buvau įsileidęs jį į namus ir užkaitęs vandens arbatai), atsakė, kad eina Karloso Vyderio pėdomis. Bibjanas O'Rajanas jam buvo davęs mano adresą Barselonoje. Pažįstat Bibjaną? Atsakė, kad nepažįsta. Asmeniškai ne. Parašiau jam laišką, jis man atrašė, paskui kalbėjomės telefonu. Labai būdinga Bibjanui, tariau aš ir pagalvojau, kiek laiko jo nemačiau: beveik dvidešimt metų. Jūsų draugas – geras žmogus, tarė Romeras, ir, atrodo, labai gerai pažįsta poną Vyderį, bet manau, kad jūs jį pažįstate geriau. Netiesa, atsakiau. Aš jums užmokėsiu, tarė Romeras, jei padėsite man jį rasti. Tai sakydamas apžiūrinėjo mano namus, tarsi vertintų, už kiek tiksliai gali mane nupirkti. Pamaniau, kad nedrįsiu eiti šiuo keliu,

taigi nusprendžiau patylėti ir palaukti. Įpyliau jam arbatos. Gėrė ją su pienu ir, panašu, kad mėgavosi. Atsisėdęs prie mano stalo atrodė mažesnis ir liesesnis nei iš tikrųjų buvo. Galiu jums pasiūlyti du šimtus tūkstančių pesetų, tarė. Gerai, bet kuo galiu jums padėti?

Tuo, kas susiję su poezija, tarė jis. Vyderis buvo poetas, aš buvau poetas, jis nebuvo poetas, taigi norint rasti poetą, jam reikia kito poeto pagalbos.

Pasakiau, kad man Karlosas Vyderis ne poetas, o nusikaltėlis. Gerai jau, gerai, tarė Romeras, nebūkime nepakantūs, galbūt Vyderiui ar kam nors kitam *jūs* nesate poetas ar esate prastas poetas, o jis ar jie yra, žiūrint pro kokį stiklą žiūrėsi, kaip sakė Lope de Vega, ar taip nemanote? Du šimtai tūkstančių grynais, dabar pat? paklausiau. Du šimtai tūkstančių kaipmat, tarė jis energingai, bet atminkite, kad nuo šiol dirbate man, o aš noriu rezultatų. O kiek moka jums? Užtektinai, tarė, tas, kas mane pasamdė, turi daug pinigų.

Kitą dieną atėjo į mano namus su penkiasdešimt tūkstančių pesetų voke ir lagaminu, pilnu literatūrinių žurnalų. Likusią dalį atiduosiu, kai man perves pinigus, tarė. Paklausiau, kodėl jis mano, kad Karlosas Vyderis gyvas. Romeras nusišypsojo (jo šypsena buvo lyg žebenkšties ar lauko pelės) ir pasakė, jog tai jo klientas tiki, kad jis gyvas. Ir kas jus verčia galvoti, kad jis gyvena Europoje, o ne Amerikoje ar Australijoje? Susidėliojau, kas tai per žmogus, atsakė. Paskui pakvietė mane į restoraną Taljerso gatvėje, kurioje aš gyvenau (jis buvo apsistojęs kukliame ir padoriame Ospitalio gatvės pensione, už kelių žingsnių

nuo mano namų), ir pokalbis sukosi apie jo metus Čilėje, apie šalį, kurią abu prisiminėme, apie Čilės policiją, kurią Romeras (didelei mano nuostabai) laikė viena geriausių pasaulyje. Jūs fanatikas ir šovinistas, tariau jam, kai valgėme desertą. Užtikrinu jus, visai ne, atsakė, kai dirbau Kriminalinių tyrimų skyriuje, nebuvo nužudymo, kuris būtų neišaiškintas. O vaikinai, kurie ėjo dirbti į Kriminalinį skyrių, visi buvo gerai išsilavinę, gerais pažymiais baigę vidurinę ir paskui trejus metus studijavę akademijoje su puikiais profesoriais. Prisimenu, kaip kriminalistas Gonsalesas Savala, amžinatilsį daktaras Gonsalesas Savala, sakydavo, kad dvi geriausios pasaulio policijos, bent kiek tai susiję su žmogžudystėmis, yra anglų ir čiliečių. Paprašiau jo manęs nejuokinti.

Iš restorano išėjome ketvirtą, prie valgio išgėrę du butelius vyno. Ispaniškas vynas ir dar šnekučiuojantis, tarė Romeras, geresnis už prancūzišką. Paklausiau, ar jis ką nors turi prieš prancūzus. Jis tarsi apsiniaukė ir atsakė, kad nori iš ten išvykti, tik tiek, pernelyg jau daug metų gyvena.

Gėrėme kavą bare „Céntriko" ir kalbėjomės apie „Vargdienius". Romerui Žanas Valžanas, kuris paskui pavirto Madlen, o paskui Fošlevanu, atrodė kaip eilinis personažas, kokį galima sutikti marguose Lotynų Amerikos miestuose. O Žaveras, priešingai, jam buvo išskirtinis. Šis žmogus, sakė jis man, yra kaip psichoanalizės seansas. Man nesunku buvo suprasti, kad Romeras niekad nesilankė pas psichoanalitiką, nors jam tai atrodė prestižiška kaip niekas kita. Žaveras, Viktoro Hugo policininkas, kurį atjautė ir kuriuo žavėjosi, šiuo požiūriu jam

buvo kaip prabanga, „patogumas, kuriuo tik retkarčiais galime pasimėgauti“. Paklausiau, ar jis matęs filmą, prancūzišką, labai seną. Ne, atsakė: žinau, kad yra miuziklas, rodomas Londone, bet ir jo nesu matęs, turėtų būti panašu į „Gėlių galeriją“. Kaip jau sakiau, jis nieko neprisiminė iš romano, bet nepamiršo, kad Žaveras nusižudo. Aš tuo abejojau. Galbūt filme to nerodo. (Stengiantis prisiminti į galvą man ateina tik du vaizdai: 1832 metų barikados su studentų ir berniūkščių bruzdesiu ir ką tik Valžano išgelbėto Žavero, stovinčio prie kloakos, žvelgiančio kažkur už horizonto, figūra ir tikrai didingas, tarsi krioklio, į Seną krintančių nuotekų triukšmas. Nors labiausiai tikėtina, kad painioju ar suplaku skirtingus filmus.) Šiandien, tarė Romeras skonėdamasis paskutiniais kavos su alkoholiu lašais, bent šiaurės amerikiečių filmuose, policininkai tik skiriasi. O štai Žaveras nusižudo. Ar pastebite skirtumą?

Paskui pakilo su manimi per penkis aukštus iki mano namų, atidarė lagaminą ir išdėjo žurnalus ant stalo. Skaitykite neskubėdamas, tarė, o aš šiek tiek paturistausiu. Kokius muziejus man rekomenduojate? Atsimenu, kad neaiškiai jam nupasakojau, kaip pasiekti Pikaso muziejų, o iš ten – Šventosios šeimos bažnyčią, ir tada Romeras išėjo.

Praėjo trys dienos, kol vėl jį pamačiau.

Visi jo palikti žurnalai buvo europietiški. Iš Ispanijos, Prancūzijos, Portugalijos, Italijos, Anglijos, Šveicarijos, Vokietijos. Buvo net vienas iš Lenkijos, du iš Rumunijos ir vienas iš Rusijos. Dauguma buvo mažatiražiai. Kai kurie prancūziški, vokiški ir itališki leidiniai atrodė profesionaliai ir solidžiai finansiškai

paremti, bet likusieji buvo namudinės gamybos – nuo atšviestų kopijų net iki mimeografo (vienas iš rumuniškų leidinių), ir rezultatas krito į akis: prasta kokybė, pigus popierius, nekoks dizainas bylojo apie padugnių literatūrą. Perverčiau juos visus. Pasak Romero, kuriame nors jų turėjo bendradarbiauti Vyderis, žinoma, kitu vardu. Tai nebuvo įprasti dešiniųjų literatūriniai žurnalai: keturis iš jų leido skustagalvių grupės, du buvo nereguliarūs futbolo aistruolių organai, bent septyni daugiau kaip pusę savo puslapių skyrė mokslinei fantastikai, trys priklausė *wargames* klubams, keturi užsiėmė okultizmu (du itališki ir du prancūziški), ir tarp šių vienas (itališkas) atvirai propagavo velnio garbinimą, bent penkiolika buvo atvirai nacistiniai, kokius šešis buvo galima priskirti pseudoistorinei „revizionizmo“ srovei (tris prancūziškus, du itališkus ir vieną prancūzakalbį šveicarišką), vienas, rusiškas, buvo chaotiškas visa ko minėta mišinys, bent tokią išvadą padariau iš karikatūrų (labai gausių, tarsi jų potencialūs skaitytojai rusai staiga būtų virtę beraščiais, bet mano laimei, nes nemoku rusiškai), beveik visi buvo rasistiniai ir antisemitiniai.

Antrą dieną rimtai susidomėjau, ką skaitau. Gyvenau vienas, neturėjau pinigų, mano sveikata buvo gana šiaip sau, seniai mano kūrybos niekur nespausdino, pastaruoju metu net nerašiau. Mano likimas man atrodė apgailėtinas. Manau, kad ėmiau priprasti prie savigailos. Romero žurnalai, visi sukrauti ant stalo (nusprendžiau valgyti stačias virtuvėje, kad nereikėtų jų judinti), krūvelėmis pagal valstybes, leidimo datas, politinę kryptį ar literatūrinį žanrą, paveikė mane lyg priešnuodis. Antrą skaitymo

dieną pasijutau prastai fiziškai, bet netrukau atrasti, kad dėl mano prastos savijautos kaltas miego trūkumas ir bloga mityba, taigi nusprendžiau nusileisti į gatvę, nusipirkti sumuštinį su sūriu, o paskui pamiegoti. Kai po šešių valandų pabudau, buvau žvalus ir pailsėjęs, geidžiau toliau skaityti pirmąkart ar iš naujo (ar atspėti, priklausomai nuo to, kokia žurnalo kalba), kaskart vis labiau įsiveldamas į Vyderio istoriją, kuri buvo istorija apie kažką daugiau, nors tuomet nesupratau, apie ką. Vieną naktį ta tema net sapnavau. Sapnavau, kad plaukiu dideliu mediniu laivu, galbūt galeasu, ir mes kertame Ramųjį vandenyną. Buvau šventėje denio paskuigalyje ir žvalgydamasis į jūrą rašiau eilėraštį ar galbūt dienoraščio puslapį. Tada kažkoks senis suriko: *tornadas! tornadas!*, bet ne galeaso denyje, o jachtoje ar stovėdamas ant molo. Visai kaip vienoje Romano Polanskio filmo „Rozmari kūdikis" scenoje. Tą akimirką galeasas ėmė skęsti, ir visi išlikę gyvi liko plūduriuoti jūroje. Pamačiau Karlosą Vyderį, įsikibusį į statinę su brendžiu. Aš plaukiau įsikibęs į supuvusį rąstą. Bangos mus tolino vieną nuo kito, ir tą akimirką supratau, kad Vyderis ir aš keliavome *tame pačiame* laive, tik jis prisidėjo prie to, kad jį paskandintų, o aš padariau mažai ką arba nieko, kad jis nepaskęstų. Taigi kai po trijų dienų grįžo Romeras, pasitikau jį beveik kaip draugą.

Jis nenuėjo į Pikaso muziejų nei į Šventosios šeimos bažnyčią, bet aplankė „Camp Nou"* muziejų ir naująjį akvariumą. Niekad gyvenime, sakė jis, nebuvau iš taip arti matęs ryklio, įspūdinga, patikėkit. Kai paklausiau jo nuomonės apie „Camp

* „Camp Nou" – stadionas Barselonoje.

Nou", atsakė, kad jis visada manęs, jog tai geriausias stadionas Europoje. Gaila, kad „Barcelona" praėjusiais metais pralaimėjo klubui „Paris Saint Germain". Tik nesakykit, Romerai, kad jūs *culé**. Jis nežinojo to žodžio. Paaiškinau, ir jam jis pasirodė linksmas. Kurį laiką jo tarsi čia nebuvo. Esu laikinas *culé*, tarė. Europoje man patinka „Barcelona", bet širdies gilumoje sergu už „Colo-Colo". Na ką padarysi, pridūrė liūdnai ir išdidžiai.

Tą vakarą, kai pavalgėme užkandinėje Barselonetoje, jis paklausė, ar perskaičiau žurnalus. Tuo ir užsiimu, atsakiau. Kitą dieną pasirodė su televizoriumi ir vaizdajuostėmis. Tai jums, turėkite omenyje, kad tai mano kliento dovana. Nežiūriu televizoriaus, tariau. Ir blogai darote, nežinote, kokios daugybės įdomių dalykų netenkate. Nekenčiu konkursų, pridūriau. Kai kurie labai įdomūs, atsakė Romeras. Ten paprasti žmonės, savamoksliai, besivaržantys su visu pasauliu. Prisiminiau, kad Vyderis tolimais Konsepsjono laikais buvo arba dėjosi savamoksliu. Aš skaitau knygas, Romerai, tariau, o dabar žurnalus, ir kartais rašau. Matyti, kur gi ne, atsakė Romeras. Ir tuoj pat pridūrė: neužsigaukit, visada gerbiau kunigus ir rašytojus, kurie nieko neturi. Prisimenu Polo Niumeno** filmą, tarė, buvo toks rašytojas, ir jam suteikė Nobelio premiją, ir tada jis prisipažino, kad visus tuos metus užsidirbo pragyvenimui rašydamas detektyvus ir pasirašydamas slapyvardžiu. Gerbiu tokius rašytojus, tarė. Mažai būsite jų pažinęs, atsakiau ironiškai. Romeras to nepastebėjo. Jūs pirmas, pridūrė. Paskui man

---

* *Culé* – ispaniškai „aistruolis".

** Paul Newman (1925–2008) – JAV aktorius, kino režisierius.

paaiškino, kad nesugebėjo susitarti dėl televizoriaus pensione, kur gyveno, o mano, kad aš turiu pažiūrėti tris vaizdajuostes, kurias jis atsinešė. Man atrodo, kad susijuokiau grynai iš baimės. Tariau: nesakykite, kad ten Vyderis. Taip, pone, visuose trijuose filmuose, atsakė Romeras.

Įjungėme televizorių, ir prieš paleisdamas vaizdo grotuvą Romeras pabandė pažiūrėti, ar gali pagauti kokį kanalą, bet nieko neišėjo. Jums reikės nusipirkti anteną, tarė. Paskui uždėjo pirmąją vaizdajuostę. Taip ir likau sėdėti prie stalo, šalia žurnalų. Romeras atsisėdo ant vienintelio fotelio, buvusio svetainėje.

Tai buvo pornografiniai mažo biudžeto filmai. Pirmojo viduryje (Romeras buvo atsinešęs butelį viskio ir žiūrėjo filmą gurkšnodamas mažais gurkšneliais) prisipažinau, kad neturiu jėgų pažiūrėti tris pornografinius filmus iš eilės. Romeras palaukė pabaigos, o tada išjungė vaizdo grotuvą. Pažiūrėkite juos šį vakarą, vienas, neskubėdamas, tarė slėpdamas butelį viskio virtuvės kampe. Ar turiu atpažinti Vyderį tarp aktorių? paklausiau prieš jam išeinant. Romeras mįslingai nusišypsojo. Svarbiausia yra žurnalai, filmai – tai mano idėja, rutina, ir tiek.

Tą vakarą pažiūrėjau tuodu filmus, kurių dar nebuvau matęs, o paskui iš naujo pirmą, o paskui vėl kitus du. Vyderis niekur nepasirodė. Kitą dieną nepasirodė ir Romeras. Pamaniau, kad filmai – tai Romero pokštas. Tačiau Vyderio buvimas mano namuose darėsi vis stipresnis, tarsi filmai kokiu nors būdu būtų jį iškvietę. Nereikia daryti dramos, kartą patarė man Romeras. Bet jaučiau, kad visas mano gyvenimas eina šuniui ant uodegos.

Grįžęs Romeras vilkėjo naują kostiumą, ką tik nupirktą, atnešė dovaną ir man. Karštai troškau, kad tai nebūtų koks drabužis. Atidariau paketą: jame gulėjo Garsijos Markeso romanas – kurį jau buvau skaitęs, bet to nesakiau, – ir pora batų. Pasimatuokite, tarė, tikiuosi, kad tinkamas dydis, ispaniški batai labai vertinami Prancūzijoje. Su nuostaba pamačiau, kad batai man kaip tik.

Paaiškinkite man pornografinių filmų mįslę, paprašiau. Ar nieko keisto nepastebėjote, nenormalaus, kas atkreiptų dėmesį? pasiteiravo Romeras. Iš jo išraiškos supratau, kad jam nusišikt ant tų filmų, žurnalų, visko, išskyrus galbūt planuojamą sugrįžimą su šeima į Čilę. Aš tik žinau, kad tas šunsnukis Vyderis kasdien vis labiau mane apsėda, tariau. O tai gerai ar blogai? Nesišaipykite, Romerai, atsakiau. Gerai, papasakosiu jums vieną istoriją, tarė Romeras, leitenantas yra visuose šiuose filmuose, bet už kameros. Vyderis – šių filmų režisierius? Ne, atsakė Romeras, operatorius.

Paskui papasakojo man grupės, kuri kūrė pornografinį filmą Tarento įlankos viloje, istoriją. Vieną rytą, prieš kokius porą metų, visi buvo rasti negyvi. Iš viso šeši žmonės: trys aktorės, du aktoriai ir operatorius. Buvo įtarti režisierius ir prodiuseris, ir juos sulaikė. Taip pat suėmė vilos šeimininką, advokatą de Koriljaną, susijusį su atvirais smurtiniais pornografiniais filmais: tai yra tokiais, kur filmuojami nesuvaidinti nusikaltimai. Visi turėjo alibi, ir juos paleido. Po kurio laiko ta byla pateko į archyvą. Kaip su tuo susijęs Karlosas Vyderis? Buvo kitas operatorius, toks R. P. Inglišas. Jo italų policija taip ir nerado.

Inglišas – tai Vyderis? Pradėjęs tyrimą Romeras taip ir manė ir kurį laiką keliavo po Italiją ieškodamas žmonių, galėjusių pažinoti Inglišą, rodė seną Vyderio nuotrauką (tą, kurioje Vyderis pozuoja šalia lėktuvo), bet nerado nieko, kas būtų prisiminęs operatorių, tarsi šis nebūtų egzistavęs ar turėjęs veidą, kurį būtų galima prisiminti. Pagaliau vienoje Nimso klinikoje sutiko aktorę, kuri dirbo su Inglišu ir jį prisiminė. Aktorė vadinosi Džoana Silvestri ir buvo daili, tarė Romeras, gražiausia moteris, kokią tik esu matęs gyvenime, prisiekiu. Gražesnė už jūsų žmoną? paklausiau norėdamas kiek paerzinti. Žmogau, manoji jau senstelėjusi ir nesiskaito, atsakė Romeras. Aš irgi, pridūrė beveik iš karto. Šiaip ar taip, tai buvo gražiausia mano matyta moteris. Kas tiesa, tai tiesa: pati dailiausia mergiotė. Moteris, prieš kurią reikėtų nusiimti skrybėlę, patikėkite. Paklausiau, kaip ji atrodė iš išvaizdos. Šviesi, aukšta, su žvilgsniu, kuris grąžina į vaikystę. Aksominis žvilgsnis, su liūdesio ir ryžto plykstelėjimais. Be to, buvo puikaus stoto ir labai baltos odos, su tuo alyviniu atspalviu, kokio gausu Viduržemio jūros pakrantėse. Moteris, apie kokią galima užsisvajoti, bet ir su ja gyventi, dalintis vargais ir bėdomis. Tai patvirtino, sakė Romeras, jos stotas, oda, išmintingas žvilgsnis. Niekad nemačiau jos atsistojusios, bet įsivaizduoju, kad turėjo būti kaip karalienė. Klinika nebuvo prabangi, vis dėlto turėjo mažą sodą, kuris popiet prisipildydavo pacientų, daugiausia prancūzų ir italų. Paskutinį kartą, kai daugiau pabuvome kartu, pakviečiau ją nusileisti (galbūt būgštaudamas, kad viena su manimi kambaryje nuobodžiaus). Pasakė, kad negali. Kalbėjomės prancūziškai, bet protarpiais ji įterpdavo kokį

itališką posakį. Šitai ji pasakė itališkai, bičiuli, žiūrėdama man į veidą, ir pasijutau bejėgiškiausiu, labiausiai sumautu nelaimėliu pasaulyje. Nemoku paaiškinti: vos nepravirkau tiesiog ten. Bet susivaldžiau ir stengiausi toliau kalbėtis apie dalykus, susijusius su man pavestu reikalu. Jai atrodė juokinga, kad aš čilietis ir ieškau tokio Inglišo. Čilės detektyvas, tarė ji man šypsodamasi. Lovoje su sukryžiuotomis rankomis ir keliomis pagalvėmis už nugaros ji atrodė kaip katė. Jos kojų kontūrai po antklodėmis buvo kaip stebuklas: bet ne vienas iš tų, kurie sutrikdo, o kurie pradvelkia lyg oras ir nuramina, noriu pasakyti, tampi ramesnis nei buvai. Kad ją kur šimts, kokia buvo graži, staiga ištarė Romeras. Ar ji sirgo? Merdėjo, tarė Romeras, ir buvo vienišesnė už šunį, bent tokią baisią išvadą padariau tuodu vakarus, kuriuos praleidau klinikoje, ir, nepaisant to, išliko rami ir giedra. Jai patiko kalbėtis, jautėsi, kad lankymai ją pagyvindavo (neatrodo, kad lankytojų buvo daug, nors iš tikrųjų ką aš žinau), ji nuolat skaitė arba rašė laiškus, arba užsidėjusi ausines žiūrėjo televizorių. Skaitė naujienų ir moteriškus žurnalus. Jos palata buvo labai tvarkinga ir gerai kvepėjo. Ji ir palata. Spėju, kad prieš priimdama lankytojus perbraukdavo šukomis plaukus ir pasišlakstydavo odekolonu arba kvepalais kaklą ir rankas. Tik taip galiu tai įsivaizduoti. Paskutinį kartą, kai ją mačiau, prieš mums atsisveikinant ji įjungė televizorių ir surado itališką kanalą, per kurį, nežinau, ką rodė. Bijojau, kad tai vienas filmų, kuriame ji vaidina. Prisiekiu, tuomet nebūčiau žinojęs, ką daryti, ir visas mano gyvenimas būtų apsivertęs. Bet tai buvo pokalbių laida, kur ėmė interviu iš vieno seno jos draugo. Padaviau jai ranką

ir išėjau. Prie durų nesusilaikiau ir atsigręžiau pasižiūrėti į ją. Jau buvo užsidėjusi ausines ir jos išvaizda, įsivaizduojate, kaip keista, buvo lyg marsietės, nežinau, kaip kitaip apibūdinti, tarsi palata būtų buvusi erdvėlaivio kabina, o ji būtų valdžiusi jį tvirta ranka. Kas galiausiai nutiko? paklausiau jau nenorėdamas pasišaipyti iš Romero. Nieko nenutiko, ji prisiminė Inglišą ir gana gerai man jį apibūdino, bet tokį apibūdinimą atitinkančių žmonių Europoje tikriausiai tūkstančiai, ir neatpažino jo senoje nuotraukoje, kai šis buvo lakūnas, žinoma, praėjo daugiau kaip dvidešimt metų, drauguži. Ne, tariau, kas nutiko Džoanai Silvestri? Mirė, atsakė Romeras. Kada? Praėjus keliems mėnesiams po to, kai ją mačiau, būdamas Paryžiuje perskaičiau apie tai „Liberation“ nekrologų skiltyje. Ir niekad nematėte nė vieno jos filmo? paklausiau. Džoanos Silvestri? Ne, žmogau, kaip jums šauna į galvą, niekada. Net iš smalsumo? Net dėl to, aš vedęs vyras ir jau seniai ne vaikas, tarė Romeras.

Tą vakarą vakarieniauti pakviečiau aš. Valgėme Rjeros gatvėje, pigiame šeimyniniame restorane, o paskui leidomės paklaidžioti po kvartalą. Kai ėjome pro atidarytą videoklubą, pasiūliau Romerui užeiti. Ar tik nesumanėte išsinuomoti vaizdajuostės su ja, girdėjau jo balsą už nugaros. Nepasitikiu jūsų apibūdinimu, noriu žinoti, kokia ji buvo iš tikrųjų. Pornografiniai filmai užėmė tris lentynas klubo gilumoje. Manau, kad prieš tai į videoklubą buvau įžengęs tik kartą. Jau seniai nesijaučiau taip gerai, nors viduje degiau. Romeras kurį laiką pasirausė. Mačiau, kaip jo tamsios ir gumbuotos rankos naršo po vaizdajuostes, ir jau vien nuo to man buvo gera. Štai, tarė jis. Jis buvo

teisus, ji buvo labai graži moteris. Kai išėjome, suvokiau, kad visame kvartale buvo atidarytas vienintelis videoklubas.

Kitą dieną, kai Romeras atėjo pas mane, tariau jam, kad manau aptikęs Karlosą Vyderį. Jei vėl jį pamatytumėte, ar atpažintumėt? Nežinau, atsakiau.

9

Tai mano paskutinis pranešimas iš pabaisų planetos. Daugiau niekad nepasinersiu į literatūros šūdo jūrą. Nuo šiol tykiai rašysiu sau eilėraščius ir dirbsiu, kad nemirčiau iš bado, ir nebandysiu spausdinti parašyto.

Iš žurnalų kolekcijos, sukrautos ant mano stalo, du patraukė mano dėmesį. Iš kitų būtų galima sudaryti įvairiaspalvę psichopatų ir šizofrenikų antologiją, bet tik šie du turėjo *élan* – polėkio, ypatingo sumanymo, kuris galėjo patraukti Karlosą Vyderį. Abu buvo prancūziški: pirmas laikraščio „Literatūrinė Evrė“ numeris ir trečias žurnalo „Naktiniai Araso sargai“ numeris. Kiekviename iš jų radau po kritinį tokio Žiulio Defo straipsnį, nors laikraštyje gan savavališkai pasinaudota eiliuota forma. Bet pirma turiu pakalbėti apie Raulį Delormą ir *Rašytojų barbarų* sektą.

Gimęs 1935 metais, Raulis Delormas pabuvo kareiviu ir maisto produktų pardavėju, kol susirado nuolatinį namų prižiūrėtojo darbą Paryžiaus centre (ir labiau jam tinkamą dėl

nesunkios stuburo ligos, įgytos tarnaujant legione). 1968 metais, kai studentai statė barikadas, o būsimi Prancūzijos romanistai plytgaliais daužė savo licėjų langus arba pirmąkart mylėjosi, jis nusprendė įkurti *Rašytojų barbarų* sektą arba sąjūdį. Taigi kai vieni intelektualai išėjo užkariauti gatvių, buvęs legionierius užsidarė mažyčiame Rue des Eaux gatvės namų prižiūrėtojo būste ir ėmė kurti savo naujos literatūros pavidalą. Mokymąsi sudarė du iš pažiūros paprasti žingsniai. Nusišalinimas nuo žmonių ir skaitymas. Dėl pirmo žingsnio reikėjo nusipirkti maisto savaitei arba pasninkauti. Be to, norint išvengti nepageidaujamų lankytojų, reikėjo pranešti, kad jis nieko nepriima arba iškeliavęs, arba pasigavo užkrečiamą ligą. Antrasis žingsnis buvo sudėtingesnis. Pasak Delormo, reikėjo susilieti su šedevrais. Tai jis darė itin keistu būdu: tuštindamasis ant Stendalio romanų, šnypšdamasis snarglius į Viktoro Hugo puslapius, masturbuodamasis ir išliedamas sėklą ant Gotjė* ar Banvilio** knygų, vemdamas ant Dodė*** tomų, šlapindamasis ant Lamartino puslapių, pjaustydamasis skutimosi peiliukais ir kruvindamas Balzako ar Mopasano kūrinius, galop atiduodamas knygas sumenkinimo procesui, kurį Delormas vadino sužmoginimu. *Barbariško* ritualo savaitės rezultatas buvo kambarys, pilnas suniokotų knygų, nešvarumų ir smarvės, kur voliojosi literatūros pameistrys, nuogas arba su šortais, purvinas ir tampomas mėšlungio lyg naujagimis ar veikiau kaip pirmoji žuvis, nusprendusi iššokti iš vandens ir

* Pierre Jules Théophile Gautier (1811–1872) – prancūzų rašytojas, literatūros ir meno kritikas, žurnalistas.

** Théodore de Banville (1823–1891) – prancūzų rašytojas ir literatūros kritikas.

*** Alphonse Daudet (1840 –1897) – prancūzų rašytojas.

gyventi ant kranto. Anot Delormo, *rašytoją barbarą* tokia patirtis sustiprina ir, kas tikrai svarbu, jis šiek tiek išmoksta rašymo meno, įgyja išminties „tikrame suartėjime“, „tikroje asimiliacijoje“ (kaip tai vadino Delormas) su klasikais, kūniškame suartėjime, kuris laužė visus kultūros, akademiškumo ir technologijos primestus barjerus.

Nežinau, kaip, bet netrukus jau turėjo kelis sekėjus. Tai buvo žmonės kaip ir jis, žemos kilmės ir be jokio išsilavinimo, ir nuo 1968 metų dukart per metus užsidarydavo, vieni ar grupėmis po du, tris ar net keturis asmenis mažose mansardose, namų prižiūrėtojų būstuose, viešbučio kambariuose, priemiesčių nameliuose, galiniuose parduotuvių bei vaistinių kambariuose ir ruošė dirvą ateiti naujajai literatūrai, tai literatūrai, kuri galėjo būti visų, pasak Delormo, bet praktiškai buvo tik išdrįsusiųjų pereiti ugnies tiltu. Belaukdami pripažinimo, jie leido mažatiražius žurnalus, kuriuos patys ir pardavinėjo laikinose prekyvietėse, išsisklaidžiusiose nesuskaičiuojamuose naudotų knygų ir žurnalų turgeliuose, kurių knibžda Prancūzijos gatvėse ir aikštėse. Dauguma barbarų, žinoma, buvo poetai, nors kai kurie rašė apsakymus, o kiti surizikuodavo kurti mažas pjeses. Jų žurnalai buvo lėkštais arba fantastiniais pavadinimais (laikraštyje „Literatūrinė Evrė“ pateiktas šio judėjimo publikacijų sąrašas): „Vidinės jūros“, „Literatūrinis Provanso lankstinukas“, „Tolono menų ir literatūros žurnalas“, „Naujoji literatūros mokykla“ ir t. t. Žurnale „Naktiniai Araso sargai“ (iš tikrųjų leidžiamame Naktinių Araso sargų tarnybos) pateikta gana vaizdinga ir skrupulinga barbarų antologija; paantrašte „Kai pomėgis tampa

profesija“ išspausdinti Delormo, Sabrinos Martin, Ilzės Kraunic, M. Polo, Antuano Dubako ir Antuano Madrido eilėraščiai; pateikta tik po vieną kiekvieno eilėraštį, išskyrus Delormą (trys) ir Dubaką (du). Norint pabrėžti, jog tai poetų pomėgis, po jų vardais ir šalia keistų dokumentinių nuotraukų skliausteliuose skaitytojas informuojamas apie jų kasdienius užsiėmimus, ir taip buvo galima sužinoti, kad Kraunic buvo medicinos sesers padėjėja Strasbūro senelių namuose, kad Sabrina Martin atlikdavo ruošos darbus įvairiuose Paryžiaus namuose, kad M. Polas buvo mėsininkas, o Antuanas Madridas ir Antuanas Dubakas užsidirbdavo frankų pardavinėdami laikraščius vieno centrinio Paryžiaus bulvaro kioskuose. Delormo ir jo šutvės nuotraukose buvo kai ko, kas nepaaiškinamai traukė dėmesį: pirma, visi įdėmiai žvelgė į kamerą ir todėl tiesiai skaitytojui į akis, tarsi būtų susilažinę vaikiškai (ar bent bergždžiai) pabandyti jį užhipnotizuoti; antra, visi be išimties atrodė pasitikintys savimi ir užtikrinti, atsparūs pašaipoms ir abejonėms, kas, gerai pagalvojus, turbūt nėra reta tarp prancūzų literatų. Į akis krito amžiaus skirtumas, jei kas ir siejo rašytojus barbarus, tai tikrai ne suvokimas, kad jie priklauso tai pačiai kartai. Tarp Delormo, kuriam buvo suėję (nors neatrodė) šešiasdešimt, ir Antuano Madrido, kuriam dar nesukako nė dvidešimt dvejų, buvo bent dvi kartos. Prieš tekstus tiek viename, tiek kitame žurnale buvo pateikta „Barbariškos literatūros istorija“, parašyta kažkokio Chavjero Rubergo, ir savotiškas paties Delormo manifestas, pavadintas „Pomėgis rašyti“. Abiejuose buvo informuojama, veikiau pedantiškai ir nerangiai Delormo tekste, bet vikriai ir

elegantiškai Rubergo tekste (prie jo maža bibliografinė pastaba, tikriausiai jo paties ir sudaryta, jį pristato kaip buvusį siurrealistą, buvusį komunistą, buvusį fašistą, knygos apie „savo draugą" Salvadorą Dali, pavadintą „Dali ir pasaulio opera: kaltinimas ir gynyba", autorių, šiuo metu pensininką, gyvenantį Puatu), apie barbariškos literatūros kilmę ir gaires, žyminčias jos pogrindinę ir ne visada ramią evoliuciją. Be Rubergo ir Delormo pastabų juos būtų lengva palaikyti aktyviais (ar gal veikiau savanoriais) kokių nors priemiesčių darbininkiško rajono literatūros dirbtuvių nariais. Jų veidai buvo neišsiskiriantys: Sabrina Martin atrodė liūdna trisdešimtmetė, Antuanas Madridas sudarė santūraus ir kuklaus vaikino įspūdį, iš tų, kurie įpratę laikytis atokiai, Antuanas Dubakas buvo plikas, trumparegis keturiasdešimtmetis, Kraunic buvo galima palaikyti neapibrėžto amžiaus biuro darbuotoja, tačiau joje, regis, slypėjo didžiuliai nestabilios energijos ištekliai, M. Polas buvo plevėsa, prakaulaus veido penkiasdešimtmetis, ežiuku kirptais plaukais, didele kaulėta nosimi, prie kaukolės priplotomis ausimis, išsišovusiu Adomo obuoliu, ir Delormas, vadas, atrodė kaip tik toks, koks buvo: buvęs legionierius ir stiprios valios žmogus. (Bet kaip galėjo *šiam* vyrui šauti į galvą, kad išniekinant knygas galima patobulinti šnekamąją ir rašomąją prancūzų kalbą? Kokiu savo gyvenimo momentu jis atrado pagrindinius principus, slypinčius už šio *ritualo*?) Greta Rubergo (kurį žurnalo „Naktiniai Araso sargai" redaktorius vadino naujojo literatūrinio sąjūdžio Jonu Krikštytoju) tekstų buvo išspausdinti Žiulio Defo tekstai. Žurnale tai buvo esė, o laikraštyje – eilėraštis. Pirmajame trūkčiojančiu ir nuožmiu

stiliumi buvo teigiama, kad literatūrą turi rašyti ne literatai (lygiai kaip ir politika – beje, taip ir vyko, dėl to autorius sveikino save – turėtų užsiimti svetimi politikai žmonės). Būsima literatūros revoliucija, rašė Defo, tam tikra prasme bus pastarosios sunaikinimas. Poeziją kurs ne poetai ir skaitys ne skaitytojai. Tai galėjo parašyti bet kas, pamaniau, net pats Rubergas (bet jo stilius buvo visiškai kitoks: jautėsi, kad Rubergas buvo senas, ironiškas, nuodingas, kadaise elegantiškas, buvo europietis, literatūra jam – laivybai tinkama upė, be abejo, su pavojinga vaga, bet upė, o ne uraganas, lekiantis bekraštėmis Žemės tolybėmis) ar Delormas (tariant, kad šis, išskrodęs šimtus XIX amžiaus prancūzų rašytojų knygų, pagaliau išmoko rašyti proza, o tai būtų labai drąsi prielaida), bet kas, geidžiantis sudeginti pasaulį, bet nuojauta man sakė, kad jog tas buvusio Paryžiaus namų prižiūrėtojo gynėjas buvo Karlosas Vyderis.

Apie eilėraštį (jo pasakojimas man priminė – mano amžinai gėdai – ištraukas iš Džono Keidžo* poetinio dienoraščio, priraizgyto eilių, kurios skambėjo taip, lyg Chulianą del Kasalasą** ar Magaljanesą Mourė*** būtų išvertęs į prancūzų kalbą išprotėjęs japonas) mažai ką galiu pasakyti. Tai buvo paskutinis Karloso Vyderio sąmojis. Karloso Vyderio rimtumas.

* John Cage (1912–1992) – JAV kompozitorius, vienas žymiausių avangardinės muzikos kūrėjų, pianistas, poetas, muzikos teoretikas.

** Julián del Casai (1863–1893) – Kubos poetas modernistas.

*** Magallanes Moure (1878–1924) – Čilės poetas romantikas, dramaturgas.

10

Romerą vėl pamačiau tik po dviejų mėnesių.

Į Barseloną jis grįžo suliesėjęs. Išsiaiškinau, kur yra Žiulis Defo, tarė. Visą laiką buvo čia pat, visiškai šalia, kartu su mumis, sakė. Ir nepatikėsi, ar ne? Romero šypsena mane išgąsdino.

Jis sublogo ir tapo panašus į šunį. Eime, paliepė tą patį pavakarį, kai sugrįžo. Paliko lagaminą mano namuose ir prieš išeidamas įsitikino, ar užrakinau duris. Nesitikėjau, kad viskas vyks taip greitai, spėjau pasakyti. Romeras pažiūrėjo į mane iš koridoriaus ir tarė, ruoškitės, turime atlikti nedidelę kelionę, viską papasakosiu pakeliui. Ar tikrai jį radome? paklausiau. Nežinau, kodėl pasakiau daugiskaita. Radome Žiulį Defo, patvirtino jis ir neaiškiai pajudino galvą, ir tas gestas galėjo reikšti bet ką. Nusekiau paskui jį lyg lunatikas.

Manau, kad daug mėnesių, o gal ir metų nebuvau išvykęs iš Barselonos, ir stotis Katalonijos aikštėje (už kelių metrų nuo mano namų) man atrodė visiškai nepažįstama, šviesi, pilna naujų įtaisų, kurių paskirtis man buvo nesuprantama. Pats

vienas būčiau nesugebėjęs suktis taip tiksliai ir vikriai, kaip tai darė Romeras, ir šis iš anksto suvokė ar numatė lengvai nuspėjamą mano kaip keliautojo bukumą bei nerangumą ir apsiėmė praskinti man kelią pro aparatus, saugojusius peronų prieigą. Paskui, kelias minutes tyliai palaukę, sėdome į priemiestinį traukinį ir važiavome palei Maresmę iki Blaneso Kosta Bravos pradžios, tuoj už Torderos upės. Kol vykome iš Barselonos, paklausiau, kas yra jo klientas. Vienas kraštietis, atsakė Romeras. Pravažiavome dvi metro stotis ir įvažiavome į priemiesčius. Netikėtai pasirodė jūra. Blanki saulė apšvietė paplūdimius, kurie sekė vienas kitą kaip vėrinio karoliukai, pakibę ne ant kaklo, o tuštumoje. Kraštietis? Ir kokia jam iš viso to nauda? Geriau, kad jūs to nežinotumėte, atsakė Romeras, bet galite įsivaizduoti. Ar jis daug moka? (Jei moka daug, pamaniau, galutinis šio tyrimo rezultatas tegali būti vienas.) Pakankamai, tai kraštietis, praturtėjęs pastaraisiais metais, atsiduso jis, bet ne užsienyje, o pačioje Čilėje, matote, kas dedasi, atrodo, dabar Čilėje daugelis turtėja. Šitai aš girdėjau, pasakiau norėdamas, kad tai nuskambėtų sarkastiškai, bet išėjo tik liūdnai. O ką jūs darysite su pinigais, ar vis tebegalvojate grįžti į Čilę? Taip, aš noriu grįšti, atsakė Romeras. Po minutėlės pridūrė: turiu planą, verslą, kuris negali nepasisekti, sumąsčiau jį Paryžiuje, ir jis turi pavykti. Ir koks tai planas? paklausiau. Verslas, atsakė. Įkursiu savo paties verslą. Aš tylėjau. Visi grįžta su verslo idėja. Pro traukinio langą pamačiau labai gražų modernistinės architektūros namą, su aukšta palme sode. Aš tapsiu laidotuvių organizatoriumi, tarė Romeras, pradėsiu kukliai, bet esu įsitikinęs, kad verslas išaugs.

Pamaniau, kad jis juokauja. Nekliedėkite, tariau. Aš jums rimtai sakau: paslaptis yra ta, kad pasiūlysiu neturtingiems žmonėms orias laidotuves, net sakyčiau elegantiškas (šioje srityje prancūzai, patikėkit, yra nepralenkiami), buržuazines laidotuves smulkiems buržua ir smulkių buržua laidotuves proletariatui. Štai ir visa paslaptis, ne tik ritualinių paslaugų, bet ir apskritai gyvenimo! Gerai elgtis su giminaičiais, tęsė jis. Ir visą laiką pasakoti, koks geras, koks kilnus, kokios aukštos moralės buvo bet kuris velionis. Iš pradžių, tarė jis traukiniui išvažiavus iš Badalonos (aš jau susimąsčiau, jog tai, ką ruošiamės daryti, yra tikra, neišvengiama realybė), man pakaks trijų gerai mebliuotų kambarių, vieno biurui, dar ir lavonui sutvarkyti, kito šermenims ir trečio – laukiamajai salei, su foteliais ir peleninėmis. Idealu būtų išsinuomoti dviaukštį namelį arti centro, antrame aukšte gyventi, o pirmas būtų skirtas laidotuvių namams. Verslas būtų šeimyninis, mano žmona ir sūnus gali man padėti (nors dėl sūnaus nesu toks tikras), bet taip pat tiktų pasamdyti sekretorę, ne tik darbščią, bet jauną ir kuklią, juk žinote, kaip malonu, kai šermenyse ir net pačiose laidotuvėse dalyvauja jaunimas. Žinoma, retkarčiais viršininkas (o jam nesant kuris nors padėjėjas) turi vis užeiti ir velionio giminėms bei draugams pasiūlyti išgerti pisko* ar ko nors kita. Tai reikia daryti su atjauta ir taktiškai. Neapsimetant, kad velionis tavo giminaitis, bet parodant, kad tau nesvetima tai, ką jie išgyvena. Reikia kalbėti pusbalsiu, nesikarščiuoti, reikia paduoti ranką, o kaire suspausti alkūnę, reikia žinoti, ką apkabinti ir kokią akimirką, reikia dalyvauti

* *Pisco* – stiprus alkoholinis gėrimas, gaminamas Peru ir Čilėje iš muskatinių vynuogių.

pokalbiuose, ar tai būtų apie politiką, futbolą, gyvenimą apskritai ar septynias mirtinas nuodėmes, bet nešališkai, tarsi geram teisėjui pensininkui. Iš karstų pelnas gali siekti iki trijų šimtų procentų. Turiu seną draugą Santjage iš Kriminalinių tyrimų skyriaus laikų, kuris verčiasi meistraudamas kėdes. Aną dieną kalbėjau su juo apie šį reikalą telefonu, ir jis pasakė, kad nuo kėdžių prie karstų – tik vienas žingsnis. Pirmaisiais metais galiu išsiversti su juodu furgonėliu. Šis darbas, nėra abejonės, labiau nei prakaito reikalauja mokėjimo bendrauti. O jei esi gyvenęs tiek metų užsienyje ir turi ką papasakoti... Čilėje žmonės dėl tokių istorijų miršta iš smalsumo.

Bet aš jau neklausiau Romero. Galvojau apie Bibjaną O'Rajaną, Storulę Posadas, apie jūrą, kuri tyvuliavo po nosimi. Akimirką įsivaizdavau Storulę, dirbančią Konsepsjono ligoninėje, ištekėjusią, daugmaž laimingą. Prieš savo valią ji buvo velnio patikėtine, bet liko gyva. Net įsivaizdavau ją su vaikais ir tapusią protinga ir ramia skaitytoja. Netrukus pamačiau Bibjaną O'Rajaną, likusį Čilėje ir sekusį Vyderio pėdsakais, mačiau jį dirbantį batų parduotuvėje, padedantį dvejojančioms vidutinio amžiaus moterims pasimatuoti aukštakulnius batelius ar aptarnaujantį nieko blogo nedarančius vaikus, su aunamuoju šaukštu vienoje rankoje, su dėžute pigių firmos „Bata" batų – kitoje. Jis šypsosi, bet mintimis toli. Taip jis dirbo iki trisdešimt trejų metų, kaip Jėzus Kristus, nei daugiau, nei mažiau, o paskui mačiau jį leidžiantį pasisekimą turinčias knygas ir dalijantį autografus Santjago knygų mugėje (nežinau, ar tokia būna), ir kaip kviestinį profesorių, leidžiantį semestrus Šiaurės Amerikos

universitetuose, lengvabūdiškumo protrūkyje postringaujantį apie naująją Čilės poeziją arba šiuolaikinę čiliečių poeziją (lengvabūdiškumo, nes rimti žmonės aptaria romanus) ir cituojantį mane, nors ir tarp paskutinių sąraše, grynai iš ištikimybės ar iš gailesčio: keistas poetas, pasimetęs Europos fabrikuose... Mačiau jį lyg šerpą kopiantį į savo karjeros viršūnę, kaskart vis labiau gerbiamą, vis labiau žinomą ir vis turtingesnį, tobulai pasirengusį galutinai suvesti sąskaitas su praeitimi. Nežinau, ar tai buvo melancholijos, nostalgijos ar sveiko pavydo (Čilėje tai, beje, labai žiauraus pavydo sinonimas) priepuolis, bet akimirką pamaniau, kad už Romero gali stovėti Bibjanas. Taip jam ir pasakiau. Mane pasamdė ne jūsų draugas, tarė Romeras, neturėtų pinigų net tam, kad galėčiau pradėti paieškas. Mano klientas, jis nuleido balsą, kol jo tonas tapo konfidencialus, nors tai vis tiek skambėjo apsimestinai, *tikrai* turi pinigų, suprantate? Žinoma, tariau, ir jis juos užsidirbo ne iš literatūros. Romeras nusišypsojo. Pažvelkite į jūrą, pažvelkite į laukus, kokie gražūs. Pažvelgiau pro langą: vienoje pusėje jūra buvo panaši į aliejaus balą, kitoje, Maresmės daržuose ir soduose, plūkėsi juodaodžiai.

Traukinys sustojo Blanese. Romeras kažką sumurmėjo, ko aš neišgirdau, ir mes išlipome. Mano kojos buvo lyg mėšlungio sutrauktos. Už stoties, kvadratinėje aikštėje, kuri vis tiek atrodė apskrita, stovėjo du autobusai – raudonas ir geltonas. Romeras nusipirko kramtomosios gumos ir, pastebėjęs mano ištįsusį veidą, spėju tam, kad mane padrąsintų, paklausė, kaip manau, į katrą autobusą mudu lipsime. Į raudonąjį, atsakiau. Būtent, tarė Romeras.

Autobusas mus išleido Ljoret de Mare. Buvo sauso pavasario vidurys, ir turistų buvo nedaug. Iš pradžių leidomės viena gatve, o paskui kilome dviem stačiomis gatvėmis iki vasarnamių, kurių dauguma buvo tušti, kvartalo. Tyla buvo keista: buvo girdėti tolimi gyvulių skleidžiami garsai, tarsi būtume šalia žirgyno ar ūkio. Viename iš tų apleistų namų gyveno Karlosas Vyderis.

Kaip atkeliavau iki čia? mąsčiau. Kiek gatvių turėjau pereiti, kad atkakčiau iki šios?

Dar traukinyje paklausiau Romero, ar jam sunku buvo rasti Delormą. Atsakė, kad ne, visai paprasta. Jis vis dar dirbo Paryžiuje namų prižiūrėtoju, ir jam visi lankytojai buvo proga pasireklamuoti. Aš apsimečiau žurnalistu, tarė Romeras. Ir jis tuo patikėjo? Aišku, patikėjo. Pasakiau, kad Kolumbijos laikraštyje ketinu paskelbti visą *rašytojų barbarų* istoriją. Delormas buvo Ljoret de Mare praėjusią vasarą, tęsė jis. Iš tikrųjų butas, kuriame gyvena Defo, priklauso vienam iš jų sąjūdžio rašytojų. Vargšas Defo, tariau. Romeras pažvelgė į mane taip, tarsi ką tik būčiau pasakęs kvailystę. Man šių žmonių negaila, tarstelėjo. Dabar stovėjome prieš pastatą – aukštą, platų, nestilingą, būdingą turizmo klestėjimo laikotarpiui, su tuščiais balkonais ir beveidžiu apleistu fasadu. Čia tikrai niekas negyvena, nusprendžiau, nebent užsilikėliai iš praėjusios vasaros. Užsispyriau sužinoti, kokia dalia laukia Vyderio. Romeras man neatsakė. Aš nenoriu kraujo, iškošiau pro dantis, tarsi kas galėtų išgirsti, nors gatvėje mudu buvome vienų vieni. Šią minutę vengiau žiūrėti į Romerą ir į Vyderio pastatą ir jaučiausi lyg košmariškame sapne. Štai atsibusiu, maniau, motina man

suteps sumuštinį su virta dešra, ir eisiu į mokyklą. Bet aš nesiruošiau atsibusti. Štai čia jis gyvena, parodė Romeras. Pastatas, visas kvartalas buvo tuščias – laukė kito turistinio sezono pradžios. Akimirką pamaniau, kad ketiname užeiti, ir stabtelėjau, ruošdamasis peržengti Vyderio namo priemenę. Eikite toliau, nestoviniuokite, paragino Romeras. Jo balsas skambėjo ramiai, tarsi žmogaus, kuris žino, kad gyvenimas visada baigiasi blogai, todėl neverta jaudintis. Pajutau, kad jo ranka liečia mano alkūnę. Eikite tiesiai, tarė, ir nesižvalgykite atgal. Spėju, kad turėjome atrodyti keista pora.

Pastatas buvo panašus į suakmenėjusią paukščio iškaseną. Kurį laiką tarsi jutau, kad iš visų langų į mane žvelgia Karloso Vyderio akys. Aš vis labiau nervinuosi, tariau Romerui, ar tai labai pastebima? Ne, bičiuli, atsakė Romeras, jūs šauniai laikotės. Jis buvo ramus, tai padėjo nusiraminti ir man. Už kelių gatvių nuo ten sustojome prie įėjimo į barą. Regis, tai buvo vienintelė atidaryta įstaiga visame kvartale. Baras vadinosi andalūzišku vardu, ir jo viduje labiau melancholiškai nei veiksmingai bandyta atkurti tipišką Sevilijos užeigos aplinką. Romeras mane palydėjo iki durų. Pasižiūrėjo į laikrodį. Po valandėlės, tiksliai nežinau kada, jis ateis išgerti kavos. O jei nepasirodys? Ateina kasdien, tarė Romeras, tikrai žinau, ateis ir šiandien. Bet jei šiandien apvils? Tada vėl čia grįšime rytoj, tarė Romeras, bet jis ateis, nebijokite. Linktelėjau galva. Atidžiai į jį įsižiūrėkite, o paskui man papasakosite. Sėskite ir nejudėkite. Man bus sunku nejudėti. Pasistenkite. Nusišypsojau: aš tik pajuokavau, tariau. Tai vis nervai, atsakė Romeras. Ateisiu čia, kai sutems. Lyg kokie

mulkiai stipriai paspaudėme vienas kitam rankas. Ar atsinešėte ką nors paskaityti? Taip, tariau. Knygą? Kokią? Parodžiau jam. Nežinau, ar tai gera mintis, staiga suabejojo Romeras. Nesirūpinkite, tariau, tai rašytojas, kurį labai mėgstu. Romeras pažiūrėjo į mane dar kartą ir tarė: ką gi, iki, ir nepamirškite, kad praėjo daugiau kaip dvidešimt metų.

Pro didelius baro langus matėsi jūra ir labai mėlynas dangus, ir kelios žvejų valtys, plūduriuojančios netoli kranto. Užsisakiau kavos su pienu ir pabandžiau nurimti: atrodė, kad širdis iššoks iš krūtinės. Baras buvo beveik tuščias. Prie vieno stalo moteris skaitė žurnalą, o du vyrai kalbėjosi ar ginčijosi su barmenu. Atsiverčiau knygą, Bruno Šulco* „Raštus“, išverstus Chuano Karloso Vidalio, ir pabandžiau skaityti. Po kelių puslapių suvokiau, kad nieko nesupratau. Skaičiau, bet žodžiai praropodavo lyg vabalai, užsiėmę savo nesuprantamais darbais. Vėl ėmiau galvoti apie Bibjaną, Storulę. Nenorėjau galvoti apie seseris Garmendijas, jau tokias nutolusias, nei apie kitas moteris, bet mintys pačios lindo į galvą.

Niekas neįėjo į barą, niekas nejudėjo, laikas tarsi sustojo. Ėmiau blogai jaustis: jūroje žvejybos valtys pavirto burlaiviais (vadinasi, pamaniau, *turi kilti vėjas*), kranto linija buvo pilka ir vienoda, ir labai retai plačiu tuščiu šaligatviu pražingsniuodavo praeiviai arba pravažiuodavo dviratininkai. Apskaičiavau, kad pėsčiomis pasiekti paplūdimį užtruktų kokias penkias minutes. Visas kelias ėjo nuokalnėn.

Danguje debesų beveik nesimatė. Idealus dangus, pamaniau.

---

* Bruno Schulz (1892–1942) – lenkų rašytojas, literatūros kritikas.

Tada atėjo Karlosas Vyderis ir atsisėdo prie lango, per tris stalus nuo manęs. Akimirką (per kurią vos nenualpau) man atrodė, kad esu beveik su juo susijungęs, kad mes su juo – siaubingi Siamo dvyniai, ir žvelgiu per jo petį į knygą, kurią jis ką tik atsivertė (mokslinė knyga apie klimato atšilimą ar visatos kilmę). Buvo taip arti, jog atrodė neįmanoma, kad jis nieko nepastebėtų, bet, kaip ir numatė Romeras, Vyderis manęs nepažino.

Man jis pasirodė pasenęs. Koks tikriausiai esu ir aš. Bet ne. Jis buvo susenęs daug daugiau. Labiau papilnėjęs, turėjo daugiau raukšlių, atrodė bent dešimčia metų vyresnis už mane, nors iš tikrųjų buvo dvejais ar trejais. Žvelgė į jūrą ir rūkė, o retkarčiais žvilgtelėdavo į knygą. Visai kaip aš, pamaniau sunerimęs ir užgesinau cigaretę ir pasistengiau susikaupti ties knygos puslapiais. Bruno Šulco žodžiai akimirksniu įgavo pabaisišką, beveik nepakeliamą prasmę. Jaučiau, kad mane tiria užgesusios Vyderio akys, ir sykiu puslapiuose, kuriuos verčiau (galbūt pernelyg skubiai), vabalai, kurie anksčiau buvo raidės, tapo akimis, Bruno Šulco akimis, tai atsimerkiančiomis, tai užsimerkiančiomis, akys šviesios kaip dangus, spindinčios kaip jūros paviršius, kurios atsimerkė ir mirktelėjo, kartą, kitą, visiškoje tamsoje. Ne, ne visiškoje, – pieniškoje tamsoje, tarsi juodo debesies viduje.

Kai vėl pažvelgiau į Karlosą Vyderį, jis buvo pasisukęs į mane profiliu. Pamaniau, kad atrodo griežtas, kokie būna tik kai kurie lotynų amerikiečiai ir tik perkopę per keturiasdešimt. Visai kitoks griežtumas nei europiečių ar šiaurės amerikiečių. Liūdnas ir nepataisomas griežtumas. Bet Vyderis (tas Vyderis, kuris mylėjo bent vieną iš seserų Garmendijų) neatrodė liūdnas,

ir būtent čia glūdėjo begalinis liūdesys. Atrodė *suaugęs*. Bet nebuvo suaugęs, tą iškart žinojau. Atrodė pats sau šeimininkas. Ir savaip, savo prigimtimi, kad ir kokia ji bebūtų, buvo labiau sau šeimininkas nei bet kuris iš mūsų, sėdinčių tame tyliame bare. Buvo labiau sau šeimininkas nei daugelis tų, kurie kaip tik tuo metu ėjo į paplūdimį ar nepastebimai dirbo, ruošdamiesi gresiančiam turistiniam sezonui. Jis buvo griežtas ir neturėjo nieko arba turėjo labai mažai ir neteikė tam pernelyg daug reikšmės. Regis, jam šiuo metu nesisekė. Jo veidas buvo kaip žmonių, kurie moka laukti nesinervindami arba įžūliai įsisvajoti. Nepanėšėjo į poetą. Nepriminė buvusio Čilės oro pajėgų karininko. Nepanėšėjo į legendinį žudiką. Nepriminė žmogaus, kuris skrido į Antarktidą tam, kad parašytų ore eilėraštį. Nė iš tolo.

Jis išėjo, kai ėmė temti. Surado kelnių kišenėje monetą ir paliko ją ant stalo kaip šykščius arbatpinigius. Kai pajutau, kad už mano nugaros durys užsidarė, nežinojau, ar imti juoktis, ar verkti. Su palengvėjimu atsidusau. Laisvės pojūtis ir džiaugsmas dėl išspręstos problemos buvo toks stiprus, kad bijojau sužadinti buvusiųjų bare smalsumą. Tiedu vyrai stovėjo prie baro kalbėdami pusbalsiu (lyg ir ginčijosi), tarsi turėtų savo žinioje visą pasaulio laiką. Padavėjas su cigarete lūpose stebėjo moterį, kuri protarpiais pakeldavo žvilgsnį nuo žurnalo ir jam nusišypsodavo. Moteriai turėjo būti apie trisdešimt ir jos profilis buvo labai gražus. Buvo panaši į mąslią graikę. Arba atsimetėlę graikę. Staiga pasijutau alkanas ir laimingas. Pamojau padavėjui. Užsisakiau kumpio suktinuką ir alaus. Kai jis mane aptarnavo, persimetėme keliais žodžiais. Paskui bandžiau toliau skaityti,

bet nesugebėjau, todėl nusprendžiau laukti Romero valgydamas ir gerdamas, ir žiūrėdamas pro langą į jūrą.

Po valandėlės atėjo Romeras, ir mes išėjome. Iš pradžių atrodė, kad tolstame nuo Vyderio pastato, bet iš tikrųjų tik darėme lankstą. Ar tai jis? paklausė Romeras. Taip, atsakiau. Be jokios abejonės? Be jokios abejonės. Ketinau ką nors pridurti, etinių ar estetinių pasvarstymų apie tekantį laiką (kvailystė, nes laikas, kiek tai susiję su Vyderiu, buvo kaip uola), bet Romeras paspartino žingsnį. Jis dirba, pamaniau. Mes dirbame, pagalvojau su siaubu. Sukome gatvėmis ir skersgatviais, vis tylomis, kol mėnulio apšviestame danguje išryškėjo Vyderio namas. Ypatingas, kitoks nei visi kiti pastatai, kurie jo akivaizdoje atrodė besigūžiantys, prarandantys konkretumą, o jis – paliestas magiškos lazdelės ar galingesnės vienatvės nei likusieji.

Išsyk įžengėme į mažą parką, vešlų lyg botanikos sodas. Romeras man parodė į pasislėpusį tarp šakų suolą. Laukite manęs čia, tarė. Iš pradžių klusniai atsisėdau. Paskui tamsoje pasistengiau įžiūrėti jo veidą. Ar jį nužudysite? suvapėjau. Romeras atsakė neįžiūrimu gestu. Laukite manęs čia arba eikite į Blaneso stotį ir lipkite į pirmą traukinį. Pasimatysime vėliau Barselonoje. Geriau būtų, kad jo nežudytumėt, tariau. Toks reikalas gali mus sužlugdyti, jus ir mane, o be to, ir nebūtina, šis tipas jau niekam nepakenks. Manęs tai nesužlugdys, tarė Romeras, priešingai, praturtins. O dėl to, kad jis daugiau negali niekam pakenkti, pasakysiu, kad nežinia, mes negalime to žinoti, nei jūs, nei aš nesame Dievas, tik darome tai, ką galime. Nieko daugiau. Neįžiūrėjau jo veido, bet iš balso (balso, sklindančio iš

visiškai nejudraus kūno) supratau, kad jis stengiasi būti įtikinamas. Neverta, atkakliai teigiau, viskas baigėsi. Ir niekas niekam nepakenks. Romeras patapšnojo man per petį. Geriau į šitai nesikiškite, tarė. Aš tuoj grįšiu.

Likau sėdėti, stebėdamas tamsius krūmus, šakas, kurios siūbuodamos vėjyje piešė atsitiktinius raštus, ir klausiau tolstančių Romero žingsnių. Užsidegiau cigaretę ir ėmiau galvoti apie visokius niekus. Pavyzdžiui, laiką. Klimato atšilimą. Vis tolimesnes žvaigždes. Stengiausi galvoti apie Vyderį, bandžiau įsivaizduoti jį vieną savo beveidžiame bute, pavyzdžiui, ketvirtame tuščio aštuonaukščio pastato aukšte, žiūrintį televizorių arba sėdintį krėsle ir geriantį, kol Romero šešėlis nesvyruodamas slenka artyn. Sakau, bandžiau įsivaizduoti Vyderį, bet negalėjau. Arba nenorėjau.

Po pusvalandžio Romeras grįžo. Po pažastimi nešėsi mokyklinį aplanką su popieriais, su gumomis vietoj užrakto. Jis buvo išsipūtęs nuo popierių, bet jame galėjo tilpti ir daugiau. Aplankas buvo žalias kaip parko krūmai ir nuzulintas. Tai buvo viskas. Romeras neatrodė pasikeitęs. Neatrodė nei geresnis, nei blogesnis, kaip anksčiau. Kvėpavo lengvai. Žiūrėjau į jį, ir jis man pasirodė visai toks kaip Edvardas G. Robinsonas*. Tarsi Edvardą G. Robinsoną būtų perleidę per mėsmalę ir jis būtų išėjęs pasikeitęs: liesesnis, tamsesnės odos, plaukuotesnis, bet su tomis pat lūpomis, ta pačia nosimi ir ypač tomis pat akimis. Akimis, kurios žino. Akimis, kurios tiki visomis galimybėmis, bet sykiu *žino*, kad nieko pakeisti neįmanoma. Eime, tarė jis.

---

* Edward G. Robinson (1893–1973) – rumunų kilmės JAV aktorius.

Sėdome į autobusą, kursuojantį tarp Ljoret de Maro ir Blaneso stoties, o paskui į traukinį į Barseloną. Kelionės metu Romeras porą kartų pabandė kalbėtis. Vienąkart pagyrė „aiškiai šiuolaikinę“ ispaniškų traukinių estetiką. Antrąkart apgailėjo, kad negalės matyti „Barcelonos“ rungtynių „Camp Nou“ stadione. Aš tylėjau arba atsakinėjau vienskiemeniais žodžiais. Man kalbėtis nesinorėjo. Atsimenu, kad naktis pro traukinio langą buvo graži ir rami. Kai kuriose stotyse įlipdavo vaikinų ir merginų, kurie kitoje stotelėje išlipdavo, tarsi žaistų. Tikriausiai, suvilioti kainos ir artumo, vyko į artimiausias diskotekas. Visi buvo nepilnamečiai, o kai kurie – herojiškos išvaizdos. Atrodė laimingi. Paskui sustojome didesnėje stotyje, ir įlipo grupė darbininkų, kurie galėjo būti jų tėvai. O paskui, bet nežinau kada, važiavome per kelis tunelius, ir kai vagone užgeso šviesa, kažkuri paauglė suriko. Tada pažvelgiau Romerui į veidą – atrodė toks kaip visada. Galiausiai, kai atvykome į stotį „Katalonijos aikštė“, galėjome pakalbėti. Paklausiau, kaip viskas vyko. Na, kaip visada tokie reikalai, atsakė Romeras, sunkiai.

Pėsčiomis nuėjome iki mano namų. Ten jis atidarė savo lagaminą, ištraukė voką ir ištiesė jį man. Voke buvo trys šimtai tūkstančių pesetų. Man nereikia tiek pinigų, pasakiau suskaičiavęs. Jie jūsų, tarė Romeras įsprausdamas aplanką tarp savo drabužių ir vėl uždarydamas lagaminą. Užsidirbote juos. Aš nieko neužsidirbau, tariau. Romeras neatsakė, nuėjo į virtuvę kaisti vandens. Kur trauksite? paklausiau. Į Paryžių, tarė, turiu bilietą į dvyliktos valandos skrydį, šiąnakt noriu miegoti savo lovoje. Paskutinįkart išgėrėme drauge arbatos, o vėliau palydėjau jį į

gatvę. Valandėlę laukėme taksi, stovėdami ant šaligatvio krašto, nežinodami, ką sakyti vienas kitam. Man niekad nieko panašaus nebuvo nutikę, prisipažinau. Ne visai taip, labai švelniai tarė Romeras, mums yra nutikę blogesnių dalykų, pagalvokite. Gali būti, sutikau, bet šis reikalas buvo ypač bjaurus. Bjaurus, pakartojo Romeras, tarsi skonėdamasis tuo žodžiu. Paskui tyliai nusijuokė, su dirbtine šypsena, ir pasakė: žinoma, kaip jam nebūti bjauriam. Man nebuvo juokinga, bet ir aš nusijuokiau. Romeras žiūrėjo į dangų, į pastatų šviesas, automobilių šviesas, šviečiančias reklamas ir atrodė mažas ir pavargęs. Spėjau, kad netrukus jam bus šešiasdešimt. Aš jau buvau perkopęs keturias dešimtis. Prie mūsų sustojo taksi. Saugokite save, bičiuli, tarė jis atsisveikindamas ir nuvažiavo. ᔕ

Vyderis išniro toli nuo aerodromo, virš kraštinio Santjago rajono. Ten parašė pirmąją eilutę: *Mirtis – tai draugystė*. Paskui sklandė virš geležinkelio sandėlių ir iš pažiūros apleistų gamyklų, nors gatvėse buvo galima įžiūrėti žmones, tampančius kartonines dėžes, vaikus, landžiojančius pro tvoras, šunis. Tiesiai po kairei, tarsi rodyklei rodant devintą valandą, atpažino dvi didžiules lyg grybai gyvenvietes, atskirtas geležinkelio. Parašė antrąją eilutę: *Mirtis – tai Čilė*. Paskui pasuko trečios valandos link ir artėjo prie miesto centro. Greitai pasirodė prospektai, išblukusių spalvų pinučiai, papuošti špagomis ar gyvatėmis, karališkoji upė, zoologijos sodas, keli aukšti pastatai – Santjago gyventojų pasididžiavimas. Miesto vaizdas iš oro, kaip kažkur pabrėžė pats Vyderis, yra tarsi suplėšyta nuotrauka, kurios skutai, priešingai, nei manoma, linkę atsiskirti: padrika, lanksti kaukė. Virš Monedos parašė trečiąją eilutę: *Mirtis – atsakomybė*. Kai kurie pėstieji tai pamatė – neaiškią apkarpytą keverzonę tamsiame grėsmingame danguje. Labai mažai kas iššifravo jo rašomus žodžius: vėjas juos išdraikydavo vos per kelias sekundes. [...] Grįždamas į aerodromą parašė ketvirtą ir penktą eilutę: *Mirtis – tai meilė* ir *Mirtis – tai augimas*. Kai pamatė aerodromą, parašė: *Mirtis – tai bendrumas*, bet niekas iš generolų ir generolienių, ir generolų vaikų, ir aukštųjų vadų, civilių, dvasiškių ir kultūros veikėjų neįskaitė jo žodžių. Danguje formavosi elektrinė audra.

Roberto Bolaño „Tolima žvaigždė"

Roberto Bolaño (1953–2003) tapo tuo, kas Lotynų Amerikos literatūrai yra Gabrielis García Márquezas ir Julio Cortázaras. „Tolima žvaigždė“ (*Estrella Distante*, 1996) – įvadas į rašytojo kūrybą, kurią vainikuoja tokie šedevrai kaip „Pašėlę detektyvai“ ir „2666“, XXI a. pratęsę didžiosios pasaulinės literatūros tradicijas.

Jaunas poetas Pinocheto laikais tampa kitu žmogumi – Karlosu Vyderiu, kuris išgarsėja lėktuvo dūmais meistriškai rašydamas eiles ir Biblijos citatas Čilės danguje. Dėl išvaizdaus talentingo lakūno ir poeto kraustosi iš proto vedyboms pribrendusios ir nieko nenutuokiančios merginos, o ištekėjusios moterys tiesiog alpsta iš liūdesio. Praėjus daugeliui metų jo vardas išplaukia į paviršių tiriant žvėriškai nužudytų ir dingusių be žinios žmonių bylas...

Knygos autorius, pats kalėjęs Pinocheto kalėjime, šiame romane atliko neįprastą literatūrinį ir kartu detektyvinį tyrimą. Jame rašytojas atskleidė sudėtingą nusikaltimo ir bausmės problematiką bei parodė kontraversišką XX a. pabaigos žmogų, savyje talpinantį ir poeto, ir budelio sielas.

